

anno 1500, in-folio, tum ibidem anno 1531, in-folio, cum Jacobi Spiegelii amplissimis notis, tandemque Basileæ 1569, cum Othone Frisingensi. Inter etiam *Scriptores rerum Germanicarum* divulgavit Justus Reuberus Francofurti, in-folio, 1584, tomo III, pag. 275, cum notis Jacobi Spiegelii, atque alibi cum notis Conradi Rittershusii. Certe Guntherum hunc, quisquis tandem fuerit, velut poetam spiritus et ingenii haud vulgaris, imo ut mirabilem quo vixit sæculo, nobis commendant Justus Lipsius *Polyorcheticon*, lib. II, dialogo 4; Isaacus Casaubonus in *Polybium*, pag. 171; Gerardus Vossius lib. II *De historicis Latinis*, cap. 53, pag. 432, quos Guilielmus Cavus irridet in *De Guntheri Vita et scriptis vide Dissertationem Ligurino præmissam, infra, quæ serius in manus nostras venit.* EDIT. PATR.

GUNTHERI CISTERCIENSIS

DE ORATIONE

JEJUNIO ET ELEEMOSYNA

LIBRI TREDECIM.

Juxta editionem Basileensem anni 1507, in-4°, cui titulus: *Opus pulcherrimum de tribus usitatis Christianorum actibus, oratione videlicet, jejunio et eleemosyna, continens libros tredecim, venerabilis Patris Guntheri, ordinis divi Benedicti, pro sermonibus et collationibus publice faciendis non tam elegantissimum et latinissimum quam utilissimum, diu absconditum, sed nuper inventum et impressum.* Ad calcem legitur: *Opusculum de tribus Christianorum actibus, oratione videlicet, jejunio et eleemosyna finit. Impressum Basileæ per Michaellem Furter, anno M. CCCC. VII, die vero quinta decima mensis Martii.* — Eidem volumini inest, *Rabanus de institutione clericorum libri tres*; et in fine: *Phorce impressit Thomas Anselmi, Badensis, ære chalcotypo, operaque castigatissima, mense Augusto, v Kal, Septembris, anno M. D. V, sub illustri principe Christophoro seniore marchione Badensi.* — Hunc librum nobiscum summa humanitate communicavit D. Jung, bibliothecæ Argentinensi præfectus.

F. CONRADUS LEONTORIUS

MULBRUNNENSIS

BENIVOLO LECTORI FELICITATEM.

Quæ te existimo nonnunquam tecum cogitasse, lector benevole, et adhuc cogitaturum: me quoque crebro sollicitarunt eadem cogitationes: quam ob causam tanta undecunque librorum copia hac nostra tempestate proveniat. Sed cum finem hujus inæstimabilis copiae librorum pressius mecum considero, facillime animadverto, quod omnipotentis Dei singularis et inexplicabilis benevolentia, misericordiae conjuncta, in ultimo nunc mortalium sæculo, piissime et dulcissime, nobis negligentibus, nobis desidiis, nobis præ immundis voluptatibus enervatis hominibus, succurrere et opem ferre decrevit; ut quia jam isto corrupto sæculo, vix unus et alter reperiri possint fortassis, qui describerent omnia ea, illa præclarissima quæ veteres et majores nostri magna cura composuerunt et scripserunt; ne eorum monumenta laboresque perirent, ne omnium disciplinarum artes præstantissimæ penitus obliviscerentur, Germanicæ nationi hoc pulcherrimum decus et ornamentum, imprimendorum librorum optimus et maximus Deus, et inventionem largitus est et artem, unde uno tractu et labore, quamquam maximo, plus uno die formis illis faberrime excogitatis, nunc emaculatissime et expunctissime excuditur, quantum multi homines, mille diebus scribere potuerunt. Ideo hoc nostro felici sæculo, maxima et optima etiam exquisitissima volumina, in omni genere litterarum et disciplinarum, parvo et exiguo ære comparari possunt. Igitur sit tibi, candide lector, gratissimum, te posse litteras, scientias, disciplinarum omnium artes,

omnem denique cultum ingenii, in libris etiam abjectissimis (perinde ac L. Plinium dicere solitum accepimus: *Nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset*) modica pecuniæ permutatione te nunc facillime acquirere ac posse comparare.

Hac occasione novum hunc libellum quem vides, studiose lector, unus amplissimæ civitatis Basileæ egregius civis, imprimendorum librorum studiosus, sollicitus et emendationis litteræ percupidus, magister Michael, cognomento Furter, Augusta civitate progenitus: cum antea minime impressus esset, admonentibus eum, cum doctis quibusdam viris, tum potissimum reverendissimo domino Telamano episcopo Tripolitano, Basiliensis episcopi suffraganeo, sacrarum litterarum eximio professore, earundemque publico et eloquentissimo declamatore, ne hunc, non quidem magnum, sed eximium, et trium virtutum pretiosum thesaurum, diutius abscondi, ac pulveribus blattisque obnoxium, latere et tandem perire sineret. Uno igitur Basileæ exemplari vetustiori littera scripto, nuper invento, statim viso, lecto, examinato, per capita et libros distincto, ad summumque si uspiam vetusta littera vacillaret, correcto et emendato: hac quam cernis, benevole lector, impressione multiplicatus, venditionis titulo tibi et omnibus volentibus publice datus est: præstans, egregius, doctus et eloquens Guntherus divi Benedicti monachus religiosissimus, qui philosophiam et humaniores litteras sacræ theologiæ conjungens, hoc opus magno studio de tribus præstantissimis virtutibus: oratione scilicet, jejunio et eleemosyna, quod nemo ante eum fecisse compertum erat, composuit et edidit.

Porro si quæris, lector, quis aut cujus hic Guntherus fuerit, invenio eum divi Benedicti ordinis monachum, quem reverendus, doctus et eloquens Joannes de Trittenham abbas Spanhemensis in suo de ecclesiasticis scriptoribus catalogo commemorat, fuisse et sæculari et ecclesiastica scientia doctum, monasterii Elnonensis; qui inter cætera vitam et passionem sancti Sirciaci eleganti metro scripsit, quem claruisse temporibus Heinrici quarti imperatoris asseruit sub anno Domini 1100.

Hunc igitur Guntheri (quicumque tandem fuerit) elegantissimum libellum, amice lector, accommodatissimum, sive de his usitatissimis virtutibus de quibus tractat populo declamatorie loqui; sive in corona disceptare, seu teipsum ad devotionem excitare volueris, comparare tibi et familiarem habere non negligas; mecumque gratias immortales nuncupes et habeas egregio viro impressori magistro Michael civi Basiliensi sæpius illud Virgilianum memorans:

Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

Optime vale qui benevole legis.

Ex arcta valle ultra Basileanam byrsam xii Kalendas Martii 1507.

PROŒMIUM.

Inter tam multa sanctorum Patrum volumina quibus Ecclesia Dei illustrata atque ornata est, novum aliquid cudere quod legatur, nil fere aliud est, quam solis radios accensa juvare facula, vel arenis littoreis pugillum pulveris adjicere, vel in maris plenitudinem pauculas aquæ guttas effundere. Placuit tamen nobis, ut est natura mortalium, quæ novis maxime delectatur, de tribus his rebus, oratione scilicet, jejunio et eleemosyna, an aliquid dignum calamo conficere possemus, experiri. Cujus rei propositum eo propensius in actum transferre curavimus, quo sæpius in Scripturis, de virtute et laude rerum ipsarum eramus admoniti; specialis autem tractatus earum vel nusquam est, vel nobis nunquam legendus occurrit. Fecimus ergo sicuti mente conceptum erat, et eo majori cura res istas tractavimus, quo sciimus eas et Deo placitas, et utiles homini, ac nostræ professioni maxime convenire. Amplius autem atque diffusius circa orationem libuit ingenio desudare, quoniam illa nobis cum Deo communis est; reliqua vero, alterum nobiscum ipsis, alterum cum proximis gerendum est. Completum igitur opusculum et ut a nobis fieri potuit ad finem usque productum, in libros tredecim distinximus, quatenus eorum contentia quanto angustior, tanto sit intellectu facilior. Singulorum etiam librorum capitula placuit prænotari; quibus inspectis quid in illis potissimum tractetur facile lector advertet. Primo igitur loco ponitur prologus totius operis; in quo juxta præceptum Tullii, captatur lectoris benevolentia, præparatur docilitas et excitatur attentio: prælibando materiam, demonstrando utilitatem, auctoritatem commendando.

CAPITULA PRIMI LIBRI.

In primo libro incipit agere de oratione, quam dividit in quatuor species, id est in grammaticam, orationem, dialecticam, rhetoricam atque catholicam. Quibus breviter tactis, alias relinquens, catholicum assumit, docens quæ circa illam quærenda sint, hæc scilicet: quid ipsa sit, quid in se contineat, in quibus obtineat, quid ad ipsam pertineat, quid oranti conveniat, quid orando proveniat? Postmodum diffinit orationem et ejus diffinitionem diligenter exponit. Deinde ostendit diversos modos orandi sive adorandi. Ostendit etiam diversas divisiones quarundam rerum quæ pertinent ad diffinitiones, et quædam alia.

CAPITULA LIBRI SECUNDI.

In secundo libro docet quid contineat oratio, videlicet ista sex: scilicet quis petat, quid petat, a quo petat, cui petat, quare petat, et qualiter petat. Postmodum agit de primo contento orationis, id est quis petat: et hac occasione ponit diversa genera hominum fidelium et infidelium, et inter ipsos infideles diversas sectas ostendit. Docet etiam quæ sint opera viva vel mortua et qualiter subdividantur, et alia multa utilia legenti.

CAPITULA LIBRI TERTII.

In tertio libro agit de secundo contentu, id est quid petat : bonum, malum, an medium; et ostendit diversas species boni, id est bonum preparatorium, inspiratorium, meritorium, meritum, remuneratoriumque quod est vita æterna, et quædam alia.

CAPITULA LIBRI QUARTI.

In quarto agit de meritorio bono, id est de virtute. De merito, id est de motu sive actu virtutis interiori sive exteriori.

CAPITULA LIBRI QUINTI.

In quinto de bono remuneratorio, id est vita æterna, quæ non aliud quam Deus est, cur vita æterna dicatur; et quod nullo nomine Deus proprie potest appellari, cum nec sit substantia nec accidens; et quod privativa nomina verius dicuntur de Deo quam positiva; et quod Deus verius dicitur æternus quam sempiternus, vel perpetuus, vel perennis, et hujusmodi.

CAPITULA LIBRI SEXTI.

In sexto agitur de diversis speciebus mali, id est præjudicatorio, obduratorio, privatorio, meritorio : merito mortis punitorio, id est morte æterna, de oppositione malorum ad bona. De mediis in anima, in corpore extrinsecus : et ea dividit in læta et tristia. De tertio contento, id est a quo quis petat; de quarto, id est cui petat; de quinto, quare petat; de sexto, qualiter petat.

CAPITULA LIBRI SEPTIMI.

In septimo agitur de illo capitulo, videlicet in quibus obtineat, id est exaudiatur oratio; ubi fit collatio quædam omnium sex contentorum, id est quis petat, quid petat, a quo petat, cui petat, quare petat, et qualiter petat : et ex his elicitur orationis effectus, et quod spiritualia bona utpote remissio peccatorum, virtutes et earum opera tam electis quam reprobis conceduntur, sed fructu dissimili. De mediis etiam rebus vel corporis vel animæ vel his quæ sunt extra utriusque naturam; cur illarum læta vel tristia tam his quam illis contingere solent : agitur etiam in eodem de illo qui pro alio orat, videlicet quis, cui, quibus accedentibus vita æterna valeat impetrare. De quatuor reliquis etiam spiritualibus bonis et de mediis rebus quibus ea orante alio alius valet obtinere.

CAPITULA LIBRI OCTAVI.

In octavo enumerantur ea quæ pertinent ad orationem, videlicet tempus, locus, modus et forma. In quo etiam tractantur tria præcedentia, videlicet tempus, locus et modus, interpositis quibusdam satis necessariis, de diversitate dierum, noctium et horarum.

CAPITULA LIBRI NONI.

In nono agitur de forma orationis, et enumerantur quatuor formæ, videlicet dominica, domestica, monastica, ecclesiastica : et hac occasione agitur ibidem de oratione Dominica, cujus quatuor primæ petitiones ibidem tractantur eodem ordine quo a Domino positæ sunt, et quatuor dona Spiritus sancti, et quatuor virtutes et totidem beatitudines eisdem petitionibus applicantur.

CAPITULA LIBRI DECIMI.

In decimo tractantur tres reliquæ petitiones, et totidem dona Spiritus sancti eis coaptantur, et totidem virtutes et totidem beatitudines ad ipsam pertinentes.

CAPITULA LIBRI UNDECIMI.

In undecimo tractantur prædictæ petitiones ordine converso, id est incipiendo ab ultima et perveniendo ad primam : et etiam secundum hunc ordinem prædicta dona Spiritus sancti et prædictæ virtutes, et prædictæ beatitudines eis nihilominus coaptantur.

CAPITULA LIBRI DUODECIMI.

In duodecimo agitur de jejuniis quid sit, quot ejus species, quid conveniat jejunanti et quæ sit jejuniorum utilitas vel effectus.

CAPITULA LIBRI TERTII DECIMI.

In tertio decimo agitur de eleemosyna : quid ipsa sit, quot ejus species, quid conveniat eleemosynam facienti, quid ex ipsa proveniat.

Adnotatio librorum explicit.

INCIPIT PROLOGUS

In opusculum religiosi Prioris Domini Guntheri De oratione, jejuniis et Eleemosyna.

Quanta sit virtus orationis ac jejunii, quis effectus eleemosynæ, Salvator ipse patefecit cum dicitur : *Hoc genus dæmonii non ejicitur nisi in jejuniis et oratione (Matth. xvii). Et alio in loco : Date, inquit, eleemosynam, et omnia munda sunt vobis (Luc. ii). Vides eum in duobus primis virtutis pri-*

vilegium statuisset, in tertio munditiæ puritatem. Ex quo innuitur nullum esse scandalum dæmoniacæ potestatis, quod per illa non depellatur; nullam peccati maculam, quæ per istud non valeat emundari. Quod utique sciens idem Salvator noster, et nos utiliter cupiens experiri, non solum ea verbo docuit, sed etiam in seipso propriæ actionis exemplo curavit ostendere. Orasse siquidem frequenter legitur, et diebus quadraginta continue jejunavit; et ut illa taceamus beneficia quæ quotidie indigentibus erogabat, pascendo scilicet esurientes, curando infirmos, cæcos illuminando, mortuos suscitando, tota ejus in carne conversatio, pro eo quod eleemosyna misericordiam sonat, eleemosynæ loco nobis habenda est, juxta illud Psalmistæ: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis (Psal. LXXXIV)*: misericordiam et salutare Domini vocat ejus in carne præsentiam; per quam eos qui, peccantē protoplasto, juste perierant, misericorditer salvare dignatus est. Hæc est illa misericordia qua motus est Samaritanus super eum qui descendens a Jerusalem in Jericho incidit in latrones qui etiam despoliaverunt eum et plagis impositis abierunt, semivivo relicto. Samaritanus, inquit, videns eum misericordia motus est. Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum, et imponens jumento duxit in stabulum, committens eum stabulario ut curam ejus ageret, donec, recepta sanitate, in civitatem suam, de qua incaute recesserat, redire posset incolumis. Jerusalem æternæ pacis est visio, Jericho, quæ luna interpretatur, defectus nostræ mortalitatis. Homo descendens, protoplastus cum tota posteritate sua; latrones autem dæmones sunt; spolia direpta, gratuitorum honorum privatio; plagæ impositæ, corruptio naturalium. Samaritanus, qui et custos, Redemptor noster est; cujus appropriatio nostræ susceptio infirmitatis. Alligamenta vulnerum, salutis nostræ sunt sacramenta; oleum, gratia spiritualis, spes vitæ, consolationum remedia, fomenta promissorum; vinum vero præceptorum austeritas,

(1) An suscipiosos?

A pungitivus dolor, ex recordatione peccati comminationum acerbitas, interminabilis pœnæ mordax jugisque memoria. Jumentum corpus est Redemptoris, stabulum sinus Ecclesiæ, stabularius ordo prælatorum, quibus homo per misericordiam redemptus curandus interim relinquitur, donec ad pacis æternæ visiones sospes valeat revocari. Plenum est ex præmissis hæc tria quæ prælibavimus quantum nostro in nobis placeant Redemptori qui ea tanto studio et docuit et implevit, sicut scriptum est: *Quæ cepit Jesus facere et docere (Act. 1)*. Et quidem ad altioris vitæ perfectionem cunctæ virtutes sibi mutuo copulandæ sunt, et ad illas vivendi ratio informanda, exemplo illius qui pulcherrimam volens exsculpere statuem, plurimas Crotoniatarum virgines, et easdem formosissimas sibi jussit exhiberi; ut, inspectis vultibus et membris singularum, quid in eis elegantissimum videretur, in unum conferret exprimendæ pulchritudinis venustatem. Nobis autem harum omnium rerum immunibus et ignavis, quippe quæ solo noscuntur experimento, de his tantum quæ præmissa sunt, adhibitis forte quibusdam aliis a latere venientibus aliqua dixisse sufficiat: eo videlicet more, quo cæcus aliquis splendorem gemmarum miratur ac prædicat. Et hoc quidem humili stylo ac sermone pedestri: tum quia nec aliter possumus propter ingenii crassitudinem, tum ne quosdam maxime superstitiosos (1) videamur imitari, qui nil se dixisse arbitrantur, nisi tam egregie dixerint, ut nec ipsi intelligant. Habeant sibi tales odiosam suam obscuramque subtilitatem, et cum forte soli omnia nesciant, se solos omnia scire gloriantur. Nobis autem hujus operis est intentio, non tam verbis lepidis pruritus auribus excitare, nec obscura subtilitate obumbrare sententias, quam rerum de quibus agitur perspicue rimari veritatem; et quid ille inspiraverit, sine quo nihil recte vel fieri vel dici potest, sermone plano atque palpabili, simplicibus ac nostri similibus intimare.

Explicit prologus.

LIBER PRIMUS.

De Oratione. De divisione orationis in quatuor species, id est in grammaticam orationem, dialecticam, rhetoricam atque catholicam.

CAPITULUM PRIMUM.

Primum ergo de oratione agendum est, et ille implorandus qui suos orare et jussit et docuit, ut nobis non solum quia orandum sit, verum etiam quid de ipsa oratione congrue dici possit demonstrare dignetur. Et quod orationis vocabulum ad plura æquivocum est, ponenda est primum ejusdem oratio-

nis divisio, ut relictis aliis, illam speciem de qua nobis agere propositum est eligamus.

Est igitur oratio: alia quidem grammatica, alia dialectica, alia rhetorica, alia vero catholica. Grammatica oratio est congrua dictionum ordinatio, quæ fit in conformitate accidentium. Dialectica oratio est enuntiatio sive propositio qua utitur di-

sputator ad syllogizandum. Rhetorica oratio est tota illa sermocinatio qua utitur rhetor ad persuadendum. Catholica oratio est pia Dei invocatio qua supplicat homo ad impetrandum. In prima agitur de vocum congruentia, in secunda quaeritur de rerum consequentia, in tertia disceptatur de facti controversia, in quarta imploratur divinae pietatis clementia. In prima formatur syntaxis, id est constructio secundum accidentium congruitatem, in secunda probatur thesis quod interpretatur positio, id est res dubia vel dubie posita per argumentum necessitatem sive probabilitatem; in tertia tractatur hypothesis, id est rhetorica quaestio cum suis circumstantiis quae notantur hoc versiculo :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando, secundum locorum auctoritatem In quarta placatur Deus per humilem et puram vocis et animi simplicitatem. Praemissus autem versiculus non tantum accipiendus est pro circumstantiis (ut multi putant qui rem minus diligenter inspicunt), sed potius illa omnia notat de quibus oratione rhetorica tractari solet. Siquidem duo prima, videlicet quis et quid, ipsam hypothesim constituunt; et sunt quasi fundamentum et substantia rhetoricae quaestionis: cum quaeritur quis fecerit, et quid fecerit; in quibus principaliter hypothesis, id est rhetorica quaestio constituitur et fundatur. Reliqua vero quinque quasdam rerum aliarum adjacentias notant, quas illi circumstantias dicunt; sine quibus illud fieri vel impossibile sit vel incredibile; ex quibus ubi quidem, locum facti; quibus auxiliis, adminiculum sive facultatem; cur, causam; quomodo autem qualitatem vel modum; quando vero, tempus determinat. Quae ideo breviter tangenda putavimus; quoniam haec distinctio nobis paulo post poterit suffragari, cum quaeretur quae sint de substantia catholicae orationis; quae vero ei velut extrinsecus annexa cohaereant.

Prima oratio tot habet partes quot dictiones; quoniam idem est pars orationis et dictio. Cum ergo dicas: *Priscianus legit*: haec oratio duas partes habet. Si vero dicas: *Priscianus legit librum*, hujus orationis tres partes sunt, et de caeteris hoc modo. Secunda tot habet partes quot extremitates sive terminos qui neque plures nec pauciores possunt esse quam duo; id est subjectus et praedicatus; sive ambo exprimantur, ut cum dico: *Socrates legit*; sive alter in altero intelligatur ut cum dico: *Pluit*, vel *tonat*, haec enim verba et quae hujusmodi sunt exceptam habent significationem; et ad solum Deum pertinentem; et in quolibet eorum etiam subjectus terminus intelligi debet; ut cum dicitur *pluit* vel *tonat*, pro eo sit ac si diceretur: *Deus pluit*; vel *Deus tonat*. Sunt alia quae per resolutionem intelligi solent; ut *legitur*, id est legendi actus exercetur, *statur* vel *sedetur*, id est talis habitus corporis positio, et de caeteris ad hunc modum.

Rhetorica oratio tot habet partes quot diversas

A distinctiones; videlicet sex quae sunt: Exordium, narratio, partitio, confirmatio confutatio atque conclusio.

Catholica oratio tot habet partes quot petitiones quae pro orantis arbitrio re et numero variantur; re quidem, dum aliter petit iste quam petit ille. Numero autem dum plura vel pauciora petit ille quam petit iste; quamvis omnia quae recte petuntur, id est pro salute animae, quamlibet multa fuerint; unum tamen congrue dici possunt propter unum finem ad quem tendere debent, quem notavit Dominus in Evangelio cum diceret: *Porro unum est necessarium* (Luc. x). Et David in Psalmo: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.* (Psal. xxvi). Dominus tamen in illa orandi forma quam tradidit propter septiformem Spiritus sancti gratiam, quem plenus de caelesti schola veniebat, quam et nobis cupiebat infundere; septem posuit petitiones, de quibus (ipso volente) aliqua dicenda erunt cum de forma orationis tractare coeperimus. Et caeterae quidem orationes per verba indicativa explicantur. Catholica vero per imperativum fieri solet: qui tamen modus cum ad Deum dirigitur, non tam imperativus quam deprecativus dicendus est; propter excellentiam Creatoris, cui neminem dignum est imperare. Nec enim curandum est oranti quid jubeat Priscianus, scilicet quid Deo suo debeat Christianus.

C Praemissa igitur tetracola, id est quadrimembri divisione orationis: alias suis opificibus relinquentes, hanc nostram quae tantum fidelium est et ad nos praecipue videtur pertinere diligenter inspiciamus videlicet quid ipsa sit; quid in se contineat, in quibus obtineat; quid ad ipsam pertineat; quid oranti conveniat; quid orando proveniat. Proinde quantum ad suscepti operis necessitatem videtur satis congrue diffiniri si dicatur hoc modo:

CAPITULUM II.

D Catholica oratio est regularis et impensa pro salute animae vel his quae ad illam prodesse valeant divinae pietatis imploratio. Nunc ipsam quoque diffinitionem ad majorem rei diffinitae evidentiam diligentius exponamus. Imploratio ponitur hic tanquam genus et principium orationis; quoniam, ut dicunt philosophi, cujuslibet rei diffinitio a genere trahi debet; ut si velis hominem diffinire, necesse est a genere incipias, ut dicas: *Homo est animal*. Sed quia nondum cujusmodi animal sit homo demonstratum est, necesse est ut accedant substantiales differentiae ut earum accessu diffinitionem perficias hoc modo: *Homo est animal rationale, mortale*. Animal quidem genus est, rationale mortale differentiae substantiales, quae etiam specificae dicuntur, eo quod accedentes generi speciem constituunt. Sed haec tirocinium logices ingressuris in suis Isagogiis satis erudite tradit Porphyrius, nobis breviter memoranda erant ut doceremus hanc diffinitionem catholicae orationis, quae data est a Deo perfectam esse et cum suo diffinito convertibilem; ut nihil vel detrahi

debeat vel apponi necesse sit. Est igitur imploratio genus orationis, quemadmodum animal genus hominis; cætera vero pro substantialibus differentiis adjecta sunt, quemadmodum rationale mortale in hominis diffinitione.

CAPITULUM III.

Prima differentia

Harum prima est quæ sic ponitur, divinæ pietatis; quorum alterum, videlicet pietatis, eo sensu positum est, quia tota orantis intentio ad hoc tendere debet ut Deum sibi pium ac propitium valeat promereri. Nam et veræ orationis semper hic finis est, sive cum Deus optata tribuit, ut Petro oranti pro Dorcade suscitanda (*Act. ix*); sive cum petita quidem negat, sed potiora largitur, ut Paulo petenti ut angelus Satanæ ab eo discederet (*II Cor. xii*); seu etiam cum quædam crudeliter videtur operari, ut in submersione Ægyptiorum, clamantibus filiis Israel (*Exod. xiv*); in expugnatione Amalech ad secretam Moysi orationem (*Exod. xvii*); in exustione nuntiorum regis non tam imprecante propheta quam orante (*IV Reg. i*); in contritione gentium clamantibus in cælum Machabæis (*Mach. iv*). Hæc enim omnia divinæ virtutis opera et his similia quæ passim Scripturis sacris inserta sunt de fonte pietatis manasse non est ambiguum; vel ut Deus fideles suos ab impiis oppressos potenter eriperet; vel ipsis impiis quos ex vita diuturna prævidebat, posse fieri nequiores, accelerata morte sequentium malorum præriperet facultatem; vel si qui inter eos minus nocentes erant temporaliter puniendo, pœnas æternas vel omnino remitteret vel leniret; vel impiis blandiendo, aliis sectandæ innocentie sanciret exemplum vel malos flagellando, alios ab eorum imitatione deterreret; vel si quid est aliud rationabilis causæ quod ei quidem perspicuum, nobis autem occultum sit. Nec enim sumus tam imprudentes vel potius impudentes, ut omnes divinorum operum vel causas rimari vel fines audeamus discutere. Quæ quidem prædicta et quæ hujusmodi sunt, quia orando et peti solent et impetrari; patet procul dubio quod in omni vera oratione intentio est impetrandæ pietatis et finis impetratæ. Quod enim agit rhetorica oratio apud terrenum judicem, hoc apud cœlestem catholica verius ac melius agit oratio. Nam sicut forensis orator sui sibi favorem judicis conciliare nititur ut ei facilius persuadeat quod intendit, sic orator fidelis summi judicis gratiam captat, ut quod optat vel aliud pro beneplacito dantis valeat impetrare. Sed differt plurimum inter hanc et illam orationem; nec est minor in effectu quam in affectu diversitas. Illa enim plerumque persuadetur quod iniquum est, hæc vero nihil nisi rectum et pium. Illa in strepitu verborum consistit, hæc in mentis puritate; unde illa oratio quasi oris ratio dicta est; sicut ait philosophus. Dico autem legon id est *rationem* quæ ore profertur: hæc autem verius cordis ratio vocari potest, id est *rectitudo et puritas*. Illa frequenter de falso fit judici fides; hæc sola

veritas non tam innotescit quam placet. De illa dicit satyricus:

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.

(JUVEN. 7.)

De hac Dominus: *Eos qui adorant in spiritu et veritate oportet adorare (Joan. iv)*. Illa in clamore et litigio posita est, hæc in silentio et amore. Illa sæpe defenditur iniquitas, innocentia condemnatur; hæc vero remittitur culpa, puritas commendatur. Illa tanto validior est, quanto qui agit callidior; ista quanto simplicior. Illa non solum judicis, sed etiam assessorum et testium eget suffragio; ista solo judicis favore contenta est. Illa verborum multiplicitate roboratur, ad istam sola sufficit spiritus intentio. *Spiritus est Deus*, ait Salvator, *et eos qui adorant eum in spiritu adorare oportet (ibid.)*. Et ad Moysen dictum est (*Exod. iv*): *Quid clamas ad me*, cum ipse ne unum quidem verbum ibi legatur protulisse. Deum ergo qui spiritus est spiritualiter alloqui necesse est, ut ipse quid petamus intelligat, intelligens acquiescat, acquiescens exaudiat. Accedunt tamen frequenter ad intentionem spiritus et verba corporis, ut utriusque nostri hominis approbetur devotio. Sive igitur utroque modo sive altero tantum, id est solo spiritu oraveris illud certe palam est orationem nil aliud esse nisi pietatis implorationem, quemadmodum in præmissa diffinitione continetur. Divine autem idcirco expressum est, quoniam si Deum orando imploras, accedentibus aliis quæ ad hoc exiguntur, ea demum oratio est: et ad illam pertinet, quam Græci *latriam* vocant, id est *divinam servitutem*, sive *theosebiam*, id est *Dei cultum*, sive *eusebiam*, quam nos *bonum cultum* possumus appellare. Cum vero aliud quam Deum imploras, sed tamen propter Deum, utpote cœlestes spiritus qui *calodæmones* apud Græcos dicti sunt; vel illos homines quos ad gloriam æternam receptos nemo Christianus ambigit, oratio quidem esse non potest, præsertim cum scriptum sit: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Matth. iv)*. Sane cum nil aliud sit adorare quam ad aliquem vel aliquid orationem dirigere; sicut nil aliud quam Deum adorare licet, ita nec orare conceditur. Quod optime noverat Psalmista qui dicebat: *Omnis terra adoret te, Deus (Psal. lxy)*, et alibi: *Adorate eum, omnes angeli ejus (Psal. xcvi)*. Nec enim eos orare intendimus, sed eis ut ipsi pro nobis orent supplicare, cum dicimus: *Omnes sancti, orate pro nobis*, et quæ his similia sunt. Sunt igitur ista non orationes quidem, sed piæ quædam supplicationes; et ad dulum referuntur, quæ est cultus debitus creaturæ, propter reverentiam Creatoris. Si autem creaturam aliquam quæcunque sit illa, verbi gratia, solem aut lunam sive stellas seu malignos spiritus, quos idem Græci *cacodæmones* dicunt; vel etiam mortuos homines, ut Jovem, Saturnum; vel aliquod artificiale, ut idolum; si quidlibet, inquam, tale non propter Deum, sed tanquam Deum imploraveris, neutrum hoc prædictorum, sed magis execratio sive sacrilegium appel-

latur: et neque ad latrariam pertinet neque ad dulationem, sed potius ad contumeliam Conditoris. Hoc est enim quod verbis prophetæ conqueritur Dominus ita dicens de filiis Israel: *Immolaverunt demoniis et non Deo, diis quos ignorabant (Deut. xxxii)*. Et paulo inferius: *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat deus, et irritaverunt in vanitatibus suis (ibid.)*.

Secunda differentia.

Secunda differentia est, ut sit imploratio regularis, id est regularis et in sinu Ecclesiæ fiat oratio; quia sicut, teste Augustino, extra catholicam Ecclesiam veri sacrificii non est locus, ita nec veræ orationis, præsertim cum ipsam orationem gratum Domino sacrificium offerat Psalmista: *Dirigatur, inquit, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Psal. cxi)*; et alibi: *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum (ibid.)*. Si enim in spiritu et veritate adorare oportet (Joan. iv); Spiritus autem sanctus extra nidum Ecclesiæ per gratiam non habetur: rursumque si præter integritatem fidei veritas non est, cum veritas ipse sit Christus, patet quod extra positus, id est Judæis et gentilibus qui fidem Christi nunquam susceperunt; vel hæreticis qui sese ab illa jam suscepta per schismata vel hæreses abruperunt, nec orare quidem nec adorare permissum est. Sed quia solet horum verborum significatio ad illa etiam extendi quæ extra Ecclesiam fieri possunt; vel in ipsa Ecclesia non soli Deo, sed etiam aliis rebus exhiberi solet, libet super his non inutilem assignare divisionem.

Divisio orationis.

Est igitur adoratio: alia divinæ venerationis, alia devotæ supplicationis, alia piæ recordationis, alia mysticæ significationis, alia vanæ ostentationis, alia fictæ simulationis, alia justæ satisfactionis, alia perfectæ humilitatis, alia debitæ subjectionis, alia mutuae dilectionis, alia improbæ derisionis, alia coactæ necessitatis, alia deceptæ vanitatis, alia detestandæ impietatis. Divinæ venerationis est illa, quæ soli Deo impenditur, de qua dicit Psalmista: *Adorate eum, omnes angeli ejus (Psal. xcvi)*, et alibi: *Adorabunt eum, omnes reges, omnes gentes servient ei (Psal. lxxi)*. Devotæ supplicationis est illa, qua vel sanctos angelos, vel sanctos homines jam beatos, debito honore venerantur hi qui eorum visione digni sunt, ut Daniel et Joannes, et alii multi, qua nos etiam licet peccatores eisdem ut nobis apud Deum subveniant humiliter supplicamus, ut fieri solet in litanis. Piæ recordationis est illa, qua nos vel sacra loca, vel sanctorum reliquias, vel quidquid illud est quod nobis ad memoriam revocat salutis nostræ sacramenta, veluti crucem Dominicam, vel sepulcrum propter honorem ejus qui ea sanctificat, quanta possumus reverentia veneramus. De hac potest illud intelligi: *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus (Psal. cxxxii)*; ut hoc ad illa loca quæ Dominus in carne sacris pressit vestigiis referatur, quemadmodum et illud

prophetæ: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum (Isa. li)*. Debitæ subjectionis est illa, qua nos coram prælatis et principibus nostris, sive illis hominibus quibus jure subditi sumus, etiam ipso habitu corporis humiliamur, quemadmodum Esther Assuerum regem legitur adorasse (*Esther. v, x*); etiam ipso jure subjectionis tanquam captiva regem, uxor maritum, excepto mysterio quo ille Christum, illa vero Ecclesiam designabat. Mutuæ dilectionis est illa, qua nos nullo quidem jure sed solo charitatis affectu ad invicem inclinamus, quod nostræ professionis hominibus pro eo quod humilitatem maxime sectari debent, specialiter videtur convenire, sicut legimus quosdam sanctos viros meritis et vita non impares, mutua sibi humilitate prostratos benedictionem et orationes ab invicem postulasse. Justæ satisfactionis illa vocari potest, qua reus aliquis ei quem se meminit offendisse; sive flexo genu, seu toto corpore prostratus supplicat ut ignoscat, quemadmodum Jacob Esau fratrem suum sibi occurrentem quem primogenitis fraudaverat, adoravit (*Gen. xxxiii*). Fictæ simulationis illam dicimus, vel qua hæretici, vel improbissimi Christiani nobiscum in Ecclesia positi, sacramenta nostra quæ corde contemnunt extrinsecus ficta pietate venerantur; cujusmodi hominum, nescio an unquam fecundior pestis quam nunc exstiterit, nisi quod terrore vigoris ecclesiastici reprimuntur. Mysticæ significationis fuit illa, qua Rebecca in typo Ecclesiæ venientis ex gentibus Isaac, sub imagine Christi, adoravit: *Cum ille, sicut scriptum est in Genesi, egressus in agrum ad meditandum (cap. xxiv)*: non aliud utique, nisi de salute generis humani; de qua meditatione dicit Dominus per prophetam: *Ecce ego cogito cogitationes pacis et non afflictionis (Jer. xxix)*, Et in alio propheta: *Conversus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam domui Juda et Jerusalem (Zach. viii)*. Vanæ ostentationis est illa, quando quis propter inanem gloriam orat in publico: quod proprium est hypocritarum, de quibus ait Dominus: *Qui amant in plateis stantes orare, ut videantur ab hominibus (Matth. vi)*, et alibi: *Qui devorant domos viduarum sub obtentu proluxæ orationis (Marc. xii)*. Ex horum numero erat superbus ille Pharisæus, qui contempta humilitate publicani, hæc apud se orabat: *Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines: raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus (Luc. xviii)*.

Improbæ derisionis fuit illa, qua Judæi flexo genu, Domino illudebant dicentes: *Salve, rex Judæorum, etc. (Matth. xxvii; Marc. xv; Joan. xvi)*. Quibus similes sunt hi qui, pro peccatis suis orantes, ea tamen repetere non timent: nisi forte minus nocentes illi videbuntur, qui verum hominem contemnebant: quam isti qui divinæ claritatis faciem ubique præsentem, quam precibus placare student, spernendo conspuunt, et cædunt irritando. Qui enim, cum dixerit Deo: *Ostende faciem tuam, et salvi erimus (Psal. vii)*, respicientem et parcere cupientem, contemnit et gravius irritat: quid aliud quam faciem

Dei quem falso implorat, importune cædit et conspuat. Perfectæ humilitatis est illa, qua se sponte aliquis inferiori per humilitatem subicit, quemadmodum Salomon qui tanquam rex potentissimus nulli hominum assurgere, nullumque præter Deum adorare tenebatur: matri suæ tamen ad se ingredienti surrexit, et eam humiliter adoravit, sicut in libro Regum expressum est (*III Reg. 11*). Coactæ necessitatis appellavimus quæ fit, vel propter metum, vel propter aliquam urgentem necessitatem, quemadmodum Joseph in Ægypto fratres ejus adorasse referuntur (*Gen. XLII-XLV*).

Deceptæ vanitatis illa est, qua stulti homines errore vano decepti, vel aliquas creaturas etiam ipsis inferiores, vel opera manuum suarum stulto metu venerantur. De quibuslibet dicit Psalmista: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia et qui gloriantur in simulacris suis (Psal. xcvi)*. Ultima quæ dicitur detestandæ impietatis, illa est qua quidam homines non tam stulti quam impii, ipsos etiam dæmones tanquam deos in contumeliam Creatoris et colunt et invocant. De quibus ita continetur in Psalmo: *Quoniam omnes dii gentium dæmonia (Psal. xcvi)*. Cum ergo sint tot species adorandi, prima quidem quæ soli Deo debetur ad latriam pertinet, aliæ vero quoque pietatem sapiunt ad dulum referuntur, reliquas ad injuriam et contemptum Dei certum est pertinere.

Tertia differentia.

Tertio loco positum est ut impensa sit oratio, id est studiosa, sollicita et attenta, ne si negligenter oraveris, in illud incidas vitium quod arguit Dominus per prophetam dicens: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isa. XLIX; Matth. xv)*. Propensio autem orationis in duobus consistit: devotione, scilicet et compunctione. In devotione, quia si devotus non oraveris, quid sit orare vel negligis vel ignoras. Improbum enim valde est dicere Deo: *Intende voci orationis meæ (Psal. LX)*, cum tu ipse per devotionem intendere non cures. In compunctione, quia qui spiritus sui contritionem non compungitur, Spiritus sancti consolatione non ungitur. Ubi enim nihil dolet, medicina adhiberi non solet; Dominus enim non sanat nisi contritos corde, qui dicunt ei cum Psalmista: *Sana animam meam quia peccavi tibi (Psal. XL)*.

Item devotio in duobus attenditur: in amore Dei et desiderio regni. In amore Dei, quia frustra clamas si non amas, quoniam inspector cordium est Deus; sicut diligentes se benignus exaudit, ita ab his qui non diligunt, iratus aurem avertit (*Reg. XVI*). Utrumque enim scriptum est: *Ego diligentes me diligo (Prov. VIII)*, et *his qui oderunt me retribuam; (Deuter. XXXII)*. Et Mariæ: *Dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum (Luc. VII)*. In desiderio regni, quia frustra petis si non appelis, quoniam regnum cælorum fastidiosis et ingratis non datur (sicut hic temporalia bona quæ plerumque contemptoribus et superbis fecundiora prove-

niunt), sed magis pauperibus illis quorum desiderium exaudit Dominus; de quibus in Evangelio dictum est: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. V)*. Compunctio similiter in duobus consistit: odio peccati, et timore supplicii. In odio peccati, quia non meretur gratiam qui non odit nequitiam. Unde Psalmista post illos tres versiculos quibus humiliter veniam postulaverat, quasi rationabilem causam impetrandi subjunxit dicens: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper (Psal. L)*. In timore supplicii, quoniam, qui puniri non veretur, non puniri non meretur, sicut scriptum est ad Thessalonicenses: *Cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus (I Thess. V)*. Et in Job (cap. XXI): *Ducunt in bonis dies suos et in puncto ad inferna descendunt*.

Ad amorem Dei tria nos invitant: remissio peccatorum, collatio meritorum, certitudo promissorum. De primo Apostolus: *Gratificavit nos Deus in dilecto Filio suo, in quo habemus remissionem peccatorum (Eph. 1)*; de secundo idem: *Quid enim habes quod non accepisti (I Cor. IV)*; de tertio alibi quoque dicit: *Certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem, justus iudex (II Tim. 1)*. Ad regni desiderium similiter tria incitant: societas angelorum, immensitas præmiorum, æternitas gaudiorum. De primo Dominus in Evangelio: *Confitebitur eum Filius hominis in regno Patris sui et sanctorum angelorum (Luc. XII)*; de secundo Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ quam abscondisti timentibus te (Psal. XXX)*; de tertio ait Isaias: *Lætitia sempiterna erit eis (Isa. LXI)*. Odium quoque peccati tria nobis exaggerare debent: fæditas culpæ, vulnus animæ, damnum innocentie. Unde Paulus dicebat his quos per fæditatem culpæ in odium peccati volebat adducere: *Quem fructum habuistis tunc in his in quibus nunc erubescitis (Rom. VI)*. De vulnere peccati in anima dicit Isaias propheta: *Vulnus et livor et plaga tumens (Isa. 1)*. De damno innocentie Joannes in Apocalypsi (cap. II): *Memento unde excideris, et age penitentiam*. Timorem supplicii tria nobis incutere possunt: dæmonum societas, pœnarum acerbitas, malorum perennitas. Hæc omnia notantur in eo quod reprobi audituri sunt: *Ite, maledicti in ignem æternum qui præparatus est diabolo et angelis ejus (Matth. XXV)*. Per ignem enim, acerbitas pœnæ; per æternum, perennitas; per diabolum et angeles ejus, dæmonum societas designatur.

Quarta differentia.

Nunc ad quartam differentiam veniamus, quam propter defectum vocabuli sub hac circumlocutione placuit explicare: *Pro salute animæ, vel his quæ ad illam prodesse possunt*. Sic enim in præmissa definitione positum est. Et notandum quod circumlocutio duarum pluriumve dictionum (quam Græci *amphilogiam* vocant) quandoque ponitur pro uno

nomine jam invento, ut si pro eo nomine jam invento quod est rationale, in hominis diffinitione post animal; quod est genus: hæc structura dictionum quæ est rationis capax poneretur; sive ista, aptum ratione uti, vel quod est aptum uti ratione. Quandoque autem homini amphilogia vicem supplet unius vocabuli nondum inventi, ut si præfatum nomen videlicet rationale, nondum esset inventum, et loco illius aliquid illarum circumlocutionum necessario poneretur. Sic ergo hæc tota amphilogia verborum: *Pro salute animæ, vel his qui ad illam prodesse possunt*, pro uno debet accipi vocabulo, quod nondum quidem inventum est; seu quia nondum ita placuit usui,

Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi;
(HORAT. *Art. poet.*, v. 72.)

seu quia non facile fieri potuit, ut unum nomen tot dictionum significationes exprimeret. De illis quoque duabus vocibus, videlicet, divinæ pietatis, idem rationis est: ut ambæ simul in orationis diffinitione pro uno differentiae vocabulo quod nondum quidem inventum sit, necessario positæ intelligantur. Et hæc quidem satis, ut credimus, diligenter expressa sunt; tum, ut si quid tale in Scripturis occurrerit, facilius innotescat; tum ne quid in ejus rei diffinitione quam tractare volumus, relinqueretur obscurum, præsertim cum ex ea diffinitio dicta sit, quia rem velut certis quibusdam finibus circumscriptam diffinit ac terminat; unde et a philosopho terminus appellatur. Nunc hujus differentialis amphilogiæ sensum curemus inspicere. Pro salute, inquit, animæ, vel his qui ad illam prodesse possunt; quia sive salutem animæ, seu corporis; sive utrique necessaria, ut virtutes et rerum temporalium facultates, debito modo imploraveris: omnia ad unum finem referri manifestum est. Nam, sicut ad recte vivendum instrumentum animæ corpus est, adminiculæ vero corporis extrinseca bona: ita primum quidem ac principaliter, pro salute animæ nobis orare præceptum est, secundario etiam pro incolumitate corporis, et aliis temporalibus postulare: non jubemur utique, scilicet neque prohibemur, dicente Domino: *Primum querite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (*Matth. vi*). Quidquid autem aliud ab istis postulare tentaveris, aut superfluum est, aut nocivum, aut pestiferum, aut etiam execrabile. Superfluum quidem, ut si multas petis facultates, cum paucis possis esse contentus; nocivum, si

A peccandi materiam, ut in formosa uxore; pestiferum, ut mortem inimici; execrabile, ut æternam ejus animæ perdilionem. Quapropter Dominico instructi præcepto, regnum Dei, id est æternam beatitudinem omni precum instantia postulemus: cætera si desint, aut ejus providentiæ relinquamus (qui optime novit quod nobis expediat), aut si petere volumus, ad hæc tantum petenda sunt, ut eorum usum ad obtinendum illud quo fruendum est, id est vitam æternam quæ Deus est referamus. Æternis quippe bonis, vel potius æterno bono: unum enim tantum est, et illud Deus; æterno, inquam, bono jubemur frui, temporalibus uti conceditur.

B Est autem frui, amore inhærere alicui rei tantum propter seipsam, quod in solo Deo fieri debet, qui solus propter se tantum non propter aliud diligendus est: cætera vero omnia propter Deum. Uti autem est, id quod in facultatem venerit referre ad obtinendum illud quo fruendum est; alioquin non jam uti, sed abuti rectius appellabitur. Si igitur omnia quæ in temporalibus recte diliguntur propter solum Deum diligenda sunt, Deus autem propter seipsum: patet utique in omnibus quæ ordinate diligimus, causaliter (ut ita loqui liceat) nihil aliud diligi quam Deum. Nam sicut is qui spe laudis et coronæ pugnaverit, quam sibi ab imperatore certus expectat: non tam artem pugnandi vel arma quibus utitur, quam ipsum impugnatorem cujus gratia hoc agit, a quo et præmium præstolatur diligere dicendus est: ita in omnibus quæ propter Deum diligimus Deum diligere sumus arbitrandi.

CAPITULUM IV.

Recapitulatio diffinitionum (1).

D Nunc si placet ad rei evidentiam ea quæ in diffinitione passim dispersa sunt: compendioso ac brevi recolligamus epilogo. Oratio itaque nomine generali dicta est imploratio; pro eo quod in omni oratione regulariter aliquid implorare intendimus. Divinæ vero pietatis adjectum est, ne quid ab alio quam a Deo petendum putes: et hoc tale quod et tu pie petere possis, et ille misericorditer largiri. Regularis aut esse debet oratio, ut in sinu fiat catholicæ veritatis: propensa vero, id est studiosa et attenta, pro salute animæ vel ad illam pertinentibus ut nihil quod ab ea vel impediatur vel avertatur; imo etiam quod ad ipsam non adjuvet atque promoveat orando postuletur.

(1) E. l.: Epilogat diffinitionem. Capitulum ultimum primi libri.

LIBER SECUNDUS.

De contentis in oratione, scilicet, quis petat, quid petat, a quo petat, cui petat, quare petat et qualiter petat. — De primo contento orationis

Sed quam longa verborum indagine quod congrue dicatur oratio, prout fieri potuit quæsitum est; nunc ad ea quæ de ipsa non minus commode dici posse videntur, libet procedere. Inter quæ primo videndum est quod contineat oratio. Continet autem hoc, quis petat, quid petat, a quo petat, cui petat, quare petat, et qualiter petat: Hæc itaque continet et complectitur oratio: non tanquam partes sui ipsius, nullum enim eorum in oratione poni solet, sed tanquam partes materiæ suæ; quoniam hæc omnia simul collecta materia sunt orationis, et in illis et circa illa versatur, et de illis agit oratio: eatenus, ut si unum deesse contigerit, ne oratio quidem valeat appellari. Sunt aliæ partes orationis tam simplicis quam compositæ; quorum jam aliquas assignavimus, cum diceremus tot esse partes orationis catholicæ quot petitiones. Quod quidem de composita tantum oratione intelligi debet. Nam oratio alia simplex, alia vero composita reperitur. Simplex est illa quæ uno tantum verbo deprecativo explicatur, sive unum solum sit quod ea petitur, ut hoc: *Deus propitius esto mihi peccatori* (*Luc. xviii*); sive plura, ut si dicas: *Deus da mihi veniam peccatorum et vitam æternam*. Et hoc quidem ad exemplum categoricæ propositionis, quæ uno tantum verbo indicativo enuntiatur, quam et logici simplicem vocant; sive illud verbum unum solum copulet, ut: *Socrates est musicus*, sive plura, ut: *Socrates est musicus et grammaticus*. Similiter utraque istarum simplex est, sive dicas: *Tullius videt Socratem*, sive dicas: *Tullius videt Socratem et Platonem*. Compositam autem dicimus orationem, quæ pluribus verbis deprecativis explicatur, ut si dicas: *Deus, propitius esto mihi peccatori, da veniam delictorum, concede vitam æternam, et quidquid hujusmodi continuare volueris*. Et hoc item ad exemplum hypotheticæ propositionis quæ pluribus verbis essentiatur, quam iidem logici compositam dicunt; sive constet ex duabus categoricis, ut hæc: *Si Socrates esset homo, Socrates esset animal*; sive ex quatuor, ut ista: *Si omne risibile est homo, et omnis homo est animal; tunc si Socrates est risibile, Socrates est animal*. Et sicut in hypothetica qualibet categorica et est propositio et pars orationis: ita in oratione composita quælibet simplex petitio et est oratio et pars orationis. Simplex autem oratio ad exemplum grammaticæ orationis tot habet partes quot dictiones, sed differenter accipi solent: quoniam in oratione quidem catholica tam voces quam earum sensus attenduntur, in oratione vero grammatica de solis vocibus ha-

betur ratio, de sensu penitus non curatur. Grammaticus enim incipiens a voce transit ad litteram, de littera ad syllabam, de syllaba ad dictionem, de dictione ad orationem: et hæc omnia secundum solam congruentiam vocis; postmodum ipsam orationem grammaticæ constitutam, dialetico tradit et rhetori velut quoddam idoneum ad agendum de thesi et hypothesis instrumentum.

CAPITULUM PRIMUM.

Satis luculenter ostensum arbitramur cum alias partes habeat oratio, ista sex de quibus proxime agendum est nequaquam esse partes orationis. Nec rursum ea per jocos, id est circumstantias possumus appellare, quoniam aliæ sunt circumstantiæ quæ ei rectius assignantur, de quibus suo loco dicere non pigebit. Nunc interim de istis prosequendum est, ac primo videndum in oratione quis petat, fidelis videlicet an infidelis. Nam orationis vocabulum largius acceptum, etiam ad illa extendi quæ ab infidelibus fieri possunt, superius ostensum est. Unde in Evangelio legitur de quibusdam gentilibus qui venerant Hierosolymam adorare (*Joan. i*). Sed et publicanus et Pharisæus dicuntur ascendisse in templum ut orarent (*Luc. xviii*). Omnis autem infidelis, aut gentilis, aut Judæus, aut hæreticus est: Primus oblatam fidei salutem non solum non suscipit, sed etiam per stultitiam audire et agnoscere contemnit; secundus autem agnoscit quidem, et de Scripturis suis intelligit, sed in Christi contemptum per invidiam repellit; tertius et agnoscit et suscipit, sed ab illa jam suscepta se postmodum per superbiam abrumpit. Primus ergo improbus est et ingratus, secundus invidus et obstinatus, tertius perfidus et elatus. Et quoniam Salvator ob salutem omnium in mundum veniens et verba doctrinæ attulit et præcepta justitiæ, videamus nunc quanta in utrisque ab hoc triplici genere infidelium hominum pariatur contumelia. Et in contemptum quidem præceptorum licet nobis exemplum sumere de tribus improbis et perniciosis civibus quod sub uno eodemque magno principe velint aut nolint agere necesse est. Quorum tamen primus ejusdem principis æquissimas leges jam scriptas et publice promulgatas nec legit nec suscipit; secundus legit quidem sed non suscipit; tertius legit et suscipit, sed susceptas postmodum pervertit, et ad earum subversionem suadendo quos potest pervicaciter impellit. Ad contemptum autem doctrinæ Salvatoris tres nobis exemplo sint impudentes discipuli; quorum unus verbo magistri optime docentis nec audit nec approbat; secundus audit quidem sed improbat; tertius audit

et approbat., sed postea per superbiam contumaciter impugnat, et ad ea impugnanda sibi quos potest associat. Hæc tria reprobatorum hominum genera : non solum tota vivendi ratione (si tamen ratio dici potest) ab invicem discrepant, verum etiam in singulis generibus alii alios diversis impugnant sententiis. Nec mirum, eos qui a veritate quæ Christus est alieni sunt: variis errorum implicari fallaciis. Pluribus enim extra viam currentibus nihil est rationis, cur alius alio rectius currere dicatur. Nam, licet alius viæ vicinior sit, alius autem remotior, omnes tamen quando extra sunt inutiliter currunt, nec unquam nisi viam intraverint ad locum quo illa ducit pervenient. In populo itaque Judæorum plures forsitan olim fuerunt sectæ, sed duæ maxime notabiles. Una videlicet Phariseorum, qui et resurrectionem mortuorum fatebantur, et omnes Veteris Instrumenti suscipiebant Scripturas. Alia vero Sadducæorum qui neque resurrectionem expectabant, nec præter quinque Moysi libros ullas veteris paginæ Scripturas curabant suscipere. Inter gentiles quoque plurimas dicunt erroris esse differentias, qui tamen omnes in duas principaliter discedunt: eorum scilicet qui ab Ismaele filio Abrahæ ducentes originem circumcisionem accipiunt, et Ismaelitæ vocantur; et aliorum qui in præputio nati, ideo gentiles specialiter dicuntur, qui in eo in quo geniti sunt perseverant. Hæreticorum autem innumeræ sunt pestes, quorum septuaginta fere sectas tam nominibus quam propriis errorum articulis ab invicem discrepantes in lib. *Etymologiarum* describit Isidorus; quas, quia ad præsens percensere plus habet laboris quam commodi, illud potius videndum est quod quatuor ex causis denominari solent hæretici. Quidam enim a provinciis denominantur, ut Cataphrygæ; quidam ab ipsis hæresum auctoribus, ut Marcionitæ; quidam a prerogativa sanctitatis quam sibi præ cæteris usurpant, ut Cathari tanquam mundi; quidam ab errore quem fingunt aut sequuntur, ut Anthropomorphitæ; qui falsa opinione Deum Patrem in formam hominis transfigurant. Anthropos enim Græce Latine *hominem* sonat; morphe autem *formam*. Sed et illud notandum est quod hæreticorum appellatio nunc largius nunc strictius accipi solet. In largiori quidem acceptione vocatur hæreticus tam is qui se ab unitate Ecclesiæ contumaciter abrumpit, quam is qui ejusdem Ecclesiæ sacramenta pervertit; sive qui sacras Scripturas scienter prave intelligit; sive qui temporalis commodi et maxime honoris principatusve sui causa, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Quæ extrema acceptio, licet eam Augustinus seorsum posuerit, videtur tamen non incongrue tribus præcedentibus posse coaptari.

Restricta autem præfati nominis significatione, talis fieri potest divisio: Eorum qui post accepta fidei sacramenta a veritatis ratione prave vivendo degenerant et cadunt: alius in Ecclesia latet, et eam pravis moribus perturbat, ut falsus catholicus; alius omnino fidei Christianæ renuntiat, cum tamen nequeat non esse Christianus, ut apostata vel apostata-

ticus; alius servata fidei forma ab unitate Ecclesiæ sese violenter abrumpit, ut antipapa sive schismaticus; alius sacræ Scripturæ sensum scienter corrumpit, et dici potest erraticus; alius sacramenta Ecclesiæ vel articulos fidei pervertit, et hic proprie vocatur hæreticus. Dicitur autem hæreticus ab *hæresi* Græco, quod est *electio*, quod quisque pro suo arbitrio eligat quid sequatur. Omnium igitur infidelium, licet in sua impietate dissentiant, una tamen est sors et æqua conditio: in eo scilicet quod omnes extra sunt, et ab his quæ tantum in Ecclesia vel fieri vel prodesse possunt, infidelitatis suæ merito segregati. Et eorum quidem alii longe absistunt, utpote gentiles qui præter naturam qua homines sunt nulla nobis vel morum vel fidei societate copulantur. Alii vero propius accedunt, Judæi videlicet; qui, etsi gratiam evangelicæ veritatis et fidei respuant sacramenta, nobis tamen veteris Scripturæ participatione communicant. Alii proximi sunt, videlicet hæretici, qui eisdem scriptis et moribus et sacramentis nobiscum utentes paucis dissentiunt. Neque tamen eo vel magis diligendi sunt: quippe qui non affectu pacis sed dolore nobis appropriant; vel minus metuendi, quoniam, ut ait philosophus, *nulla pestis efficacior est ad nocendum quam familiaris inimicus*. Sunt tamen etiam in his generibus hominum, non solum inter diversas eorum sectas sed etiam in eisdem sectis inter diversos homines, gradus quidam et limites, non virtutum quidem (quæ apud eos nullæ sunt); sed, ut verius exprimam, majoris minorisve nequitiae. Siquidem minus improbum arbitror gentilem, qui legem naturalem in corde suo scriptam, probis implens operibus ad vitæ perfectionem sola caret fidei ratione, qualis erat Cornelius (*Act. x*), etiam antequam fidem Christi mente tractare inciperet: eo qui et fidei salutem contemnit et legem naturæ magnis ac multis profanat flagitiis: qualis Herodes, tam ille qui tot infantum millia sine causa jugulavit (*Matth. ii*), quia qui fraternalis uxoris pollutus adulterio in pretium obscenæ saltatrici sanctissimi viri cede funestavit convivia. (*Matth. xiv*).

Rursumque minus impium credimus Judæum qui nondum veritatis evangelicæ lumen agnoscens, veteris legis præcepta secundum tenorem litteræ fideliter observat qualis erat Nathanael, de quo Salvator ait: *Ecce vere Israelita in quo dolus non est*: (*Joan. i*): eo qui et gratiam respuit et legem male vivendo transgreditur; quemadmodum illi quos idem Salvator nolentes, audire verba suæ sanctissimæ prædicationis, etiam de transgressione legis Moisaicæ quam se servare profitentes gloriabantur, arguit ita dicens: *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem* (*Joan. vii*).

Sed et inter hæreticos minus ille pestilens, qui in paucis et minimis discrepans in pluribus majoribusque sacramentis nobis communicat: quales sunt Pelagiani, qui in aliis nobis consentientes, liberum arbitrium sine gratia sufficere dicunt ad vi-

tam promerendam : eo qui in paucis minoribusque nobis consentiens, plura et majora profana impietate pervertit atque contaminat ; veluti Donatistæ qui Patre Filium, et utroque Spiritum sanctum minorem : et sicut tres personas, ita tres substantias in Trinitate, mentiuntur : imo, ut audacter aliquid adjiciam, minus odiosus Deo credendus est optimus Judæus aut gentilis sive hæreticus, flagitiosissimo Christiano. Satis jam patuit quod nullus infidelium quantumlibet probus, veræ orationis habet commercium, licet multi etiam inter illos, sive ex creaturis Creatorem considerantes ; sive ex Scripturæ testimoniis edocti quanta possunt humilitate supplicando non orant quidem, sed imitantur orantem. Quod tamen culpandum non est : quoniam sive ad fidem resipuerint, poterit vivificatis operibus hoc ipsum eis ad salutem provenire ; sive in errore suo permanserint, forsitan ad mitioris pœnæ remedium.

Utrum autem præcedentis vitæ opera quantumlibet bona Deo placere, et ad ipsam quoque fidem obtinendam prodesse valeant, et illud nos dubitare cogit quod dicit Augustus : *Cornelium antequam in Christum crederet fuisse exauditum* ; cum alibi legatur : *Quia sine fide impossibile est placere Deo (Hebr. 11)* : et dicat Gregorius, eum per fidem ad opera venisse. Quidam tamen hujus quæstionis dirimunt perplexitatem dicentes, eundem Cornelium quo tempore orabat, et eleemosynas largiebatur, fidem futuræ Incarnationis habuisse ; jam factæ vero minime, atque ita partim fidelem, partim vero fuisse infidelem : et ideo Petrum ad eum missum aiunt ; ut eum plenius instruendo quod deerat suppleret. Sed hoc quia disputabile satis est, his qui rem certius discutere valeant relinquamus.

CAPITULUM II

Quod autem paulo ante dictum est, quædam opera vivificari posse, videtur ita necessario distinguendum, quod omnia opera quæ agimus aut viva aut mortua sunt. Viva dicimus quæ ad vitam æternam sunt utilia ; mortua vero quæ morti æternæ obnoxia vel ad vitam inutilia. Vivorum autem operum, alia sunt vitalia ; alia vivificata. Vitalia sunt quæ statim ut fiunt bona sunt, et ideo placent, quoniam in charitate fiunt et spiritus vitæ in eis est ; ut orationes et eleemosynæ sanctorum. Vivificata autem dicuntur quæ cum habeant formam bonitatis, non tamen bona sunt quia in charitate non fiunt, in qua si fierent utique bona essent ac vitalia ; sed mox accessu charitatis animantur et velut quemdam spiritum vitalem accipiunt ut possint et ipsa prodesse ad vitam : quales sunt orationes et eleemosynæ peccatorum qui convertuntur, fidelium sive infidelium. Nec enim eos pares ad præmium possumus arbitrari, quorum unus ante conversionem inter plurima mala nihil egit laudabile ; alter vero sæpius humiliter oravit, plurimum jejunavit, multas pauperibus eleemosynas erogavit : si post conversionem vel æqualiter vixerint, vel statim ac simul migraverint e vita. Vi-

A detur namque hoc plurimum discrepare a sententia æquissimi judicis : qui et omne bonum remunerat, et nulla mala præterire patitur impunita.

Mortuorum vero operum : alia quidem mortalia vel mortifera ; alia mortificata vel exanimata ; alia vero inanimata vel informia : alia morbida vel morbifera dici possunt. Mortalia vel mortifera sunt illa quæ mox ut facta fuerint auctorem suum gehennæ reum constituunt ; utpote homicidia, adulteria, fornicationes, et omne id quod semel commissum sufficit ad meritum mortis : unde et peccatum mortale nominatur. Mortificata vel exanimata vero sunt quæ cum prius per charitatem vixerint, ea recedente exspirant et moriuntur : non quidem ut mortalia fiant ; sed ad vitam inutilia ; ne et illi pares videantur quorum alter post plurima bona lapsus est in aliquod grave peccatum ut David sive Petrus ; alter vero omnium expers bonorum, multis et magnis sese contaminavit flagitiis, ut Herodes sive Pilatus. Inanimata vel informia congrue dicuntur, quæ dum sint de genere bonorum operum præter charitatem fiunt : et ideo tanquam anima formaque carentia ad vitæ meritum moveri ac perficere nequeunt nisi (ut jam dictum est) accedente charitate vivificari mereantur. Morbida vel morbifera sunt ea quæ nos venialia dicimus, quæ non tam ex mentis malitia quam ex morbo humanæ naturæ proficiscuntur : et tamen animam contaminant et morbosam efficiunt, sed non usque ad meritum mortis æternæ, nisi multiplicata placuerint ; quia nullum est tam veniale peccatum quod non fiat mortale dum placet. Ex hac igitur operum distinctione, sumenda est et illa quæ sequitur hoc modo.

Divisio operum.

Bonorum sive malorum seu qualiumcumque operum ; alia quidem ab initio vivunt et nunquam moriuntur, ut eorum qui charitatem semel habitam nunquam deserunt, ut Paulus. Alia primo vivunt, postea moriuntur : eorum scilicet qui eandem charitatem quam cœperant operari retinere non curant, ut Salomon. Alia ab initio mortua sunt, et postea vivificantur : ut ea bona opera quæ fecit vel Paulus vel Cornelius, dum adhuc peccato infidelitatis tenerentur. Alia mortua sunt et nunquam vivificantur aut vivificari possunt, ut omnia peccata mortalia seu venialia, quæ nunquam ad meritum vitæ convalescere queunt, licet per pœnitentiam corrigantur, non ut perficiant ad salutem ; sed ut non officiant ad mortem. Sunt item alia quæ primo vivunt, postea moriuntur, iterum reviviscunt : eorum scilicet qui post aliqua opera charitatis labuntur in aliquod mortale, et iterum per pœnitentiam reparantur, ut David. Sunt itidem et alia quæ primo quidem mortua sunt, postmodum vivificata denuo moriuntur ; videlicet eorum qui aliqua de genere bonorum propter charitatem operati postea convertuntur : et iterum relabuntur ad nequitiam ; cujusmodi homines facilius cred?

reperiri quamplurimos quam unum demonstrari : pro eo quod valde dubium est an is cujus prima et ultima prava conspicimus, medio tempore veram habuerint charitatem. Ex his facile est adverti quædam esse opera qui sine charitate nullatenus haberi possunt; ut omnia bona opera quæ viva diximus utrolibet in genere; quædam vero quæ nunquam ea præsentem habentur, ut illa omnia quæ mortua placuit appellari, exceptis solis venialibus, quæ nisi cum charitate fieri possent; non diceret Scriptura : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (Joan. I). Cum ergo sint duo genera vivorum operum : prima quidem dicuntur non solum viva, sed et vitalia, quod amplius est; quia semper in charitate vixerunt; sicut illum videntem dicimus qui semper vidit, id est qui nunquam videndi officio caruit. Altera vero dicuntur viva vivificata; quia cum primo mortua fuerint, accessu charitatis vivificari meruerunt; quemadmodum dum et ille videns dicitur, qui non semper vidit, sed post longam cæcitatem visum recepit; qualis erat ille qui dicebat: *Unum scio, quia cum fuerim cæcus, modo video* (Joan. IX). Mortuorum autem opera quatuor, (ut diximus) genera sunt : quorum prima non solum mortua, sed quod majus est mortalia sive mortifera nominantur : quia nunquam vixerunt, et morte plena sunt, et mortem afferunt : et ad vitæ meritum vivificari non possunt, quamvis omnino per poenitentiam deleantur : prout glacies frigida vocatur; quia nunquam calefieri potest, sed semper frigida est, et semper infrigidat; licet ita resolvi possit ut omnino non sit. Secunda vero non solum mortua sed et mortificata sive exanimata nuncupantur : quia cum prius vixerunt, vivere desiit; sicut cadaver hominis mortuum dicimus; quia vixit et desiit, et vita cedente mortificatum est. Tertia ideo non mortua dicuntur, quod prius vixerint et vita privata sint, sed quia inanimata sunt et nondum vivunt; sicut et fetum ante animæ infusionem mortuum solemus appellare : non quia vixit et desiit, sed quia vivere nondum cœpit. Dicuntur hæc eadem etiam informia, quia nondum per charitatem informata sunt; sed sunt velut fetus informis ante dispositionem membrorum; D aut sicut quædam lineamenta pictoris ante coloris appositionem. Quarti vero generis opera idèo mortua vocantur, quia non solum inutilia sunt; sed etiam nociva, licet citra meritum mortis æternæ; peccata enim sunt, sed venialia, nisi per contemptum placere incipiant : tunc enim, ut dictum est, mortalium mutantur effectum. Dicuntur autem mortua eo loquendi typo quo mortuum hominem dicimus, qui non solum sibi et aliis inutilis est, sed etiam perniciosus. Dicuntur

etiam morbida vel morbifera; quia morbum humanæ conditionis ex quo nascuntur manifestant; et morbum animæ inferunt : sic ægra signa et symptomata physici dicunt; quia ægritudinem ex qua oriuntur et manifestant et aggravant.

CAPITULUM III.

Sed jam his diutius immorati, nec ab re, ut credimus : nisi forte aliter lectori videbitur, ad sequentia procedamus. Et de infidelibus quidem id quod rei veritas habere videbatur, hactenus dixisse sufficiat. Fidelis autem si quid orando petit; aut justus sit, aut injustus, necesse est. Porro si justus; vel in sua justitia finaliter permansurus; vel ad nequitiam relapsurus. Similiter injustus in sua iniquitate decessurus, vel ad justitiam rediturus. Orat ergo justus in justitia permansurus, ut Elias cum clauderet cœlum precibus; et iterum aperiret (III Reg. xvii). Orat ad nequitiam relapsurus justus, ut Salomon ædificio templi feliciter consummato (III Reg. viii). Orat injustus ad justitiam rediturus; ut David adulterio simul et homicidio maculatus (II Reg. xi). Orat injustus cum sua iniquitate de hac vita migraturus, qualis erat Judas, quem Salvator cum cæteris apostolis orare docuit, cum esset fur et latro (Joan. xii); de quo scriptum est in Psalmo : *Oratio ejus fiat in peccatum* (Psal. cviii). Omnis autem qui cum justitia decessurus est, haud dubie ad sortem pertinet electorum; qui autem cum iniquitate migraturus, ad numerum reproborum, qualiscunque fuerit hic vel ille; sive fidelis bonus aut malus, sive gentilis aut Judæus, aut etiam hæreticus. De illis autem electis et reprobis hic accipi volumus, qui ab æterno vel reprobatum sunt vel electi. Dicuntur enim utrique, modo secundum æternam Dei præscientiam; modo secundum præsentem et forte non permansuram justitiam aut nequitiam. De prima electione dicit Apostolus : *Qui elegit nos ante mundi constitutionem* (Ephes. i). De secundo dicitur in Job (cap. xl) : quia escæ Behemoth electæ sunt : quia malignus hostis nonnunquam eos qui propter præsentem justitiam electi videbantur, absorbet et sibi incorporat. Item de prima reprobatione legitur in Malachia (cap. i) : *Nunquid non frater Esau Jacob? Et Jacob quidem dilexi, Esau autem odio habui.* Odisse Dei, reprobare est. De secundo vero in eodem Apostolo : *Propter hoc tradidit eos Deus in reprobum sensum ut faciant ea quæ non conveniunt* (Rom. i). Non enim hoc intelligendum est, de æterna reprobatione cujus nulla est causa, sed de illis reprobis accipi debet, qui merito minoris nequitie quam relinquere nolunt, Deo deserente, labuntur in majorem, ut *qui in sordibus est, sordescat adhuc* (Apoc. xxii.)

LIBER TERTIUS.

De secundo contento orationis, id est quid, quis petat, bonum malum an medium.
De inspiratorio bono.

At de primo quidem contento orationis, videlicet quis petat, ideo diligenter prosecuti sumus; quoniam ex hac dis iunctione et aliis qui sequuntur eliciendum erit, quantum Deus aperire dignabitur, id quod quæsitum difficile est, scitu vero difficillimum, videlicet de obtinentia sive effectu orationis. Nunc igitur de secundo, id est quid petat : non minori diligentia quærendum est.

CAPITULUM PRIMUM

Refert enim quid petat orans : utrum videlicet bonum petat, an malum petat seu deprecatur : an id petat quod in sui quidem natura nec bonum nec malum est : quod medium sive indifferens congrue potest appellari. Bonum autem hoc volumus accipi, tam vitam eternam, quam omne id quod ad ipsam promerendam et capescendam cooperatur et adjuvat. Malum vero contraria ratione, vel mortem perpetuam, vel quidquid ad illam impellit et aggravat. Medium vero quod in sui natura nec bonum nec malum est, secundum prædictam boni et mali acceptionem, sed ex usu bene vel male utentium, bonum malumve efficitur. Horum ergo trium quodlibet, in diversa specierum membra dividitur. Bonum quippe, aliud est remuneratorium, id est vita æterna; aliud vitæ æternæ meritum, aliud meritorium, aliud inspiratorium, aliud præparatorium. Bonum quod est vita æterna, nil aliud est quam Deus qui summe bonus et summum bonum, et omnium bonorum causa et finis est. Bonum æternæ vitæ, meritum bonum opus est, id est bonus actus : sive interior, ut mentis; sive exterior, ut corporis. Bonum meritorium est virtus, id est bona qualitas mentis quæ est velut quoddam boni operis instrumentum. Bonum inspiratorium est infusio gratiæ specialiter, ex qua illa bona qualitas mentis procreatur. Bonum vero præparatorium remissio est peccatorum per contritionem cordis; quibus manentibus nunquam homo ad cætera posset esse idoneus. Quæ tamen contritio cordis et peccatorum remissio, imo et omnia quæ sequuntur ex eadem Spiritus sancti gratia, et causam habent, et sortiuntur effectum et mercedem accipiunt. Spiritus enim sanctus primo quidem purgat, secundo spirat, tertio format, quarto creat, quinto remunerat. Purgat culpam, spirat gratiam, format mentem, creat operationem bonam, remunerat ad coronam. Unde Salomon ait : *Lustrans universa in circuitu pergat Spiritus, et in circulos suos revertitur* (Eccles. 1) : non locali discursu, sed nusquam absente potentia. Item cum Spiritus sanctus aquæ nomine frequenter designetur, ut ibi : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ*

vivæ (Joan. vii), secundum ea quæ dicta sunt. Etiam hic non incongrue dici potest : *Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant* (Eccles. 1.)

CAPITULUM II.

De his ergo quinque bonis quæ petenda sunt orantibus, eisdemque donis Spiritus sancti, prout ipse donaverit quemadmodum proveniant demonstrandum est. Converso tamen ordine etiam ea paulo ante enumeravimus; quoniam ibi quidem illud primo ponendum erat quod omnium aliorum causa et finis est : dehinc ordine retrogrado ad inferiora veniendum : hic ea sicuti proveniunt ita tractari, rectius arbitramur. Primum itaque bonum et primo necessarium : et quod nisi præcesserit alia non sequentur, contritio cordis est, cum reus, divina visitante gratia, incipit cogitare pro peccato, et tota mente compungitur : *Et fiunt ei lacrymæ panes die ac nocte* (Psal. xli), ad imitationem illius qui dicebat : *Lavabo per singulas noctes lectum meum lacrymis meis, stratum meum rigabo* (Psal. vi). Quod cum fieri cœperit, adest statim peccatorum remissio nec est inter hoc et illud aliquod medii temporis intervallum, testante Scriptura : *Peccator quacunque hora ingemuerit salvus erit* (Ezech. xviii), id est salute dignus, vel salutis promerendæ idoneus. Et in Evangelio Magdalenæ velut in momento peccata dimissa sunt, quia graviter contrebatur, et Salvatorem plurimum diligebat (Luc. vii). Spiritus enim sancti quo auctore id geritur velox est operatio, nec unquam ulla rei difficultate tardatur. Nam sicut aqua similiter influit et sordes eluit; aut uti flabrum spirantis aure simul spirat et pulverem exsufflat; vel sicut calor ignis aut solis, ceram vel glaciem simul percutit et liquefacit : ita Spiritus sanctus cum sit aqua mundificans, cor hominis pariter intrat et lavat; cum sit aura purificans, pariter afflat et omnes vitiorum sordes eventilat; cum sit calor mollicans, primo attactu omnem compactæ vel induratæ malitiæ resolvit duritiem. Deditur enim, teste Scriptura; contubernium vitiorum, *nec habitabit in corpore subdito peccatis* (Sap. 1). De primo dicit Deus per prophetam : *Effundam super vos aquam mundam et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris* (Ezech. xxxvi). De secundo quod Spiritus sanctus sit aura flans, habes in Psalmo : *Flabit spiritus ejus et fluent aquæ* (Psal. cxlvii). Quod autem peccata pulvis, dicit Isaias : *Consurge, consurge, excutere de pulvere* (Isa. lii). Flante igitur aura Spiritus sancti et fluentibus aquis lacrymarum per contritionem cordis, omnium peccatorum omnino pulvis exsufflatur. De tertio quantum ad ceram ita legitur in Psalmo :

Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei (Psal. LXVII). De eodem quantum ad glaciem, legitur in libro filii Syrach: *Sicut glacies in sereno, ita solventur peccata vestra (Eccli. III).* Dicitur autem hoc bonum præparatorium, quia per illud ad sequentia præparamur, quibus nisi istud præcederet nunquam essemus idonei. Quæ quidem appellatio licet huic primo specialius conveniat, cui libet tamen præterquam ultimo non absurde congruere potest, quia spiritualium gratiarum hic ordo est, ut semper prior præparet ad sequentem, dum primo gratis gratiam accipimus, deinde gratiam pro gratia (Joan. I), proficientes de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion (Psal. LXXXIII). Remissio namque peccatorum præparat ad justitiam, justitia ex radice charitatis parit virtutem: virtus movet ad bonam operationem: operatio bona percipit æternæ vitæ retributionem. Horum igitur honorum, ut diximus, ordo talis est atque progressio, ut præcedens naturaliter causa sit subsequens: subsequens vero præcedentis effectus.

CAPITULUM III.

Est autem aliud quoddam præparatorium quod et præordinatorium dici potest: tanto antiquius his ordine et dignitate, quanto fons rivulis suis dignior atque præstantior, æterna videlicet prædestinatio, quæ nos æternis bonis, et nobis æterna bona præparat ac præordinat, id est vitam æternam: et insuper temporalia quibus illam adispisci valeamus, ea scilicet quæ quatuor reliquis specierum vocabulis designantur. Quod ideo ab hac exclusimus divisione, quoniam orationis effectus de qua nobis agere propositum est semper pendet de futuro; divinæ autem prædestinationis ordo, ab æterno certissime præfixus est, nec ulla valet ratione labefactari. Nemo itaque petit ut cum Deus prædestinet, aut prædestinaverit, quamvis illud quod non nisi prædestinatis contingere potest id est vitam æternam optent omnes et postulent. Verba siquidem imperativa quibus tanquam deprecativis orantes utimur, semper ad futurum pertinere necesse est; sive illud jam cœpit fieri, et ut diutius fiat imperatur; ut si puero jam legenti dicas, lege, id est persevera in legendo: sive nondum sit, sed mox fieri jubetur, ut si servo quem mittis ita præcipias, statim redi; sive post aliquod temporis interstitium, ut si dixeris, cras redito. Sunt tamen apud Græcos audaces et copiosos, vocum inventores, verba imperativa temporis præteriti: cum aliquid quod nondum est fieri jubetur, ut sequenti tempore possit esse præteritum; ut si domo digrediens ita imperes servo tuo: *Crastina die cum rediero aperta sit mihi janua.* In hac enim locutione idem Græci qui nihil sibi in grammatica deesse patiuntur; pro his duabus vocibus aperta et sit, unam tantum habent vocem imperativam; quam pro eo quod rem jubet in futuro fore præteritam, præteriti temporis esse, vel audacter confirmant, vel subtiliter mentiuntur. Quæ tamen verba ad futurum tempus habere

A relationem, et ob hoc futuri temporis verius æstimandam: diligentius intuenti non erit ambiguum. Cum igitur nihil nisi vel futurum vel tanquam futurum vel imperari valeat vel orari, constat illud bonum æternæ prædestinationis quod omnibus antiquius est, temporariæ orationi nostræ, et tantum ad futurum pertinenti, subjacere non posse: ob quam etiam causam, ut dictum est, illud a præmissa divisione seclusimus. Dicitur autem bonum præparatorium omnium aliorum, quia primo præparat nos ad gratiam, secundo ad justitiam, tertio ad meritum, quarto ad præmium. Ad gratiam prædestinando secundum gratiæ electionem, quia prædestinatio non est aliud quam gratiæ præparatio. Ad justitiam peccata remittendo, per cordis contritionem: quibus remissis, statim adest justificatio. Ad meritum virtutes generando per bonam mentis qualitatem, sine qua nunquam ad merendum essemus idonei. Ad præmium perficiendo per bonam operationem, sine qua æternitatis præmio judicaremur indigni. De prima præparatione quæ est ad gratiam, dicit Isaias: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparasti Deus diligentibus te (Isa. LXIV).* De secunda quæ est ad justitiam, legitur in quodam loco: *A Domino præparatur cor hominis.* Et in Psalmo: *Præparabitur veritas tua in eis (Psal. LXXXVIII),* id est justitia per fidem in apostolis. De tertia quæ est ad meritum gaudebat Psalmista cum diceret: *Paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua (Psal. CXVIII).* De ultima quæ est ad præmium, dictum est illud in Evangelio: *Venit sponsus, et quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias (Matth. XXVII).* Et prima quidem quæ est secundum electionem ab æterno completa atque consummata est, antequam esset cui aliquid præparari aut prædestinari posset, sicut ait Apostolus: *Qui elegit nos ante mundi constitutionem, etc. (Ephes. I).* Reliquæ vero tres in nobis quidem qui temporari subjacemus temporaliter eveniunt; sed tamen ab illa æterna prædestinatione certissima ordinis ratione descendunt. Siquidem antequam esset homo cui vel peccatum remitti, vel virtus infundi, vel bonum opus conferri posset; ita Deo præordinante digestum est, ut homo postea futurus hoc ordine divinæ gratiæ beneficiis utens ad præparatam sibi beatitudinem perveniret. Primum igitur et summum omnium honorum est, divinæ bonitatis electio, per æternam prædestinationem; secundum est peccatorum remissio, per cordis contritionem; tertium justificatio, per animæ puritatem; quartum virtutis adeptio, per bonam mentis affectionem; quintum justitiæ consummatio, per boni operis exhibitionem. Ultimum, æternæ beatitudinis perceptio, per justam retributionem.

CAPITULUM IV.

Ex hac igitur distinctione jam, ni fallor et illud innotuit, quia bonum quodlibet aut est præparatorium et non præparatum, aut præpara-

tum et non præparatorium, aut præparatorium et præparatum. Præparatorium et non præparatum, est æterna prædestinatio; qua alia omnia præparat, et a nullo præparatur, quoniam ipsam nihil præcedit. Præparatum et non præparatorium est æterna beatitudo qua aliis omnibus præparatur, et ipsa nihil præparat quia post eam nihil subsequitur. Præparatum et præparatorium, est quodlibet aliorum in medio positorum, quoniam eorum quodlibet aliud et præcedit et sequitur. Et illa quidem respectu præcedentium præparata; respectu vero sequentium præparatoria jure nominantur.

CAPITULUM V.

De inspiratorio bono.

Sed de primo quidem bono quod oranti petendum est, remissione videlicet peccatorum quod et specialiter præparatorium diximus satis, ut credimus, copiose dictum est: nunc de secundo quod inspiratorium placuit appellari, quid sentiri valeat videamus. Est igitur inspiratorium bonum, cum Spiritus sanctus invento sibi aditu qui prius vitiorum sordibus obstructus erat, animæ jam purgatæ liberior influit, et ei dona gratiæ suæ paulatim inspirat. Verum hoc adeo subtiliter et occulte, ut nec ille cui res agitur nec alius præsentire queat, sicut scriptum est: *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis: sed nescis unde veniat, aut quo vadat* (Joan. III). Et primum quidem in ipsa anima justitiam, vel creat, vel recreat: creat utique per fidem, quæ justificat impium, si illa prius non aderat; recreat vero per innocentiam puritatem, si fides prius affuerat; sed suffocata vitiis, exsanguis jacebat et mortua. Deinde autem et alia spiritualium gratiarum charismata, utpote virtutes et opera bona: continuo, ut ita dixerim, flatu non desinit inspirare. Non enim uti ventus iste aerius ita sancti quoque Spiritus aura nunc incipit flare, nunc sponte desistit; sed ex quo semel spirare cœperit, nisi rursus vitiorum sordibus excludatur, nunquam sui flatus tenorem vel interrumpit vel terminat: Ex quo fit ut hoc quoque vocabulum, id est inspiratorium, æque ut præcedens, cuilibet horum quinque bonorum præterquam ultimo generaliter conveniat: pro eo quod nullum est gratuitum hominis bonum, quod id in Spiritus sanctus non inspirando infundat. Ultimum autem illud quod est vita æterna, hanc appellationem non recipit, quia cum ad illum ventum fuerit, anima jam in tuto posita, non tam aspirari ad promovendum, quam frui et quiescere est dicenda: quemadmodum navis cum ad portum venerit, non eget ulterius venti spiramine, cujus tamen officio ad portum ipsum delata est. Tota quippe vita hominis a prima conversione usque ad beatæ vitæ perceptionem, ut vulgari utamur exemplo, spirituale quoddam navigium est. Navigaturo siquidem primum salubris auræ flatus aspirans prosperum iter maris et aggrediendi laboris optatum finem pollicetur. Ille vero blandientis auræ temperie delinitus, navem lato diurnæ stationis

A-inhærentem, magno conatu et labore trudit in fluctus, clavum innovat, disponit remiges, erecto malo velorum sinus expandit. Quibus eadem aura crebrior atque salubrior incumbens: non prius navem impellere ac prosequi desistit, quam ipsam cum omnibus qui in ea sunt ad portum optatæ stationis perducatur.

Mystice: temperies auræ, Spiritus sanctus est; nauta, peccator volens corrigere vias suas; navis luto infixæ, mens impressa sordibus vitiorum; clavus, ratio; remiges, animi sensus; velum, spei amplitudo; cursus maris, austerioris vitæ difficultas; portus, æternæ vitæ perceptio. Hujus ego navigationis quam molesta sint initia, rerum ipsarum experimento cognovi. Quis autem finis aut fructus futurus sit, ille cujus est rerum eventus certo fine metiri. Quoties autem hoc quinquennium cum relicto sæculo meliores aggredi vias et cupe-rem et timerem, per totos fere alios decem annos blandientem mihi Spiritus sancti auram; et me quasi in altum vocantem aure cordis audiebam; et sic vix demum effectum est, ut navem mentis meæ de luto terrenæ stationis cui fixa semper inhæserat, multum diuque luctando, ipso quoque cooperante plurimum adjutus emoverem. Quod licet in hoc navigandi initio feliciter mihi cessisse gaudeam; non possum tamen in tanto tamque incerto præsentis vitæ salo, errores et pericula non timere: sciens quia cœpisse multorum est, pervenire quibus Deus annuerit. Timeo hoc magnum mare et spatiosum manibus in quo reptilia quærum non est numerus (Psal. CIII). Timeo fluctus et procellas, timeo piratas et prædones, timeo syrtes atque ceraunia, cyclades incertas, et fluctivagos symplegadam concursus, et, ut breviter concludam, mille causas naufragii. Atque ut ea quæ maximus ille Græcorum poeta de laboribus et periculis experientissimi Ulyssis, non tam poetice quam philosophice commentus est, ad mysterium referantur: timeo lotophagos et Sirenes, timeo lestrygones et Cyclopas, Scyllæ latratus et Charybdis ingluviem; veneficia Circes, Leucothoes et Calypsonis blanditias, iram Neptuni, et Pheacum delicias: et post omnia, viso jam Parcæ fumo, ventos ruptis follibus erumpentes, et relapsæ classis iteratos longosque circuitus. Quæ omnia quid apud nos mysticæ significationis habere valeant; nam quid apud sæculares philosophos qui ea confinxerunt ipsi viderint, licet morosum sit ac difficile: tamen propter simpliciores quibus ista legenda scribimus, quam brevissime fieri poterit explicemus. Fluctus igitur maris scandala sunt et perturbationes sæculi; procellæ ab aere venientes, respectus iræ desuper, id est divinæ ultionis indignatio. Quæ utraque spiritualiter naviganti timenda sunt ne vel eum nimis occupatum temporalium rerum fluctus absorbeat, vel divinæ ultionis animadversio merito recidivæ iniquitatis involvat, unde David: *Non me demergat tempestas aquæ* (Psal. LXXIII). Possunt etiam per procellas,

ab aere venientes, aeriæ potestatum in dæmonum furoribus intelligi, qui conversos ad Deum homines et mare præsentis sæculi transnavigare sine offensa cupientes, magnis ac frequentibus tentationum procellis concutere atque terrificare non cessant, sicut ait Apostolus: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus* (Ephes. vi). Pyratæ, qui Græce ab igne denominantur, pro eo quod injecto igne naves exurunt, et prædones qui spoliant, maligni spiritus sunt, qui animas hominum pravorum flamma desideriorum concremant spolianteque virtutibus. Hoc modo spoliatus est ille qui descendens a Jerusalem in Jericho incidit in latrones qui etiam despoliaverunt eum (Luc. x). Syrtes quæ a *syrin* quod est *trahere* dictæ sunt, eo quod arenæ fluctibus tractæ, medio mari rediguntur in cumulos, et naves ita circumvallant, ut nulla ratione valeant eluctari, occupationes sunt terrenorum negotiorum, quibus anima circumventa ne ad portum optatæ salutis pervenire valeat intercepta præpeditur. Ab his Syrtibus cavere monebat Apostolus Timotheum, cum ita loqueretur: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus* (II Tim. ii), et alio in loco quibusdam loquens ait: *Volo vos sine sollicitudine esse* (I Cor. vii).

Ulyssis sagacissimi viri per tot labores errorumque anfractus atque pericula, longa et famosa navigatio, vitam illorum designat, qui per mare hujus sæculi plenum ærumnis, erroribus devium suspectumque naufragiis, cœlestem nituntur redire ad patriam; qui possunt dicere cum Apostolo: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus* (Heb. xiii). Et alibi: *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (Act. xiv). Cui rei etiam nominis ipsius interpretatio videtur alludere. Dicitur enim Ulysses quasi *holoxenos id est omnium peregrinus*; nam *holos totum vel omnes, xenos verò peregrinus* interpretatur: quod illis congruit quibus dicit Apostolus: *Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos* (I Petr. ii). Qui et dicere possunt: *Quandiu sumus in corpore peregrinamur a Christo* (II Cor. v). De qua peregrinatione dicit Psalmista: *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ* (Psal. cxviii.) Ceraunia quæ quasi *cornua maris* interpretantur, sunt enim scopuli altissimi in medio mari proeminentes; et Cyclades ambiguae rupes, videlicet quæ nunc quidem apparent, nunc aquis operiuntur, innumera sunt vitæ præsentis offendicula, vel manifesta, vel occulta; quibus eadem anima in hujus mundi pelago frequenter illiditur: occulta, veluti detractio- nes eorum cum quibus vivendum est; manifesta, ut persecutiones extrinsecæ, quæ omnia mentem incaute navigantis frequenter occurso suo convellunt et lacerant. Symplegades verò, id est rupes fluctivagæ, quas ut poetæ fingunt, tellus indignata se relinquere, post primam navem jaculata est, curæ sunt, quæ relinquentes sæculum de rebus ante

actis, vel post se relictis prosequuntur, quæ plerumque miseram animam et incautam elidunt et opprimunt, dum is qui sæculo non satis pure renuntiavit: et ipse plus posse cupit, et suis amplius prodesse quam prius poterat in habitu sæculari, ac pro hoc inceptæ navigationis miserandum incurrit naufragium. Scylla quæ caput habens virginem inferius diviso corpore canibus succincta est, illos designare potest, qui bonam faciem et vultum simplicem præferentes, in detractio- nibus aliorum latratibus canis nos exercent. Charybdis vorago maris quæ inexpleta aviditate fluctus absorbet et revomit, illorum figuram tenet, qui crudeliter aliena rapientes, malo parta prodiga levitate refundunt, de quibus ait poeta:

B *Quærere ut absumant, absumpta requirere certant:
Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices.*

Potest etiam per Charybdim, impacatæ mentis inconstantia designari, qua tentationum fluctus nunc attrahe: nunc expellens, incessanter agitur. Lestrygonnes et Cyclopes homines crudelissimi qui carnibus humanis vescuntur, monstruosi dæmones sunt: qui carnalia peccata, imo ipsos homines carnaliter viventes, quasi devorando sibi incorporant. De quorum Magistro dicit Petrus Apostolus: *Sobrii estote et vigilate quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret* (I Petr. v). Possunt etiam nequissimos homines designare, qui perversis consiliorum fraudibus vel manifeste vel occulte innocentibus et incautis rerum aut corporum aut etiam animarum perniciem machinantur. De qualibus dicit Psalmista: *Qui devorant plebem meam ut cibum panis* (Psal. lii).

Neptunus, deus princepsque maris, ut fingunt poetæ, qui præfatum virum tanto furore persequatur, ut eum sæpius nisi fata prohibuis- sent, suis fluctibus obruisset, ille est quem Salvator principem hujus mundi, Apostolus vero Deum hujus sæculi vocat, qui tendentes ad patriam cœlestem, nisi virtute divinæ prædestinationis arceretur, tota mole malitiæ suæ oppressos suffocaret. Circe filia solis quæ insulam aeriam inhabitasse dicitur, veneficiis ita potens ut hospites incautos monstrificis potionibus transferret in belluas; terrena ubertas est, quos calore et beneficio solis de terra progrediens, blanda temperie aeris excipitur et fovetur, quæ male utentes vel per superbiam in aves, vel per crudelitatem in feras: alium per desidiam et stoliditatem in asinum, alium per gulam et immundas voluptates in suem, alios in alia belluarum genera, non tam corporum quam morum mutatione transformat. In avem transtulerat illum qui dicebat: *Nonne hæc est Babylon quam ego ædificavi in gloria virtutis meæ?* (Dan. iv.) In feram transformaverat Herodem utrumque, et etiam impiissimum Neronem, quorum cunctis nota est crudelitas. Leucothoe et

Calypso pulcherrimæ nymphæ maris, quæ illum A veneriis voluptatibus illectum, diu detinuisse referuntur, adeo ut sociis increpantibus vix posset avelli, libidinem significant, quæ etiam reclamante ratione, et sensibus animi dissuadentibus sapientem frequenter illaqueat. Cujus rei exemplo Salomon (*III Reg. xi*) esse potest, cujus sapientia tandem amore mulierum subversa est; quæ mulieres; ut ait Jesus filius Syrach, *etiam sapientes apostatate faciunt (Eccli. xix)*. Sirenes quæ trahentes interpretantur, poetice quidem monstra marina sunt: adeo dulce canentia ut quicumque navigantes audierint dulcedine cantus ad scopulos cautesque navifragas vel inviti rapiantur et pereant. At vero secundum rei veritatem, aiunt in locis quibusdam mare perpetuum habere cursum in modum rapidissimi fluminis, et densis cautibus indesinenter insilire, et ex eo sonum acutum atque dulcissimum procreari. Quibus locis cum tantum nautæ accesserint ut ab eis sonus ille possit audiri; non tam virtute cantus, ut fingitur, quam maris ipsius impetu proni rapiuntur in scopulos, et illisi naufragio pereunt. Hoc autem difficile compertum est, vel magis impossibile, cum nullus in locis illis deprehensus certæ mortis discrimen queat effugere. Significat autem Syrenum cantus omne id quod auditum nostrum vel otiose occupat, vel curiose trahit, vel artificiose illicit, vel luxuriose afficit, vel malitiose corrumpit. Otiose occupant ea, quæ licet non multum officiant, nihil tamen ædificant, ut gesta Herculis, Achillis, Hectoris, vel Alexandri. Curiose trahunt, quæ, quamvis in se causam mali non habeant, curam tamen quæ Deo debetur sibi usurpant, ut astronomia, quæ propter solam curiositatem prohibetur. Artificiose illicit, quæ ficta quidem sunt, sed ipso mentiendi artificio magis placent, ut fabulæ Nasonis et quæ hujusmodi sunt. Curiose afficiunt, quæ ipso auditu libidinem incitant, ut lyrica Sapphonis, elegiæ Nasonis, comædiæ Menandri, Plauti vel Terentii. Malitiose corrumpunt,

quæ vel fidem subvertunt ut necromancia; vel aliorum mala publicant, aut falsa confingunt, ut satyræ invectiones, licet famosi libelli recitatio. Venti ruptis follibus erumpentes quæ socii pecuniam arbitrati cultro confoderant ac per eos classis a portu patriæ quem attigerat in altum repulsa: labores iterati, et reditus in tempora multa dilatatus, fraternæ discordiæ periculum innuunt, quando is qui jam perfectæ æstimationis habebatur; convicio fratris atque contumelia velut quodam cultro confixus, de folle cordis ubi plenus thesauro sapientiæ putabatur, iracundiæ ventos et turbinem furoris effundit; ac per hoc a portu securæ stationis in discrimen morum et vitæ repellitur, vix tandem post multum temporis et laboris ad illum quem deserit virtutis statum rediturus. Optime noverat hoc Apostolus, qui, cum multa periculorum genera seriatim enumerasset, post omnia subjunxit, dicens: *Periculis in falsis fratribus (II Cor. xi)*. Hæc sunt quæ gentiles philosophi de laboribus et patientia prudentissimi viri, sub quodam fabularum integumento, non tam mentiendi libidine quam publicæ utilitatis aspectu, multis vitæ et documento morum futura sapienter confinxerunt. Atque ut unum exprimatur de pluribus exemplum: sicut ille infusa pice tam suis quam sociorum auribus surdo, ut ita dicam, remigio illecebrosas Syrenum cantus effugit; ita nos ad omnia quæ corrupto auditu nos in naufragium morum trahere possunt, aures oppilare, ac velut obsurdescere debemus, dicentes cum C Psalmista: *Ego autem tanquam surdus non audiebam (Psal. xxxvii)*. Sed quoniam hujus viri quem jam sæpe diximus navigationem prosequentes, ipsi quoque nescio quo spiritu acti, longius apposito velificando decurrimus, tempus est jam stylium ad materiam revocare. Et quia jam duas species boni: præparatorium, scilicet et inspiratorium ita ut fieri potuit tractavimus, nunc ad tertium, id est meritorium veniamus.

LIBER QUARTUS.

De meritorio bono

CAPITULUM PRIMUM.

Meritorium bonum volumus intelligi bonam mentis qualitatem, quam ei Spiritus sanctus, bonorum omnium spirator inspirat. Cum enim aura Spiritus sancti purgatæ jam a vitiis animæ, ac per hoc justificatæ placido flatu velut quidam favonius cœpit aspirare, creat mox in ea ceu vernos flores bonas quasdam mentis qualitates, quibus ipsa mens movetur: primum quidem ad actus interiores, deinde manus ad operis exterioris effectum, de quibus

D utrisque paulo post evidentius disseretur. Hæc autem quatuor, id est purgatio animæ per remissionem peccati, et ejus justificatio, et bonæ voluntatis inspiratio, et actus interior, ita sibi contigua atque connexa sunt: ut potius ordine quam tempore possint discerni. Nam cum Spiritus sanctus mobilis sit, sicut ait Scriptura (*Sap. vii*), non patitur mentem quam afflaverit otiosam esse et desidem; sed eodem fere momento et purgat et justificat, et afficit bona qualitate et ad suas excitat actiones:

quemadmodum radius solis mox ut aperta fuerit A fenestra simul intrat, et illustrat, et calefacit, et excitat intuentes. Actus vero exterior cum sit corporis, tardior est; nec nisi inventa temporis opportunitate, et rerum extrinsecarum adminiculo valeat exerceri. Hæc autem bona mentis qualitas non ex eo solo bonum meritorium appellatur, quia præparat nos et idoneos facit ad merendum, hoc enim habent duo præcedentia; verum ex hoc multo magis, quos movet et excitat, etiam est velut quoddam boni operis instrumentum, quod illa non habent. Dicitur hæc eadem etiam virtus, sive a *virore*, quia mentem prius aridam ad proferendum boni operis fructum viridescere facit; sive a *viribus*, quas illi ad operandum accommodat; seu a *virilitate*, quia nihil femineum vel languidum in ea patitur reside- B re; sed suis eam stimulis in quemdam virilis acrimoniæ sexum exasperat. De virtutibus, quæ sint et quot, et quis earum effectus; qualiter ex aliis aliæ proveniant, cum tamen omnes ex radice charitatis oriatur; quorum etiam vitiorum vel contrariæ vel mediæ sint; et alia quamplurima quæ huic loco congrue possent inseri, prætermittenda putavimus, ne vel ista melius tractaturis pulcherrimi operis præriperemus materiam; vel magnis rebus de quibus omnino reticere quam parum dicere tutius est, extenuando contumeliam faceremus; vel ut nos quoque ipsi si forte postmodum melius aliquid vel experiri vel sentire contigerit, has ipsas res in materi- C am specialis et proprii tractatus valeamus de integro resumere. Illud autem ignorari non debet, nullam animi qualitatem vere ac proprie virtutem nominari, nisi quam honorum omnium mater charitas procreat et informat. Fuit quidem in multis ethnicorum, utputa Diogene, Platone, quam pluribus laudabilis quidam animi status: partim a natura datus, partim philosophiæ studio comparatus: nemini nocere, omnibus velle prodesse, pravas in se cupiditates extinguere, in aliis accusare: etiam quæcunque hujusmodi ad propositum vitæ innocentis poterant pertinere. Et hunc quidem mentis habitum Tullius tanquam infidelis veræ virtutis ins. ius virtutem vocat, ita diffiniens: *Virtus est habitus mentis bene compositæ*. Et revera talis habitus mentis charitate informatus virtus est: remota autem qui in illis propter fidem esset non poterat, virtutis nomine judicatur indignus. Nam, ut ait Augustinus: *Ubi deest agnitio veræ et incommutabilis veritatis: falsa virtus est in optimis moribus*. Unde congrue virtutem diffinisse videtur Augustinus idem, ita dicens: *Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nemo male utitur, quam Deus solus in homine operatur*. Nunc ad quartam boni speciem libet procedere; quam nos specialiter æternæ vitæ meritum maluimus appellare. Cur autem hoc, paulo post dicendum erit; nunc interim quid illud sit videamus.

CAPITULUM II.

Est ergo meritum actus sive affectus virtutis; ut

virtus sit pro instrumento; actus autem opus sit instrumenti. Cum enim virtus movere mentem cœperit, necesse est ex illo motu actum surgere; quia virtus inefficax esse non potest. Nam, ut ait beatus Gregorius: *Operatur magna si est: si autem operari renuit virtus non est*. Actus vero virtutis, aut interior et occultus est, aut exterior et manifestus. Interior est ille qui in ipsa mente interius invisibiliter et occulte agit, remoto omni corporis officio. Exterior vero qui visibiliter et manifeste exercetur exterius per corporis officium, accedente rerum forinsecarum adminiculo. Atque ut exemplum subi- ciatur: interior actus justitiæ est causas et merita rerum libra æquitatis in corde pensare; exterior, in rebus extrinsecis jus suum cuique tribuere. Actus B fortitudinis interior fortem animum ad omnia quæ contingere possunt præparare; actus exterior adversa quæ occurrerint fortiter superare. De aliis quoque similiter ratiocinari facile est ei qui effectus singularum potest agnoscere. Utrumque autem actum eadem virtus operatur; sed alterum per seipsam; alterum vero per corporis cooperantis obsequium. Atque ut hoc quali possumus demonstrare exemplo; quemadmodum in pueris aliquo casu multum gaudentibus; sive in his qui choreas agunt, prius quidem animus gaudio incitatur; deinde motu pedum vel manuum jactatione corpus exsultat; ita virtus prius quidem animum, deinde vero et corpus ad suas excitat actiones. In vitiis quoque simile reperies; sed in rebus contrariis. Nam sicut aliquis C magno et repentino percussus incommodo prius animo turbatur; deinde palmas collidit; caput jactat; et totum corporis habitum dolori conformat: ita mens prius vitiis inficitur; postmodum illa in opus et corporale transfundit. Quod autem quandoque post actum interiorem non statim sequitur exterior, aut in virtutibus ex consilio maturitatis est; aut in vitiis ex dubitatione confusæ mentis, aut in utrisque ex opportunitatis vel rerum extrinsecarum defectu. Illud quoque in his rebus occurrit notabile, quod omnes virtutes interiores quidem actus certos habent et singulares; exteriores etiam in pluribus similiter certi sunt; in quibusdam autem non facile certos exceptosve reperies. Si enim requisitus fueris, fides, spes, charitas, quas intrinsecus habeant D actiones; haud dubie respondebis: fidei quidem actum, in Deum credere; spei, æterna bona sperare; charitatis, Deum proximumque diligere. Ita et in aliis omnibus percurrere licet; ut actus humilitatis interior sit, de se humiliter sentire; misericordiæ, animo misereri; obedientiæ, animum ad obediendum præparare; et de aliis omnibus ad hunc modum. Exteriores quoque actus omnes aliæ præter fidem, spem et charitatem, proprios et speciales habent; ut actus exterior prudentiæ sit prudenter in rebus extrinsecis agere; temperantiæ, a pravis operibus temperare; et hoc modo de reliquis. At vero fides, spes, charitas, in rebus forinsecis quos habeant actus privatos et ab aliis segregatos,

non facile demonstrabis. Nam, si dicas actum fidei, ipsam fidem, ore profiteri, et verbis astruere; similis ratione de spe quoque et charitate sentiendum erit; ut actus sit spei, sperare se dicere et spem suam verbis extollere; charitatis vero, dilectionem Dei et proximi tam in se quam in aliis commendare, atque ita de omnibus ratiocinari licebit.

Quo recepto, nimirum proveniet illud ut omnium virtutum exterior unus sit actus et sic quoque nullum illarum triam proprium ac specialem sortiatur. Imo etiam illud ex hoc sequetur inconveniens ut aliquam virtutem contrarium sibi effectum habere fateamur, et sic actus humilitatis, se humilem profiteri, et ipsam humilitatem verbis extollere: cum potius ad superbiam pertinere videatur: virtutem quamplurimum laudes tibi inesse profiteri. Cum ergo tres illæ virtutes, nec hos privatos actus habeant, nec alios valeas reperire, nec rursus tanquam imbecilles et languidæ omnino actu carere possint; jam enim virtutes non essent: superest ut eas suas internas actiones per aliarum exteriora opera manifestare fateamur. Cum enim video te divina præcepta actu ipso fideliter implere quod est obedientiæ; cum pro peccatis corpus affligere, quod timoris; cum te humilem omnibus exhibere, temporalia contemnere, quod humilitatis est; cum pauperes alere, nudos vestire, laborantibus subvenire, quæ ad misericordiam referuntur: ex his et similibus intelligo te in Deum credere; cuius mandatis diligenter obtemperas, æterna bona sperare, quorum desiderio transitoria parvipendens, etiam pro remissione peccatorum corpus affligis; Deum diligere, cuius amore primum omnino studio consolaris. Simili modo de singulis percurriendo invenies, omnes virtutes tam ipsas quam ipsarum opera tribus illis tanquam primævis ac præcipuis attestando deservire. Nec moveat le-

ctorem quod ea quæ nos virtutum actus intrinsecos vocare maluimus, plerique etiam motus vocantur: quia cum movere non aliud sit quam agere; motum quoque actum esse necesse est. Quod si passionem vel affectionem vocare malueris, ad animam quæ afficitur referri oportebit. Respectu vero virtutis quæ movet atque operatur, non nisi actus potest appellari. Omnes igitur virtutum actus tam occultos quam evidentes, ad meritum æternæ vitæ manifestum est pertinere. Quæ tamen appellatio sicut de aliis quoque præmissum est, cuilibet præcedentium satis congruit; quia nulla est gratia specialis in homine per quam non mereatur: præsertim cum Spiritus sanctus (quod et paulo ante dictum est) nunquam esse valeat otiosus. Verumtamen huic bono quod in actu positum est, familiarius eam putavimus assignandam; pro eo quod omnia merita in bono opere consummantur; et ultra nil aliud restat nisi præmium expectare, de quo subsequenter agendum est. Libet tamen prius velut in quodam utriusque boni confinio meriti scilicet ac præmii, quamdam interponere divisionem ex utroque consistentem: quod omne bonum hominis, aut meritum tantum est, aut præmium tantum, aut meritum simul et præmium. Meritum tantum est prima gratia quæ datur immerito, ad merendum, quæ et mereri incipit, per cordis contritionem et remissionem peccatorum. Præmium tantum est æterna retributio, quæ omnibus meritis præcedentibus exhibetur; ea vero nihil ultra ipsam merebimur; quia cum ad illam ventum fuerit; jam non erit merendum ulterius; sed præmio perfruendum. Meritum simul et præmium est, quodlibet mediorum; scilicet meritum quidem sequentis boni; præmium vero præcedentis, dum a Deo accipimus gratiam in præmium pro gratia quæ prius data fuerat ad merendum.

LIBER QUINTUS.

De remuneratorio bono.

CAPITULUM PRIMUM.

Ventum est igitur ad illam supremi excellentisque boni speciem, quam ideo vitam æternam putavimus appellandam; quia hæc appellatio præcedentibus congruentius videbatur respondere. Quale autem sit hoc bonum, qualiterve diffiniendum, aut quo nomine rectissime censeatur: non solum ego scire non valeo; sed nec ullum hominem in carne mortali positum posse credo vel cogitare vel eloqui. De quo nil puto verius posse dici, quam quod omnino est indicibile. Est enim bonum hoc aliorum omnium radix et fons atque principium: sic tamen ut nullum ex omnibus ut

D in his quæ generativam aut sementivam habent propagationem, ejusdem principii sortiatur naturam. Est, inquam, hoc bonum omnium bonorum collectione perfectum: sic tamen ut nulla partium vel accidentium varietate consistat. Est utique bonum hoc omnibus aliis, et prius antiquitate, et diuturnitate posterius: sic tamen ut omnis ab eo temporalis quantitas removeatur. Omnium optimum est, sine forma qualitatis; omnium maximum est, sine quantitatis accessu: omnium principium est, sine relatione temporali. Semper est, sine cursu temporis: ubique est, sine dimensione locali. Omnia possidet, et habitum non novit; omnia præsens im-

plet, et situm ignorat. Omnia condidit, agendi motum ignorans; omnia sustinet, omnis inscium passionis. Ex his omnibus patet hoc bonum de quo agimus, quod non aliud quam Deus est; nec vere esse, nec proprie dici substantiam, cum nihil de illo accidentale valeat prædicari. Quod enim tale est ut nihil ei accidentaliter valeat convenire, id nec substantia quidem congrue nominatur. Substantia quippe ex eodicta est, quod substans, atque subditur accidenti. Multo minus autem hoc ipsum bonum accidens vocari debet, cum accidens substantia eo indignius sit, quod hoc nisi in illa esse non possit; scilicet mox ut ab ea discesserit, extinguitur et perit: hoc vero vel eo præsentem vel absentem, incorrupta permanet atque consistit. Albedo quippe hominis non nisi in albo homine esse potest; et sic omnino deficit cum idem homo albus esse desierit: homo vero albus, etiam recedente albedine, nihilominus homo perseverat et permanet. Taceo nunc illud quod verissime quidem dici posset, quod omnes tam substantiæ quam accidentia ex tempore incipiunt: et hæc quidem omnia et illarum quamplurimæ tempore finiuntur. Cum enim ventum fuerit ad illum æternitatis statum, ubi nihil temporaliter vel adesse poterit vel abesse, quod accidentis est, accidentia penitus auferentur, et substantiarum quamplurimæ; digniores vero substantiæ velut angeli et animæ et corpora nostra glorificata in perpetuum permanebunt. Ex quibus præmissis colligi potest hoc bonum de quo quæritur, nec substantiam esse nec accidens: ac per hoc ad nullum eorum prædicamentorum quæ tractant Peripatetici pertinere. Quorum summus præceptor, idemque veri sagacissimus rimator Aristoteles omnia quæ humano sensu putavit posse comprehendere, in duas (ut ita dicam) distinxit rerum naturas, substantiæ scilicet et accidentis. Quod quidem rectissime arbitratus est vir magni pectoris et rerum naturalium diligens inquisitor, ut omne id quod humanæ subjacet cognitioni aut esse substantiam; aut in ipsa esse substantia dubitari non possit. Et substantiis quidem omnibus tanquam paucioribus sub uno prædicamento, eodemque generalissimo retentis, accidentia quorum major erat numerus, quippe cum una substantia plurimorum sit accidentium capax: in novem prædicamenta quæ Græci cathogorias vocant, propter differentes eorum modos, sub totidem generalissimis dispersit; quorum appellationes istæ sunt: qualitas, relatio, quantitas, ubi, quando, habere, situm esse, agere et pati. Noluit ergo vir sapiens, imo nec potuit eum a quo omnia esse intelligebat, indignis rerum conditarum vocabulis coarctare, æternum temporalibus, increatum conditis, immensum parvis, incommutabilem mutabilibus connumerando sociare. Quæ enim temporalium causa proprie reperta atque instituta sunt, nunquam æternis in eadem proprietate convenient.

A Quæ omnia faciunt ad ejus rei quam diximus assertionem, summum illud bonum de quo nobis sermo est, nec substantiam esse nec accidens. Et accidens quidem propter evidentem rei falsitatem neminem dicturum arbitramur, nisi forte qui insaniat. Substantia vero si quando dicitur propter loquendi necessitatem, divina quædam et cælestis est prædicatio, et ad illa philosophorum prædicamenta non pertinens. Simili ratione de omnibus illis vocabulis sentiendum est, quibus circa Deum transumptive et precario quodammodo uti consuevimus, qualia sunt ista: natura, res, essentia, majestas, virtus, atque potentia, et quidquid poterit reperiri. Quidquid igitur de illa ineffabili summi boni natura mortalibus verbis dicere tentamus, similes sumus balbutientium, nisi quod illi elementares quidem sonos plene formare non valent, rerum autem perfectam hinc notitiam; nos vero sermones integro proferimus sono, sed quæ illis explicari debent intellectu capere non valemus. Atque ideo quem illi defectum patiuntur in syllabis, nos patimur in rebus ipsis. Nam et illud quod dicturi sumus, licet verum sit, minus forte studiosis absonum videatur; Deum scilicet nec esse nec posse, nec vivere nec regnare, manente illo sensu verborum, quo ista de hominibus prædicantur. Neque tamen hæc et his similia de ipso falso vel inaniter dicuntur, imo fideliter et pie; sed tamen pro materia minus sufficienter et digne, quoniam eorum significatio ad illam divinæ naturæ puritatem consurgere non potest. Cujus rei videtur ipse Dominus dedisse nobis indicium, cum de rubo loqueretur ad Moysen, ita dicens: *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos (Exod. iii)*. Videtur enim his verbis innuisse singularem quemdam et proprium essentiæ suæ modum, tanquam si diceret: Ego qui aliter sum quam vel tu vel illi ad quos mitteris; qui longe purius et dignius sum qualibet creatura; cujus essentiæ nulla potest alia comparari. Sic enim loqui consuevimus cum volumus quempiam in rebus aliquibus aliis præferendum demonstrare: *Iste est qui cantat, qui currit, qui pugnat*, id est elegantissime cantat, celerrime currit, pugnat fortissime. Cum itaque nulla vocabula quæ vel sint vel ab homine excogitari possint tantæ rei tam simplici significanter exprimendæ sufficiant; congruentius tamen vel minus improprie videntur illa Deo applicari, quæ tollunt et remouent, qualia sunt hæc nomina: increatus, incommutabilis, invisibilis, et his similia; quæ etiam privativa communis usus appellat. Eorum enim quæ sua significata ponuntur in rebus creatis propter quas etiam reperta sunt, veluti: rex, pater et Dominus, et hujusmodi quamplurima eorum, inquam, nullum est; cujus officio divina plene ac proprie significari possit essentia: ea verò quæ privant, res illas quæ in Deo non sunt, perfecte tollunt et remouent. Quapropter secundum vocum ipsarum officia, nunquam forte usus abhorreat; competentius reor increatum

Deum et incommutabilem, et si quid tale est, quem vel regem, vel patrem, vel Dominum appellari: licet tam hæc quam illa, quoties sermone opus est, de ipso pie et fideliter prædicentur. E diverso quoniam illa quæ ponunt, venustiora sunt privativis; quoniam ista tamen removent, vel culpam, ut innocens, impollutus, et similia; vel defectum, ut incommutabilis, impassibilis; vel aptitudinem, ut invisibilis; vel inferioris naturæ statum, ut increatus; vel alia hujusmodi: illa vero semper laudare attribuunt; vel potentiæ, ut rex, princeps vel Dominus; vel pietatis, ut pater; vel operis, ut creator; vel aliarum rerum quæ ad honorem ejus videntur pertinere. Atque ita fit quoddam satis notabile, ut ea quæ de Deo dicta minus habent proprietatis, plus habeant venustatis: contraque quæ magis sunt in proprietate prædicandi familiaria, minus sint gloriosa. Horum autem exemplum sumere potes de magno quodam principe; quem si magnum, fortem, nobilem et sapientem vocaveris, plurimum laudes, quoniam illa nomina laudem copulant; si vero invictum intrepidumque dicas, non adeo, quoniam his vocibus quædam minus honesta removentur. Si ergo ad vocum proprietates respexeris, in quibus ab hominibus propter res temporales repertæ sunt, privativa positivis præponderant proprietate prædicandi, positiva privativis laudandi dignitate. Habito autem respectu ad illam simplicissimæ rei puritatem, in qua nil varium est aut dissimile: omnia de ipsa recte dicuntur, æquipollent: nec est aliud Deo esse regem vel Dominum, quam incommutabilem et increatum: et quocumque modo tam hæc quam alia possunt inter se promisceri, exceptis tamen relativis, quæ et ipsa licet personas et earum propria determinent: nihil tamen aliud diversumve significant. Sed de his ad præsens plura disserere, non est consilium; illud magis quod cœpimus prosequendum est, divinam scilicet essentiam nullo posse vocabulo demonstrari. Etenim rem quæ animo cogitari aut etiam fingi queat, eam vocis officio diffiniri posse concesserim; quod autem omnino est incogitabile, qualiter appellari valeat, dicat qui potest: ego me nescire confiteor. His illud videtur alludere, quod Attici apud quos philosophica quondam studia floruerunt, huic ipsi de quo loquimur Deo quem ductu rationis ex visibilibus invisibilem omnium auctorem deprehenderant, sed quid esset intelligere non valebant, in loco qui areopagus dicebatur, aram quidem posuisse referuntur: sed eum tanquam innominabilem reticentes, præfatam aram ignoti esse Dei tituli superscriptione vocaverunt (*Act. xvii*). Quem titulum cum legisset Apostolus, quantum ab homine sciri potuit, verum et summum Deum eis interpretatus est; sed nec ipse nec alius unquam in carne mortali positus, vero illum nomine potuit exprimere, excepto illo de quo Joannes in Evangelio suo dicit: *Deum nemo vidit unquam, nisi Unigenitus qui est in sinu Patris (Joan. i)*.

Nam si quis ita dixerit esse quoddam a quo auctore

A sint omnia, sed quid illud sit nesciat, quia nec sit substantia nec accidens: cum nil aliud valeat cogitari, et huic rei quam comprehendere non valet, nomen tentaverit applicare: id quidem qualiter fiat videre non possum. Cum enim dicatur nomen a *notamine*, sive a *notione*, quia rem notet atque notificet; vel potius a Græco sibi æquipollente *onoma*, quod item a nemine sumptum est, id est a tribuendo: quod suam cuique distribuat qualitatem; superest ut illud quod neque nosci aut notificari potest, nec aliqua participat qualitate, nullo nominis officio valeat diffiniri. In omni enim nominis impositione, necesse est qualemcumque rei nominandæ præcedere conceptionem: atque ideo qui prius communem hominum speciem homines appellavit, B nimirum oportuit eum formam illam universalem qua nemo carere potest, prius animo concipere: quæ tali posset designari vocabulo. Similiter qui ejusdem speciei singularia, Platonem scilicet et Socratem, vel quoslibet alios, suis quæque nominibus censuerunt, secundum perceptas animo formas id fieri necesse fuit. Scilicet et in illis rebus quæ neque sunt nec esse possunt, sed tamen finguntur, qualia sunt opinabilia logicorum, oportuit aliquam figmenti formam præcedere, ut chimera quoddam animal capite leonino, pectore flammeo, cauda serpentina; aliud vero quod partim hirci, partim cervi naturam haberet hircocervus: utrumque tam fide quam prodigialiter vocaretur. Amplius in illis quoque, quæ nullam prorsus rem veram fictamve significant, sed per abnegationem dicuntur: vel duorum ut neuter; vel omnium, ut nullus et nihil: hoc idem reperire est, ut in his et aliis omnibus hujusmodi forma sit remotio. Ex quibus colligitur id quod satis est mirabile, facilius illud quod falsum aut nihil est, eo quod omnium verissimum atque purissimum esse creditur, ab homine cogitari. Hoc enim tale est ut melius innotescat homini participando quam cogitando, dono fructu quam sono vocis. Legitur in antiquis genealogiarum fabulis veteres inter alios suæ vanitatis errores, deum quemdam tam fictum quam detestabilem coluisse: quem Stygiis immersum tenebris, tanto inferis omnibus inferiorem, quanto illos superis, stulte quidem, sed digne satis arbitrabantur. Qui etiam non minori stultitia reliquorum omnium pater ab eis fingebatur; et ex hoc quod ei saxiferos Gorgonis vultus quos nullus unquam viderat, qui non in lapidem concreveret, impune licebat contemplari, Demogorgon appellari consueverat. Daemon enim, ut aiunt, ex quadam Græcorum lingua, *cernens* vel *considerans*, vel etiam *sciens* interpretatur. Huic illud nomen esse volebant secretissimum et solis veneficis et eisdem paucissimis notum: ad cuius invocationem terra nunquam poterat a fundamentis concussa non moveri. Si ergo illud prodigium ficto nomine sine maximo terræmotu decepti homines invocari posse non putabant: tu supremum Patrem omnium verumque Deum, ipsos quo-

que angelos qui longe nobis superiores sunt, incomparabili celsitudine transcendentem, qui omnia mutabilitati subjecta incommutabilis contuetur : tam facile putas vero ac proprio compellari vocabulo. Cum igitur tantæ rei pulchritudo nulla voce, ut diximus, digne possit ac proprie demonstrari ; nos tamen eam quamplurimis appellamus, ut defectum proprietatis suppleat multitudo. Atque in hoc quoque balbutientes videmur imitari, qui dum præcedentis verbi defectum sequenti cupiunt emendare, vitio suo insistentes, balbutire non cessant. Ita et nos rem prorsus ineffabilem nec unquam ita ut est nominandam, infinitis vexamus vocabulis ; et quod nec in uno contingere potest, speramus in pluribus. Neque tamen divina bonitas hoc nimirum piæ procacitatis studium aspernatur ; sed approbat potius, et aurem libenter accommodat, exemplo bonæ matris, quæ parvulum infantem semiplenis vocibus se implorantem affectuosius audit, dulcius osculatur.

Hinc est quod eum tam multis fatigamus nominibus, quæ tamen omnia ex rebus creatis, vel causam habent, vel similitudinem trahunt, vel qualemcunque occasionem nanciscuntur. Cum enim dicitur vel Deus apo toy Græco Theos quod *videns* interpretatur, sive *timor*, ut alii putant ; vel essentia ex eo quod est esse : quam homo nisi in creaturis deprehendere non potest ; vel rex sive Dominus a potentia ; vel si quid est aliud quod ei credimus placiturum : constat profecto hæc omnia ex rebus conditis trahere rationem. Nam hoc nomen Deus quod ejus esse proprie proprium omnes fere existimant ; quoniam non sit proprium, ex hoc potes conjicere, quod non solum ad quosdam homines, qui vel per errorem vel per gratiam dii appellantur, verum etiam ad ligna et lapides : imo quod abjectius est etiam ad ipsos spurcissimos dæmones solet extendi. Absit ab illo excellentissimo omnium conditore, id eleganter habere proprium, quod ei cum immundis spiritibus sit commune. Quod si quis quantumlibet studiosus sine ullo respectu substantiæ vel accidentis, novam ei aliquam formam vocis loco vocabuli conetur alligere : frustra hoc tentasse videbitur, cum præter illa duo nullam rei nominandæ formam poterit invenire, quam in omni nominis impositione præconcipi animo necesse est. Habet utique Deus noster in regno æternitatis nomen celeberrimum, et gloriosum nomen quod est super omne nomen (*Phil. II*) : non litteris compactum, sed gloria decoratum : nomen alterius idiomatis quam nostra sint nomina, quod laudabant pueri in fornace, dicentes : *Et benedictum nomen gloriæ tuæ quod est sanctum* (*Dan. III*). Hoc nomen in hac vita laudari quidem potest et benedici, sciri autem aut proferri non potest. Hoc est vere nomen Dei ineffabile de quo postmodum plura dicentur, cum de sanctificatione divini nominis tractabimus. Cum autem ventum fuerit ad regnum quod quotidie optamus dicentes : *Adveniat regnum tuum* (*Matth. VI*), id est, cum Dominus no-

ster Jesus Christus *tradiderit regnum Deo Patri*, sic ut ait Apostolus (*I Cor. xv*), tunc intelligetur illud nomen quod nunc est ineffabile, et undique resonabit sicut scriptum est in fine Tobia de cœlesti Jerusalem : *Terram tuam in sanctificatione habebunt ; nomen sanctum invocabunt in te* (*Tob. XIII*). In quo etiam nomine nos sanctificabimur et illud in nobis, sic in eadem oratione Dominica fidelis populus quotidie supplicat dicens : *Sanctificetur nomen tuum* (*Matth. VI*). Quæ quidem petitio licet sit prima ordine proferendi, utilitate tamen extrema est, tanquam aliarum finis et completio. Interim autem dum hic vivitur, ubi regem nostrum vero ac proprio nomine laudare non licet, innumeris tamen ei vocabulis de nostro idiomate sumptis non cessamus fideliter adulari, trahentes ea ex illis decem omnium rerum generibus quæ vel sensu corporeo comprehendere valent, vel animo cogitari. Quæ quidem omnia cum ad illam divinæ simplicitatis essentiam transferuntur, necesse est ut a priori sensu omnino deficient ; ut huic tantæ rei minus digno licet officio valeant deservire. Quare nihil ex omnibus his quæ prius significabant illi attribuunt, sed tanquam indigna prorsus abigunt et relegant.

Dicitur ergo Deus essentia, vel etiam substantia, sine intellectu substantiæ ; bonus ac justus, sine qualitate ; magnus sine quantitate, creator et dominus, sine relatione temporali quæ in ipso sit, sed potius in ipsis ad quas dicitur creaturis. Nihil enim Deo credendum est accidisse, cum cœpit habere servum aut creaturam ; sed potius illis feliciter accidit, cum talem coeperunt habere Creatorem et Dominum. Quid enim ? si herbis et floribus recenter natis contingat blando solis spiramine confoveri, id soli accidisse dicas, qui illis penitus non egebat ; an illis quæ absque ejus beneficio, nec nasci quidem poterant, nec nata possunt proficere ; verum nec ista nec alia similitudo reperiri potest, quæ de rebus creatis ad illam increatam et omnium creatricem congruum proponat exemplum. Res enim creatæ et ad se invicem et ad conditorem suum aliquam habent relationem ; increatus autem ad condita, æternus ad temporalia quam habeat cogitare non valeo, cum sæpe jam dictum sit eum nullius esse capacem accidentis. Vides ergo nihil quod illis quatuor primis prædicamentis subjaceat, Deo posse convenienter attribui. Quod etiam de reliquis sex ostendere non pigeret, nisi facile esset intelligenti quæ de his dicta sunt, de aliis quoque similia cogitare. Solet autem idem Deus noster etiam vita æterna nominari, nec hoc satis excellenter et proprie, quoniam, ut sæpius ostensum est, nihil verius de ipso dici valeat, quam quod ei nulla rerum temporalium seu verborum potest convenire proprietas. Et vita quidem ex eo dicitur quia non solum vita, sed amplius quam vita est, et omnibus præbet causam vivendi, et etiam vivit in se et ex se, excellenti quodam et ineffabili modo ; quoniam totus vitalis est, et, ut ait beatus Hilarius ; *Vita*

vivens per totum. Ex hoc igitur vitali fonte omnibus quæ vivunt causa vivendi est, in quo etiam ea quæ vivere non videntur vivebant antequam fierent, cum omnia quæ postea facta sunt *in ipso vita erant* (Joan. 1), sicut ait ille rimator coelestium secretorum. Cum igitur omnia quæ aut vivunt aut non vivunt, in ipso vixerunt ab æterno, et quæ temporaliter vivunt vivendi causam sortiantur: quæ vero vel jam beata fruuntur vita vel postmodum fruitura sunt, non nisi ex ejus participatione habeant: hunc vitalem omnium fontem non incongrue vitam communis usus appellat, eo videlicet loquendi tropo, quo causæ nomen effectus solet attribui.

Æterna quoque dicitur hæc vita: nec hoc tamen sicut nil aliud satis expresse, sed quia hoc nomen ad illum interminabilem divinæ essentiæ statum, cæteris vicinius videtur accedere. Sumptum est enim hoc nomen æternus, vel ab *ætate*, ut quidam volunt; vel potius ab *ævo* quasi *æviternus*, teste Varrone qui ait: *Æviternam hominum domum tellurem.* Utrumque autem præfatorum, id est tam *ætate* quam *ævo* nomen temporis est; unde et eos qui tempore pares sunt, coævos sive coætaneos appellamus. Verum *ætate* etiam paucissimi temporis esse potest, ut in infantibus quos pusillæ dicimus *ætatis*; *ævo* autem vel magnum aliquod temporis spatium frequentius notat, ut *ævo* Nestoris sive Mathusalem; vel totam temporalis spatii complectitur quantitatem, ut cum dicitur: *Sapientia semper fuisse cum Deo; et esse ante ævum.* Cujus rationis inspectu hoc nomen ad designandam interminabilis existentie jugitatem quæ etiam æternitas dici solet, tam a philosophis quam a catholicis transsumptum est: a philosophis quidem, ut ait Boëtius (*De cons. phil.*, l. III, metr. 9):

*Terrarum cælique sator, qui tempus ab ævo
Ire jubes, stabilisque manens, das cuncta moveri.*

A catholicis autem, quemadmodum ait filius Syrach, cum de coelestibus loqueretur: *Unusquisque non angustiabit proximum suum usque in ævum* (*Ezech.* XVI). Quapropter et hoc nomen æternus quod ab illis sumptum est, et ejus denominativum æternitas, ad designandam illam stabilem permanentemque divinæ puritatis essentiam, familiarius videntur accommodari, quam vel sempiternus, vel perennis, vel perpetuus, vel eorum denominativa, perennitas, perpetuitas, sempiternitas: vel quæcunque hujus significationis alia poterunt reperiri. Siquidem *ævo*

A ex prima institutione, vel magnam aliquam vel totam temporis ita significat quantitatem, ut nullum omnino partium faciat intellectum, ut cum dicitur, *ævo* Mathusalem, vel *ævo* mundi, totum simul et nullam partem intelligo: et similiter in his quæ ab eo sumuntur, ut *æternus* et *æternitas*. Cum autem dicitur: *Mundus semper est*, quod est totum temporis, ita totum accipio, ut etiam partium reminiscar. Interpretor enim mundum esse et in hoc momento et in omnibus aliis: et notatur ibi jugis quidam essentiæ per singula momenta decursus, et eodem modo in his quæ inde nascuntur, ut sempiternus et sempiternitas. Perennis autem ex eo quod est annus videtur esse compositum, in quo notatur temporalis quædam distinctio, quod divinæ simplicitati convenire non potest. Perpetuum autem id proprie dici solet, quod usque ad finem temporis perpeti atque subsistere valet: quod eo quidem qui vel nil patitur, vel nullam sentit diurnitatem prorsus judicatur indignum. Patet itaque Deum inter omnia temporum vocabula nil tam congrue quam æternum nominari quamvis nec hæc nec alia prorsus appellatio, ad illam divinæ essentiæ dignitatem valeat aspirare. Has igitur æternitatis causas illis vitalibus conferentes, Deum vitam æternam consuevimus appellare; pro eo quod in se et ex se ineffabili modo æternaliter vivit, et nos ab ipso temporalem vitam accipimus et in ipso speramus æternam. Hoc ergo est illud summum bonum quod vel solum vel ejus causa quidquid orando petitur petendum est: ex quo alia omnia prodeunt, et ad ipsum referuntur; quod nisi præcesserit, alia non sequuntur; nisi subsequutum fuerit, alia inutiliter præcesserunt. Constat igitur omne bonum hominis ab æterna prædestinatione quæ Deus est, sortiri causam originis: et æternæ vitæ, quam iidem Deum esse docuimus, beatitudine consummari. Vides ergo totam salutis nostræ seriem a Deo casualiter proficisci, et in modum lineæ finaliter ad ipsum recurrere; ut sit ipse honorum omnium et fons et clausula, quemadmodum in circulo peripheria principii ac finis totiusque ambitus, ab immobili centro suscipit rationem. Quapropter verum est illud quod Græcus ille philosophus, Parmenidem loquor, qui sub rupe Ægyptia coelestium rerum secreta rimatus est, de divina essentia dixisse perhibetur: *Rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat.*

LIBER SEXTUS.

De diversis speciebus mali, et de tertio contento orationis, id est, a quo quis petat; de quarto, id est cui petat; de quinto, quare petat; de sexto, qualiter petat.

CAPITULUM PRIMUM.

Sed quoniam de diversis speciebus boni quantum necessitas postulabat dissertum est, consequens ar-

bitror de malo quoque ejus contrario, pro eo quod omnibus modis fugiendum ac deprecandum est: notificandi causa nonnulla subjicere. Bonum enim

ad hoc cognosci oportet ut appetas, malum ut fugias. Balsamum quippe ad hoc cognoscitur ut prosit; venenum, ne noceat. Malum autem jam supra diffinitum est, cum diximus malum esse mortem æternam, vel quidquid ad illam impellit et aggravat. Quod adeo verum est, ut nil aliud malum, proprie dici possit, licet usus et alia quædam hoc censeat vocabulo, ut pœnas corporis vel labores, adversa fortunæ, quæ etiam si mala patientibus videantur, mala tamen non sunt, sed frequenter animæ bona atque salubria. Primum igitur malum hominis et quod nisi præcesserit, alia vel non sequentur vel minime nocent; illa est miseria quæ impendet animæ etiam antequam sit, ex eo quod ab æterno divino iudicio reprobata est et futura est una de reprobis: qua nulla major esse potest calamitas. Hoc autem malum ad orationem de qua agimus non pertinet: et ideo nec orandum est nec deprecandum; quoniam orationis intentio in futurum extenditur, hujus autem mali effectus ab æterno certissime prævisus atque præfixus est. Est itaque primum hoc malum primo illi bono contrarium quod nos supra primum præparatorium sive præordinatorium nominavimus: quare et istud a simili per contrarium, præjudicatorium vel prædamna orium nihil prohibet appellari. Utrumque autem ab his bonis vel malis quæ orationi subjecta sunt semotum est; quoniam ut et modo diximus, oratio in posterum tendit: hæc autem ab æterno certa atque consumpta sunt, alterum in præparatione gratiæ, alterum in præcognitione miseriæ. Quapropter de his singulariter aliqua dicturi, paulo si placet altiori utamur exordio.

CAPITULUM II.

Consideranti igitur mihi plurima quæ de Deo humanæ devotionis usus prædicare solet, nescio an recte occurrerit, nil tam generale de ipso dici et ad omnia se habens: quemadmodum cum dicitur sciens, vel sapiens, vel intelligens, vel cognoscens, vel si quid aliud est quod idem significandi sortitur officium. Hæc enim omnia de Deo non solum unam simplicis invariabilis naturæ demonstrat essentiam; quippe quæ secundum substantiam de ipso accipiuntur, sed et quamdam inter eum et hæc temporalia notant relationem. Quæ quidem relatio in Deo non est, cui nihil potest accidere; accidens enim est omnis temporalis relatio, sed potius in rebus ipsis ex eo quod divinæ scientiæ sive cognitioni subjectæ sunt. Cum ergo dicitur, Deus scire vel sciens, ut unum pro omnibus sumatur exemplum, principaliter quidem hoc vocabulo divina significatur essentia; secundario autem quædam temporalis ad ipsum notatur relatio, ut talis sit sensus ac si dicatur: Deus est, et ejus scientiæ temporalia cuncta subjecta sunt. Cum enim nihil aliud sit Deo scire quam esse, nec aliud esse quam Deum esse; sic Deo temporalia quæque subjiciuntur, ita et ejus scientiæ, subjecta esse necesse est. Et hæc quidem ejus scientiæ propter invariabilem

A sui simplicitatem uno tantum vocabulo contenta esse posset ut tantum scientia diceretur: sed propter diversos rerum subjectarum status, qui secundum tempora variantur, diversa solet nomina mutari. Cum enim sunt tria tempora quibus res temporariæ discurrunt: præsens, scilicet, præteritum et futurum; Deus qui et tempora condidit, et omnium notitiam habet, nec præteritorum immemor esse potest, nec ignarus præsentium, nec improvidus futurorum; sed præterita quidem memoriter tenet, præsentia cernit, futura prænoscit. Omnia tamen hæc non sicut homo secundum rerum ipsarum naturam, seu temporum varietatem, dijudicat, sed tanquam Deus uno ac simplici modo æternæ cognitionis intuetur. Cum ergo ante rerum conditionem omnia adhuc futura essent, pro eo quod ipse omnia præsciverat, æterna ejus scientia gratia futurorum etiam præscientia poterat appellari. Rebus autem conditis, jam amplius ad illas præscientia dici non potuit; scientia vero, ne esset sicut prius, nequaquam valuit accidere. Sed et in his quæ quotidie nova incipiunt esse vel accidunt, hoc idem reperies, ut antequam vel sint vel accidunt, sub Dei præscientia teneantur; cum autem esse cœperint vel acciderint, sub præscientia quidem esse desinant, scientiæ vero subjecta immobiliter perseverent. Hujus itaque æternæ scientiæ quæ non aliud quam Deus est, duo, ut ita dixerim, circa homines sunt effectus: prædestinatio, scilicet ac reprobatio; quorum alterum in beatitudine electorum, alterum in condemnatione reproborum attenditur. Est autem prædestinatio æternæ beatitudinis præparatio; reprobatio vero est justæ damnationis certa præcognitio. Utrumque autem quoniam ab æterno certum atque præfixum est, ad orationem quæ in futurum extenditur non potest pertinere. Nemo enim, quod supra quoque diximus, id orat, ut eum Deus prædestinet, aut prædestinaverit, sicut nec aliquis ut Deus eum vel reprobet vel reprobaverit deprecatur. Ex illo igitur fonte divinæ prædestinationis quæ bonorum omnium principium et causa est, nascuntur illa bona de quibus paulo ante tractavimus, quorum adminiculo ad obtinendam beatitudinem quam illa præparat adjuvamus. Fit autem hoc exemplo indulgentissimi Patris, quod dilecto Filio cui regni præparat hæreditatem, etiam alia præbet adminicula, quibus illam digne valeat adipisci. Ex divina autem reprobatione causaliter mala non prodeunt, ne Deus malorum quoque auctor inveniatur; sed secundum illam quæ falli non potest, ab homine sunt vel fiunt; ne is quem Deus juste damnandum prævidit, sine merito suo puniatur. Ex quibus certissime patet, quod Deus bona quidem facit et approbat, et coronat; mala vero nec facit nec approbat; sed tolerat, et improbat, et punit. Quod bona diligit Deus testatur Psalmista, dicens: *Justus Dominus et justitias dilexit, æquitatem vidit vultus ejus (Psal. x).* Quod mala oderit, idem Psalmista: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem (Psal. v).* Quod illa remuneret, et

ista pumat, docet Apostolus hoc modo : *His quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem, tribulatio autem et angustia in omnem animam facientem malum.* Et de bonis quidem paulo ante dictum est : *Nunc de malis breviter disseramus, ut appareat quid sit in oratione deprecandum.*

CAPITULUM III.

De malo.

Malum autem jam ante diffinivimus mortem æternam, vel quidquid ad illam impellit et aggravat. Omne igitur malum hominis quod orando deprecari convenit, aut est mors æterna, aut mortis æternæ meritum, aut meritorium, aut est malum privatorium, aut obduratorium. Malum quod est mors æterna, nil aliud est quam æternæ vitæ, quæ Deus est, privatio : sicut nec mors corporis nil aliud est quam vitæ corporalis amissio. Malum quod est meritum mortis æternæ, malus actus est ; sive interior, ut mentis, qualis est actus odiendi vel invidendi ; sive corporis, qualis est actus furandi vel occidendi. Malum meritorium mortis æternæ, vitium mentis est, id est mala qualitas animæ, qua homo ad malos actus impellitur : et est velut quoddam malæ actionis instrumentum. Malum privatorium non aliud est quam privatio justitiæ, quando per infusionem gratiæ spiritualis purgari ac justificari non meretur. Malum vero quod obduratorium dicitur, obduratio cordis est, quando peccator, divina deserente gratia, ita obduratur in malo, ut nulla cordis contritione compunctus remissionem peccatorum non accipiat. De his ergo malis breviter agendum est : non eo quidem ordine quo sunt enumerata, sed quo solent hominibus evenire, quemadmodum et de bonis paulo ante tractavimus. Sed ut ad hoc competentius accedamus, de alio quodam malo quod his omnibus et prius est ordine et miserabilius, aliquid est præmittendum.

CAPITULUM IV.

Primum igitur malum hominis, et quo præcedente hæc omnia subsequuntur, illa est miseria quæ impendet ei ex eo quod æterno Dei judicio damnatus ac reprobatus est : sic tamen ut illa Dei reprobatio futuris ejus malis nec causam præbeat, nec ingerat necessitatem. Quæ quidem divina reprobatio in Deo considerata sancta et simplex est : nec aliud quam æterna præscientia judicis futura certissime prævidentis. Si autem in homine consideratur illa reprobatio, suprema miseria est, et omni remedio carens, tanti videlicet principis arbitrio etiam antequam esse incipias displicere. Quid enim miserius esse potest quam nondum esse natum, et jam esse damnatum. Damnatum autem dicimus non divina scientia jam puniente immeritum ; sed Dei præscientia prævidente mortaliter peccatum, et suo merito puniendum. Hanc igitur damnati hominis miseriam quia malis omnibus licet causam non præbeat, certum tamen ordinem præfigit, malum præjudicatorium sive prædamnatorium placuit ap-

pellari. Est autem opposita fronte contrarium primo illi summoque bono prædestinationis, nisi quod illud bonis omnibus et causam præbet et ordinem præscribit : hoc vero sequentibus malis præscribit quidem ordinem sed causam non irrogat. Causam autem dico illam ex qua fit aliquid, non illam tantum sine qua esse non possit. Sunt enim duo genera causarum : unum ex quo est aliquid, et sine illo esse non potest ; alterum ex quo quidem non est, sed sine illo esse non potest. Itaque vitæ hujus corporalis Deus utroque modo causa est, quia ex ipso vivimus, et sine ipso non vivimus : mortis autem nostra mortalitas, non quia ex ipsa est, sed quia sine ipsa esse non potest. Sic ergo prædestinatio quidem bonorum omnium utroque modo causa est ; reprobatio autem altero tantum malorum omnium causa potest appellari. Verum hoc malum quantum, ut diximus, ab æterno certum atque præfixum est : ad orationem cujus effectus de futuro pendet non potest pertinere. De his autem malis quæ orando deprecari oportet breviter prosequimur. Horum ergo primum est illud quod a nobis obduratorium dictum est, quod quale sit libet intueri. Cum igitur homo, remota Dei gratia, salvari non possit, præsciens omnium Deus, ei quem ab æterno justissime reprobavit, salvatricem adhibere gratiam arbitratur dignum ; quæ utique accepta converti posset et conteri, ac per hoc remissionem peccatorum accipere. Hac igitur Dei gratia destitutus peccator ac sibi relictus in quamdam insensibilem induratur malitiam : velut glacies quæ radio solis tacta mollescere posset ac resolvi, eodem sublato velut in lapidis concrecere naturam : est itaque malum hoc contrarium illi bono quod præparatorium dicebamus, quoniam illud viam præparat ad salutem : hoc obstruit et præcludit. Præparaverat illud vias salutis Jacob, quem Dominus ab æterno dilexit. Præcluserat autem istud Esau, quem idem Dominus se odisse profitetur. Ex hoc item malo quod obduratorium dicitur, non tam tempore quam ordine sequitur privatorium, id est privatio justitiæ, quæ injustitia dici potest : quoniam justitia nisi ex remissione peccatorum non potest provenire. Sicut enim purgatis sordibus domus munda est, manentibus immunda, nec tamen illa sordium remotio vel præsentia munditia vel immunditia domus est, sed ei causam accommodat : sic remissis peccatis statim adest justitia, retentis autem, injustitia præsto est ; nec tamen remissio sive retentio peccatorum hæc vel illa est, sed tantum præbet occasionem. Est itaque malum hoc inspiratorio bono contrarium, quoniam illo puritas animæ comparatur ex discessu vitiorum : hoc autem ex eorum præsentia coaccedit impuritas. Rursumque ex hoc privatorio nascitur malum mortis æternæ meritorium, id est prava qualitas vitiosæ mentis qua homo incitatur ad mortem æternam majoribus flagitiis promerendam. Exemplo tibi sit terra arida et inculta ; quæ, si compluta et culta esset, posset utique salubres fructus et utiles procreare : nunc autem spi-

nas et tribulos, aut etiam herbas mortiferas, cicutas, helleboros et toxica pestifero fetu producit. Est igitur malum hoc meritorio bono contrarium, quoniam illud vitæ promerendæ, hoc autem perpetuæ mortis instrumentum est. Amplius autem ex hoc malo, id est ex hac animæ prava qualitate prodit aliud malum, quod non jam meritorium, sed potius meritum mortis est: malus videlicet actus; sive interior, ut mentis tantum, qui et motus dicitur; sive exterior, ut etiam corporis quem specialiter actum nominamus. Nam, sicut ægritudo corporis, quandoque hominem interius tantum vexat, extrinsecus non apparet: ut in calore nimio vel frigore, cæterisque passionibus occultis: quandoque vero et urget intus et exterius affligit, ut puta per tremores et saltus et membrorum jactationes: sic illa prava qualitas quam vitium dicimus, quæ utique languor et morbus animæ est, nunc solam mentem movet ad malos actus, velut ad iram vel odium, sive invidiam, aliasve pravas affectiones; nunc vero et mentem movet et corpus incitat ad pessimas actiones: velut ad furta vel rapinas, fornicationes vel homicidia, vel quæcunque hujusmodi poteris reperire. Ex quo patet malum hoc oppositum esse illi bono quod æternæ vitæ meritum vocavimus: pro eo quod illud ex bona mentis qualitate proficiscitur, hoc autem ex pessima: illi vita æterna, huic vero perpetua mors in præmium reservatur. Sed et illud advertendum est quod supra de bonis quoque diximus, quod istæ successiones horum quatuor malorum unius ex altero prodeuntium, ita fere simul et indistanter fiunt, ut non tam tempore quam ordine possint adverti: excepta corporis actione, quæ plerumque vel propter mentis adhuc incertæ dubitationem, vel propter facultatis sive adminiculi defectum; vel alia qualibet ex causa retardatur

CAPITULUM V.

De morte æterna.

Post hæc omnia sequitur illud malum quod omnium pessimum est, cujus etiam causa cætera mala sunt; videlicet mors æterna, malorum omnium finis et cumulus; et velut quoddam pelagus, quo cætera omnia certo tramite decurrant. Hoc malum quam terribile sit et timendum ex eo colligere potes quod omnibus aliis in pœna præponitur; sicut et mortem corporis supremum supplicium interpretamur, pro eo quod nil gravius a iudice quantilibet hominum flagitiis potest intendi. Est igitur mors æterna carere illo quem nos æternam esse vitam supra monstravimus: Deo scilicet qui solus vita est animæ, sine quo feliciter vivere nequit, sicut mors temporalis est privatio animæ; sine cuius præsentia corpus ipsum nec etiam ad momentum vivere potest. Opponitur ergo malum hoc illi bono quod vitam æternam vocavimus non solum quia illud Deo frui est, hoc carere; verum etiam, quia illud justitiæ præmium est, hoc iniquitatis; illud prædestinatis convenit, hoc manet reprobatis

A illud summa felicitas est, hoc extrema miseria. In his autem quinque malorum generibus illud advertere potes quod semper præcedens causa subsequens est; subsequens vero pœna præcedentis. Ac per hoc primum illud quod obduratorium dicitur causa tantum est, non autem et pœna; tria autem media tam causæ quam pœnæ sunt: ultimum autem quod et punitorium dici potest, id est mors æterna, pœna tantum est omnium præcedentium, non autem et causa; et pœna quidem cui nulla similis reperiri valet, cujus intuitu quælibet alia, quantumlibet gravis, remedium potest æstimari. Et hæc quidem pœna quandiu nondum sentitur, cogitari quidem potest et timeri; cognosci autem nullatenus potest, nisi tunc demum cum jam ulterius non valet præca-

B

C

D

CAPITULUM VI.

De mediis.

Sed de bonis quidem ac malis pro captu nostræ tenuitatis hæc dicta sint, nunc de mediis videamus. Media autem vocamus illa, quæ in se quidem nec bona nec mala sunt; sed pro modo utendi bene vel male utentibus, bona sive mala efficiuntur. Horum autem quædam in anima sunt, quædam in corpore; quædam extra utriusque naturam, quæ etiam extrinseca nominantur. In anima sunt quædam dotes, non gratia datæ; sic enim virtutes essent: ac per hoc de genere honorum de quibus disputatum est; sed vel ipsi naturaliter ingenitæ, vel studio comparatæ: utpote scientia artium, providentia rerum, notitia multorum, memoria gestorum; et eorum contraria, veluti inertia, imprudentia, oblivio, hebetudo, et his similia. In corpore autem sunt sanitas vel ægritudo: agilitas vel ignavia, fortitudo vel imbecillitas, pulchritudo sive deformitas, et quæ hujusmodi sunt, et eorum contraria. Extrinseca sunt ea quæ ad fortunam referuntur, ut divitiæ vel paupertas, nobilitas vel ignobilitas, libertas vel servitus, claritudo vel obscuritas, et quæcunque hujusmodi sunt, et eis opposita. Quæ quidem in læta et tristia dividuntur, et sibi invicem opposita sunt, nulli simul omnia abesse, vel adesse possunt; sed aliis quidem præsentibus, alia deesse necesse est. De quibus omnibus nil aliud orandum puto, nisi ut eorum vel usum vel absentiam det nobis Deus in salutem nostram convertere, id est pro lætis, si adsunt, ipsi grates agere, et ea tamen animo parvipendere; si vero desunt, nullatenus vel leviter affectare. Tristia vero vel si adsunt fortiter sustinere, et ea nostris reatibus imputare; vel si desunt minime formidare. Parum enim referre credo quoad rei utilitatem: doctus an indoctus, incolumis an æger, dives an pauper, liber an servus, ad vitam æternam pervenias, nisi quod hi qui hic lætis humiliter usi fuerint, ibi cumulata felicitate lætantur; qui vero patienter adversa toleraverint miseram sortem feliciter mutasse gloriantur.

CAPITULUM VII.

De tertio contento orationis, id est a quo petat.

Sed quoniam quid orando petendum sit, quod secundo loco continebatur, satis, ut arbitror, studiose quæsitum est: nunc de tertio contento, id est a quo quis petere debeat, breviter subjungamus. Hoc enim capitulum in ipsa orationis diffinitione jam ex parte discussum est, cum diximus, orationem esse divinæ implorationem pietatis: quod ibidem ita exposuimus, quoniam non nisi ad solum Deum intendi debet oratio. Hoc autem, id est a quo petat sicut et duo præcedentia in omni oratione considerari necesse est, eatenus, ut eo remoto ne oratio quidem valeat appellari. Quisquis enim sit ille qui petit, et quidquid illud quod petitur, si non est a quo id sperari valeat, aut etiam impetrari, non solum inefficax est oratio, sed nec oratio quidem congrue nominatur. Quare ad certam personam orationem semper dirigi oportet, et eam talem, quæ possit largiri quod petitur. Petere enim ab eo qui dare non potest, vel occulti erroris est, vel evidenti stultitiæ. Si enim ignoranter hoc facias, falleris in occulto; si vero ex industria, manifeste deliras. Cum igitur orando nil petendum sit nisi vita æterna quæ Deus est, vel ad ipsam pertinentia, profecto ad Deum omnis oratio dirigenda est, quoniam eum nullus homini dare potest, nisi ipse se ipsum. Nam ipse se ipsum libenter dat quærentibus et sponte offert, sicut illis quibus dicebat Apostolus: *Tanquam filiis charissimis offert se nobis Deus* (Hebr. xii). Sed nequæ illa bona quæ ad vitam cooperantur et adjuvant, quisquam præter ipsum largiri potest; quoniam dona sunt spiritualium gratiarum, quæ a nullo hominum vel etiam angelorum in alium possunt conferri. Sunt utique charismata Spiritus sancti, quæ solus ipse cui voluerit et quantum voluerit impartitur, *dividens singulis prout vult*, sicut ait Apostolus (I Cor. xii). Nec hoc tamen sine Patre et Filio: quippe qui non solum illa cum ipso, sed etiam ipsum cum illis hominibus largiuntur. Unde et idem Spiritus sanctus tam Patris quam Filii donum rectissime appellatur. Vis scire an Spiritum sanctum det Pater? ait Salvator in Evangelio: *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de caelo dabit spiritum bonum petentibus se?* (Luc. xi.) Et alio in loco: *Paracletus Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo ille docebit vos omnem veritatem* (Joan. xiv). Vis scire an idem Pater dona Spiritus sancti largiatur? vide quid dicat Scriptura: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i). Quod autem et Filius Spiritum sanctum dare possit, expressum est in Evangelio, quoniam insufflans discipulis, ait: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remisistis peccata remittuntur eis* (Joan. xx). Qui etiam postmodum de caelo eundem Spiritum sanctum misit eis, sicut ante promiserat, dicens: *Cum assumptus fuero a vobis, mittam vobis Spiritum*

et ille testimonium perhibebit de me (Joan. xv). Quod autem dona Spiritus sanctus det idem et Filius, testatur Psalmista, dicens: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (Psal. lxxvii), et Joannes in Evangelio: *De plenitudine ejus omnes accepimus* (Joan. i). Spiritus etiam sanctus se ipsum dat, quando se misericorditer mentibus nostris infundit. Dat etiam dona sua *dividens singulis prout vult* (I Cor. xii). Quapropter idem Spiritus sanctus dator et datum rectissime appellatur. Dator, quia se ipsum et dona sua dat cum Patre et Filio: datum vero, quia datur a Patre et Filio et etiam a se ipso. Vides ergo quia summum illud et unicum bonum æternæ vitæ, vel ad illud pertinentia, solus Deus præstare potest; et idcirco ab ipso solo petenda sunt. Mediarum vero rerum quædam homo homini conferre potest, quæ bene utentibus prodesse possunt ad vitam; veluti terrenæ substantia facultatis, quæ si ad bonos usus conferatur ad vitæ meritum plurimum potest suffragari. Id autem quod ibi optimum est et magis laudabile, id est bonum utendi modum, nemo præter Deum præstare potest; quoniam spirituale donum est, et inter gratiarum charismata numeratur. Ex his ergo quæ dicta sunt evidenter colligitur, omnes orationum nostrarum petitiones ad solum Deum esse dirigendas, quemadmodum dicit Apostolus: *In omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum* (Philip. iv). Vita enim æterna ab illo solo sperari potest et impetrari, qui naturaliter æternus est: non ab his qui eam vel non habent vel gratiam acceperunt, sed dare non possunt: quales sunt sancti angeli, vel beatæ animæ jam receptæ ad gloriam. Stultissimum autem est eam ab his rebus petere, quæ etiam temporali vita indignæ sunt; ut idola; impiissimum vero ab immundis dæmonibus qui non solum ejusdem vitæ beatitudine merito suo privati sunt, sed morti perpetuæ deputati.

CAPITULUM VIII.

De quarto contento orationis, id est cui petat.

Quarto loco sequitur illud capitulum de contentis orationis, videlicet cui petat; id est quis qualisve sit ille cujus causa intenditur oratio, sive sit ille idem qui orat, sive non sit ipse sed alius. Orat enim homo nunc pro se tantum, nunc vero pro alio, non tam pro se quam pro alio, et in quolibet casu advertenda est conditio illius cui optatur orationis effectus. Plurimum enim interest quoad rei utilitatem, utrumne habeat rei petite commercium; id est ad illam obtinendam sit vel non sit idoneus. Hoc enim modo apud legistas dicitur quis ejus rei habere commercium quam jure civili adipisci atque obtinere idoneus est, quemadmodum ingenuus homo cujuslibet dignitatis aut magistratus commercium habet: pro eo quod quemlibet magistratum seu dignitatem idoneus est adipisci. Si ergo vita æterna pro qua tantum ad eam pertinentibus orandum est, si vita, inquam,

CAPITULUM IX.

De quinto contento orationis.

æterna illi postulatur quem Deus ab æterno reprobavit, nil quidem agitur quoad illum, quoniam ipse ad eam non est idoneus nec ejus potest habere commercium. Si vero illi petitur qui ad eam prædestinatus est, non frustratur suo effectu oratio quoniam ipse ad eam est idoneus, et ejus commercium æterna Dei prædestinatione sortitus est. Ex quo fit quoddam satis notabile, ut sæpe qui dignus est vita, utpote plenus virtutibus et meritis, et qui si talis decederet procul dubio transferretur ad gloriam, ad illam tamen non sit idoneus, quoniam reprobus est et ad nequitiam relapsurus: et ideo rei ipsius non potest habere commercium. Econtrario quoque aliquis eadem vita prorsus indignus, ut puta omnibus contaminatus flagitiis, et qui, si talis moreretur, ad poenam utique raperetur æternam, ad vitam tamen idoneus est: quoniam unus est de numero electorum et ad justitiam rediturus: et ob hoc rei ipsius non potest privari commercio. Saulus ante conversionem cum adhuc blasphemus esset et Ecclesiam Dei persequeretur, dignus quidem non erat; et tamen idoneus erat, quia Deus eum ad vitam ab æterno prædestinaverat. Judas autem si quando justus fuit, dignus utique fuit, sed idoneus non fuit, quoniam Deus eum ab æterno reprobavit. Potest igitur ex his quatuor differentiis, binis invicem copulatis, fieri quadrimembris divisio in hunc modum: hominum alius quidem dignus est vita æterna et ad illam idoneus, veluti justus et electus; alius dignus quidem, sed non idoneus veluti justus et reprobus. Alius indignus et tamen idoneus, ut injustus et electus; alius nec dignus nec idoneus, ut injustus et reprobus. Primum exemplum habemus in Jeanne Baptista, secundum in Juda: tertium in Matthæo, quartum in Herode vel Pilato. Nec mirretur aliquis inter dignum et idoneum nos hanc assignasse distantiam quoniam idoneus dicitur quis secundum æternam Dei præscientiam; dignus vero secundum præsentem meritorum exigentiam. Quod enim aliquis in præsentem plenus omnibus bonis, licet malus postmodum futurus sit, dignus vita censetur; æquitatis est et justitiæ. Quod autem alius plenus omnibus malis, qui tamen postmodum bonus futurus est, ad illam idoneus æstimatur, prædestinationis et gratiæ. Ex quo patet, quoniam hæc duo nec paria sunt, ut semper ea simul vel adesse vel abesse oporteat: nec omnino contraria ut altero præsentem alterum removeri necesse sit: sed habent se circa hominem tanquam excedentia et excessa, et nunc quidem pariter adsunt, nunc pariter se absentant; nunc vero præsentem utrolibet alterum removetur; satis reor esse perspicuum: summum illud bonum quod vita æterna et dicitur et est, nulli posse orando impetrari, nisi tantum ei qui ad illam fuerit idoneus. Spiritualia autem bona, utpote virtutes et earum opera, et bonum usum mediarum rerum qui et ipse spirituale donum est, tam electi quam reprobis adipisci possunt, sed electi finaliter et fructuose; reprobis vero perfunctorie, et ideo sine fructu.

Quintum orationis contentum est quare quis petat: bona videlicet an mala intentione. Quidquid enim sit illud quod petitur, nisi bona intentione petatur, non solum non prodest, sed etiam officit postulanti. Nam si quis ideo vitam petit, ut possit malorum cruciatibus insultare, gratiam Spiritus sancti, pro faciendis tantum miraculis; scientiam, pro laude temporali; sanitatem corporis, pro implendis voluptatibus: divitias, propter luxum: hæc quidem petitio non jam oratio, sed inepta quædam et improba superstitio dicenda est. Amplius autem si evidens malum, malum ob causam postulatur, ut furti vel homicidii sive fornicationis effectus: hoc tantum longe ab oratione est, ut ejus contrarium, id est execratio verius æstimetur. Cum enim non bona sit oratio qua malum bona intentione postulatur, rursusque deterior quæ bonum mala intentione: necessario sequitur, ut illa petitio qua malum malum ob causam petitur, non solum mala sit, sed nec oratio debeat appellari. Eatenus autem in omni petitione causam attendi necesse est, ut minus credamus Deo displicere, si malum bona mente postulaveris: quam si mala intentione bonum postuletur. Unde Elias exauditus est in exustione quinquaginta militum, quod quidem grande malum esset, si non bono animo peteretur (*IV Reg. 1*); et Simon Magus repulsus est a perceptione gratiæ spiritualis (*Act. xiii*); quod utique grande bonum esset si ille bona intentione postulare. Sed et Paulus et filii Zebedæi, quoniam alter ab angelo Satanæ liberari, alter consessum regni temporalis non recte postulabant, ideo et ille repulsus est, dicente sibi Domino: *Sufficit tibi gratia mea (II Cor. xii)*; et illi correcti sunt quando dictum est eis ab eodem: *Nescitis quid petatis (Matth. xx)*. Vides ergo quod in omni recta et ordinata oratione, non solum quidquid postules: sed etiam quare, id est qua intentione, postules, convenit observari.

CAPITULUM X.

De sexto contento orationis.

Sextum et ultimum de contentis orationis est: qualiter quis petat, digne videlicet an indigne. Nec agitur nunc de illa dignitate sive indignitate meritorum, qua quis in seipso dignus est exaudiri vel indignus; quod justitia sive iniquitas appellatur: sed de quadam congruentia seu incongruitate rerum accidentium, quas tam justo quam peccatori vel adesse vel abesse necesse est: ut puta de pietate, humilitate, devotione, et affectu orantis: et his similibus, vel eorum contrariis. Plurimum enim interest apud eum cui præsentari debet oratio, humiliter ac devote, lacrymis et planctu et magna cordis contritione publicanum imiteris, an superbe et arroganter, quibusdam, ut poetice loquar, verborum ampullis, et fastu oculorum, et vana corporis ostentatione, pharisæi exprimas: levi-

tatem. Unde et de altero Salvator utriusque conscius : *Descendit, inquit, hic justificatus in domum suam (Luc. xvii)*; de altero autem et aliis ei similibus : *Qui amant in plateis stantes orare ut videantur ab hominibus, receperunt, inquit, mercedem suam (Matth. vi)*. Sed de his, quoniam circa personam orantis

considerari solent, postmodum diligentius agendum erit, cum illud capitulum tractabitur, videlicet quid oranti conveniat. Neque tamen hoc loco perlitus erant reticenda, pro eo quod in istis dignitas sive indignitas orandi perpenditur.

LIBER SEPTIMUS.

De obtinentia et effectu orationis. — Recapitulatio sex contentorum in oratione.

CAPITULUM PRIMUM.

Nunc quoniam quid oratio contineat, quanta potuimus diligentia quæsitum est, in quibus obtineat, id est effectum sortiatur, libet intueri. Verum hujus quæstionis non solum difficilis, sed ut verius loquar, impossibilis est explanatio, pro eo quod humanæ facultatis quas Deus orationes aut suscipiat aut repellat, vel comprehendere sensu, vel eloquio diffinire. Nam sicut ait Apostolus : *Incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Rom. xi)*. Invocato tamen eo ad quem omnis oratio dirigenda est, ex his quæ jam præmissa sunt, et quæ adhuc in mentem veniunt, tentemus de ipso effectu orationis qualemcunque colligere rationem : in qua si quid recte dixerimus, divinæ sit gratiæ; si quid absurde vel improbe, vel nostræ infirmitati, vel rerum ipsarum difficultati imputetur.

CAPITULUM II.

De effectu orationis.

Ac primum illud reminisci oportet quod et supra docuimus : extra sinum Ecclesiæ non esse locum orationi, quia non nisi pro vita æterna, vel ad illam pertinentibus orandum est, quæ extra unitatem Ecclesiæ sperari non potest. *Hæc est enim, ait Salvator, vita æterna, ut cognoscant te, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii)*. Legimus infideles aliquos pro suis necessitatibus Deo supplicasse : ut Achab qui propter mortem Naboth jejunavit, et operuit cilicio carnem suam; sed hæc talis supplicatio quia finalem causam quam debuit non habebat, nec oratio poterat æstimari. Regularis, ut supra quoque dictum est, esse debet oratio, ut fiat in spiritu et veritate, quod extra Ecclesiam nequaquam potest contingere. Exclusis ergo cunctis infidelibus, id est gentilibus et Judæis, imo etiam hæreticis qui se ab unitate fidei per diversas hæresum pestes abruperunt, solis fidelibus et eisdem bonis ac malis orare concessum est, malus enim orare debet ut bonus fiat, bonus ut melior. Sicut enim in domo magni cujusdam patrisfamilias servus qui se pro culpa sua scit domino displicere, precibus veniam implorat : qui autem se placere præsumit, majorem adhuc gratiam satagit promereri : sic in Ecclesia Dei peccator orando niti

B debet ad veniam, justus ad ampliorem gratiam, ut utrique si non pares in merito, consortes tamen habeantur in regno. Sed jam tempus est propositam aggredi quæstionem, de qua certius aliquid diffinire, non aliud fere est quam prunas sub cinere latentes nudis calcare vestigiis.

CAPITULUM III.

Cum ergo sex sint contenta orationis de quibus ordine tractavimus, ex eorum omnium concursu conjiciendum est, quæ a Deo vel exaudiri vel repelli credatur oratio. Considerari enim oportet quis petat, et a quò petat, et quid petat, et cur, et quare, et qualiter, et ex his quantum fieri potest hujus rei trahi conjecturam. Primo quis petat : quoniam si fidelis non est qui petit, quocunque modo se habeant quæ sequuntur, nec orare dicitur, nec exaudiri putandus est, quoniam Deus præter fidem, nec orari potest, nec orantem exaudire. Unde et quadringenti quinquaginta sacerdotes Baal pro igne coelesti ad devorandum holocaustum exauditi non sunt, solus autem Elias in fide sua meruit exaudiri (*III Reg. xviii*). Secundo quid petat : quoniam si aliud quam bonum, nec orare nec exaudiri dignus est, quia oratio non est nisi de bonis, et licet adeptus sit malum quod postulabat, non tamen creditur exauditus, sed potius condemnatus, quia malo suo quod petebat obtinuit : quemadmodum filii Israel carnes male concupitas (*Num. xi*), pro quibus graviter puniti sunt, apud sepulcra concupiscentiæ. Tertio a quo petat : quia si ab alio quam a Deo, nec orat nec exauditur, quoniam ad eum qui solus orandus est, et solus orantem exaudire potest, petitionem non dirigit. Unde præfati sacerdotes Baal, quia divinum ignem non a Deo sed ab ipso Baal postulabant, merito reprobati sunt : Elias vero, quia ab illo qui dare poterat, exauditus est (*III Reg. xviii*). Quarto cui petatur : quoniam si ille cui petitur dignus vel idoneus non est, non habet effectum circa ipsum oratio : quemadmodum Samuel licet sanctus, pro Saul quem Dominus reprobaverat non meruit exaudiri (*I Reg. xv, xvi*). Quinto quare petat : quia si non bona intentione petit, nihilominus nec orat nec exauditur, quia Deus malo animo orari non potest, et malas homi-

num non approbat voluntates. Unde in epistola A Jacobi scriptum est: *Petit et non accipitis, eo quod male petatis, ut insumatis in concupiscentiis vestris (Jac. iv)*. Sic et discipuli in exustione civitatis Samariæ, ignem de cælo petere prohibiti sunt (*Luc. ix*). Sexto qualiter petat, quia si non digne petit, id est pie, humiliter et devote, nec orat similiter nec exauditur; quia Deus a negligentibus non oratur, nec eorum petitionibus acquiescit. Unde cum illi duo homines ascendissent in templum ut orarent, pharisæus non tam orans quam sua benefacta superbe commemorans, nocentior exivit quam intraverat; publicanus autem in humilitate sua justificatus abscessit (*Luc. xvii*).

CAPITULUM IV.

Vides ergo ad hoc ut aliquis in oratione exaudiat, hæc omnia postulari: videlicet ut fidelis petat, et a Deo, et bonum petat, et ei qui habet rei petitiæ commercium, et bona intentione, et debito modo. Oportet ergo, ut diximus, fidelem esse qui petit: nec tamen sufficit quomodocunque cætera cuncta se habeant, sed recipe distinctionem. Omnis quippe fidelis, ut supra quoque dictum est, aut justus est, aut injustus: rursumque tam justus quam injustus aut electus aut reprobus sit necesse est: Justum autem vel injustum accipimus secundum præsentem vitæ qualitatem, quæ mutari potest; electum aut reprobum secundum æternam Dei præcognitionem, qui falli non potest. Est itaque fidelis justus et electus, perseverans in gratia; et est injustus et reprobus, pertinax in malitia. Et est justus et reprobus, qui cadit a justitia; et est injustus et electus, qui resurget a culpa. Omnes igitur fideles aut justus sunt et electi, aut justus et reprobi, aut injusti et electi, aut injusti et reprobi. De primo exemplum habes in Petro, de secundo in discipulis abeuntibus retro, de tertio in Levi publicano, de quarto in Simone Mago. Infideles autem omnes generaliter injusti sunt, quoniam præter fidem quæ justificat impium nulla potest esse justitia. Verumtamen eorum quoque alii sunt electi, qui per gratiam convertuntur, ut Cornelius; alii vero reprobi qui in infidelitate sua moriuntur ut Pilatus. Itaque bimembri divisione contenti sunt, ut alii dicantur injusti et electi, alii injusti et reprobi, quoniam justus apud eos, ut diximus, nulli sunt.

CAPITULUM V.

Fidelis ergo justus et electus si orando a Deo qui solus dare potest, petit sibi summum bonum quod est vita æterna; bona quidem intentione, et debito modo, profecto exauditur et impetrat: tum propter præsentem justitiam qua dignus est, tum propter Dei præscientiam qua melior futurus ad vitam prædestinatus est: idcirco autem bona intentio requiritur, quoniam, ut diximus, potest etiam hoc bonum non bona intentione optari; ut si quis ideo vitam æternam desideret, ut possit ibi malorum cruciatus insultare. Debitus autem modus ad hoc exigitur, ut habitum mentis et corporis orationi confor-

mantes: petita facilius impetremus. Quod si fidelis qui orat justus quidem sed reprobus est, hic sane non impetrat sed repellitur: non propter præsentem justitiam qua bonus est, sed propter divinam præscientiam qua malus futurus, ad mortem præscitus est æternam. Si vero injustus quidem sed tamen electus est, hic utique exauditur et impetrat: non propter præsentem justitiam quæ nulla est, sed propter divinam præscientiam qua bonus futurus ad vitam præordinatus est æternam. Si autem injustus similiter et reprobus est, hic profecto omnino repellitur duabus ex causis: tum propter præsentem nequitiam qua malus est, tum propter divinam præscientiam qua, futurus deterior, æternæ morti deputatus est. Patet ergo, hoc bonum vitæ æternæ, quam sit pretiosum quod solis electis conceditur, quam spatiosum quod eisdem omnibus abundat et sufficit: quapropter vel solum in oratione petendum est, vel si quid aliud petitur, ad hoc tantum peti debet, ut ad illud adipiscendum valeat suffragari.

CAPITULUM VI.

Reliquæ autem quatuor species bonorum præcedentium, quia in hac vita haberi possunt, tam electis quam reprobis in hac vita conversantibus solent contingere. Nam et peccatorum remissio per cordis contritionem, et justificatio per infusionem gratiæ spiritualis, et bonæ qualitates animæ quæ virtutes appellantur, et boni actus sive interiores sive extrinseci: omnia hæc tam his quam illis accidunt, sed dispari ratione. Nam electis quidem finaliter et fructuose; reprobis vero perfunctorie, et ideo sine fructu. Electi siquidem ea perpetuo retinentes: ad illud summum bonum cui ista deserviunt, vitam loquor æternam, feliciter perducuntur; reprobi vero citra finem ea relinquentes, ad illum beatitudinis statum quo sine illis non potest perveniri nunquam perveniunt: exemplo navigantium, qui si nondum apprehenso portu remos abjiciant, optatam stationem nullatenus attingent. Electis ergo vel omnia salubriter conceduntur, vel aliqua sine periculo denegantur; ut virtus continentiae et actus jejunandi, quibus absentibus salvari potest homo, et perire præsentibus. Neque enim omnes electi continententes sunt; neque rursus qui continent omnes electi. Similiter nec omnes reprobi incontinententes sunt, nec omnes qui non continent reprobat. Sunt enim electi continententes ut Joannes qui super pectus Domini recubuit (*Joan. iii*); et sunt reprobi continententes, ut fatuæ virgines qui a nuptiis excluduntur (*Matth. xxv*). Econtra sunt electi conjuges, ut Abraham et Sara; qui tamen gratia prolis utebantur conjugio; et sunt reprobi conjuges, qui sub titulo conjugii pascendæ libidini famulantur. Similiter nec omnes electi jejunant, nec omnes qui jejunant electi. Sunt enim electi jejunantes, ut Elias (*III Reg. x*) et Joannes in deserto (*Matth. iii*); et sunt reprobi jejunantes, ut Pharisæi qui jejunant bis in Sabbato (*Luc. xviii*).

Econtra quoque nec omnes qui manducant re-
probi sunt, nec omnes reprobi manducant. Sunt
enim electi manducantes, ut discipuli qui non je-
junabant præsente Domino (*Matth. ix*); et sunt re-
probi manducantes, ut illi quorum *Deus venter est*,
testante Apostolo (*Phil. ix*).

CAPITULUM VII.

De spiritualibus bonis.

Patet itaque quod hæc spiritualia bona, vel qui-
busdam electis omnia conceduntur ad perfectionem
virtutis, vel quibusdam aliqua subtrahuntur sine
periculo salutis. Reprobis autem vel eorum aliqua
perpetuo, vel omnia, sed ad tempus, inutiliter con-
ceduntur, vel omnia infeliciter denegantur. Inutili-
ter dico quoad vitam obtinendam quæ illis conve-
nire non potest, non quoad pœnam leniendam quæ
per illa mitigari potest. Quibus autem omnia om-
nino subtrahuntur, ideo utique fit quod Deus tales
eos prævidit, quibus nullum specialis gratiæ donum
debeat impartiri. Electis itaque præstantur, ut per
illa felicitatis æternæ promereantur stipendia; re-
probis mediocriter malis conceduntur, ut si non
habent quo excusentur a pœna, habeant tamen quo
ipsorum leniatur miseria: pessimis omnino sub-
trahuntur, ne quo bono participet illorum nequitia.
Primis utiliter conferuntur ad obtinendum æterni-
tatis gaudium; secundis misericorditer indulgentur
ad pœnæ remedium; tertiis vero juste denegantur
ad debitæ damnationis augmentum.

CAPITULUM VIII.

De mediis.

Mediarum vero rerum ea quidem quæ læta sunt
utrique hominum generi contingere solent, diversis
ex causis. Electis quippe conceduntur vel ad con-
solationem laborum sine quibus hæc vita non duci-
tur, vel ut sint eis boni operis adminiculum, prome-
rendæ beatitudinis instrumentum, futuræ jucundi-
tatis præludium, paternæ dilectionis indicium. Re-
probis vero mediocriter malis vel ideo conceduntur,
ne illorum subtractione deteriores fiant, et majore
supplicio digni; vel in retributionem paucorum
honorum quæ in eis sunt ad vitam minus sufficien-
tium; vel ut ex hoc admoneantur quanta bene vi-
ventes ab illo sperare possent, qui etiam male vi-
ventibus suæ largitatis dona non subtrahit. Repro-
bis autem et eisdem valde malis præsentis vitæ pro-
spera sinuntur accidere, vel ad suæ ingratitude
argumentum, qui nec etiam temporalibus beneficiis
ad recte vivendum possunt invitari; vel ne quid
habeant quo aut suam excusare nequitiam, aut di-
vinam valeant incusare bonitatem, vel ad instru-
ctionem electorum, ut ex hoc ipso intelligant quam
contemnenda sint, quibus etiam flagitiosissimos
homines copiosius vident abundare.

CAPITULUM IX.

De tristibus.

Tristia vero rerum mediarum electis quidem so-
lent accidere, vel ad purgandas maculas vitæ præ-
cedentis, vel ad virtutis exercitium et probandam

A patientiam, et meritum præmii largioris, vel ad
coercendas pravas voluptatum cupiditates; vel ut
postmodum gratiores sint, et ampliori jucunditate
perfruantur, cum se de præsentibus ærumnis ad
æterna gaudia translatos meminerint. Reprobis au-
tem mediocriter malis, hæc eadem tristia misericor-
diter inferuntur, tum ut purgata hic parte vitio-
rum, leviori pœnæ reserventur in posterum, tum ut
negato sibi pravæ voluntatis effectum, leviori suppli-
cio teneantur obnoxii. Reprobis vero valde malis
justissime infliguntur, tum ut ex hoc quod præmii
mereantur agnoscant; tum ut præsens calamitas
sit eis certum futuræ damnationis initium: et ea
quæ postmodum passuri sunt, etiam hic aliquatenus
prægustent: tum etiam ne scandalum patiantur
electi, si frequentibus se urgeri miseris, pessimis
autem homines semper florere conspiciant. His et
si quæ sunt aliæ causæ, nobis quidem occultæ, Deo
vero qui omnia prævidet manifestæ, læta vel tristia
rerum mediarum tam electis quam reprobis arbitra-
mur contingere. Ex quibus quoniam quædam oratio
credimus obtineri, idcirco ea præsentis capitulo, de
obtinencia videlicet orationis putavimus inserenda.
Plures enim læta optant et postulant, animi vide-
licet et corporis aut fortunæ, veluti mentis indu-
striam, corporis sanitatem, amplioris substantiæ
facultates. Nonnulli vero, licet paucissimi, molesta
potius affectant, utpote piam simplicitatem, corpo-
ris ægritudinem, nullam tenuemve substantiam.
C Nam et sapientissimus ille Salomon, nec divitias
nec paupertates, sed tantum victui necessaria po-
stulabat (*Prov. xxx*); et Apostolus nil aliud nisi
Christum scire se prædicat (*I Cor. ii*); et in suis
infirmatibus, in fame et siti, in frigore et nudi-
tate, cæterisque rerum mediarum incommodis glo-
riatur (*II Cor. xi*). In his ergo petendis tam electi
quam reprobi, alii prædictis ex causis exaudiuntur
et obtinent, alii propter alias repelluntur.

CAPITULUM X.

De eo qui pro alio orat.

Hæc hactenus de his qui pro seipsis orant arbi-
tratur sufficere; nunc de illo qui pro alio Deum
rogat, quid recte sentire valeat, quantum nobis erit
possibile, videamus. Orat igitur vel dignus pro digno,
vel dignus pro indigno, vel indignus pro digno, vel
indignus pro indigno. Dignum accipimus justum in
præsenti, indignum vero injustum, qualiscunque
postmodum hic vel ille futurus sit. Orat etiam ido-
neus pro idoneo, idoneus pro non idoneo, non ido-
neus pro non idoneo. Idoneum autem dicimus ele-
ctum, sive jam dignus sit vita æterna secundum
præsentem meritorum qualitatem, sive nondum
quidem habeat illam dignitatem, sed postmodum
sit adepturus. Non idoneum vero reprobum appella-
mus: vel ea quæ nunc est, vel ea quæ postmodum
erit meritorum qualitate. Vides ergo quia ex his
duabus differentiis, digno videlicet et indigno, sin-
gulis advenientibus utrique personæ, petentis, sci-
licet et ejus cui petitur, constituitur simplex quæ-

dam et quadrimembris divisio : et rursus ex idoneo et non idoneo similiter alia fit quadrimembris et simplex. Harum autem differentiarum duæ ponunt, ut dignus et idoneus ; duæ privant, ut indignus et non idoneus. Rursumque ex his quatuor differentiis binis utrique personæ advenientibus fit quædam composita divisio sedecim membrorum : quorum primum est, cum dignus et idoneus orat pro digno et idoneo ; ultimum autem cum indignus et non idoneus pro indigno et non idoneo. Media quatuordecim compendii causa, lectoris sagacitate formanda relinquimus. Et quia de singulis per ordinem disputare plus haberet laboris quam commodi, de quatuor tantum simplicibus ponamus exempla. Si ergo electus electo vitam petit æternam, exauditur ille qui postulat, et ille cui postulatur accipit : sive propter præsentem utriusque dignitatem, sive propter illam quæ postmodum futura est : quæ cernenti omnia Deo jam præsto est atque conspicua, cui nihil præteritum est aut futurum : sed omnia stant in præsentem. Hoc autem tale est : veluti princeps alicujus magnæ civitatis in promotione illius quem diligit, alium quem nihilominus diligit dicitur exaudire. Si vero idoneus non idoneo postulat : repellitur quidem hic talis, quoad illum qui rei quæ petitur, id est vitæ æternæ, idoneus non est : non quoad illum qui ex hoc ipso quod pro alio pie supplicat, majorem apud Deum gratiam promeretur. Huic simile fit, cum servus fidelis et domino dilectus pro conservo nequam et flagitioso ad dominum intercedens repellitur, sic tamen ut ex eo ipso quod pie pro alio intercedere laboravit, ampliori dilectione dignus habeatur. Si autem non idoneus idoneo, hanc quoque petitionem non gratia petentis, sed ejus cui petitur dicimus exaudiri, eo videlicet modo quo aliquis odiosus principi et contemptus, in illo quem princeps propter sua merita sublimavit, quia pro illo ipse rogaverat, ab eodem principe se putat exauditum. Dicitur enim aliquis exaudiri duobus modis : uno quidem proprie cum ad ejus petitionem et propter ipsum fit aliquid ; altero magis improprie, cum ipso quidem petente fit ; nec tamen ob gratias ipsius, sed alia de causa. Tale est illud in libro filii Sirach (*Eccli. iv*) : *Ab inope ne avertas oculos tuos : maledicet enim tibi et exauditur, et exaudit eum qui fecit illum ;* quasi Deus propter imprecationem pauperis puniat contemptorem, quem tamen, etiam tacente illo, erat puniturus. Si vero non idoneus pro non idoneo supplicat, scilicet reprobis pro reprobo : hæc petitio duabus de causis omnino repellitur : tum vitio petentis, tum illius cui petitur, qui rei petitæ commercium non habet. Commercium autem dicimus rei adipiscendæ idoneitatem, quemadmodum secundum leges servilis persona consulatus vel præturæ, secundum canones sæcularis persona ecclesiasticæ rei non habet commercium. Hujus ultimæ repulsæ exemplum est, cum civis aliquis perniciosus et ideo principi vehementer invisus, pro illo quem princeps ob scelera

A sua digne damnare proposuit intercedens, tum sui causa, tum illius pro quo supplicat, inexorabili terrore repellitur. Atque ita, ut diximus, forsitan non incongrue sentiri potest, de illa oratione qua alii ab alio vita æterna postulatur, quæ solis electis ab æterno repromissa est. Electus quippe idem est qui et idoneus, quem divina electio ad vitam prædestinavit æternam. Quapropter, ut jam sæpe dictum est, nulli nisi idoneo ejusdem vitæ beatitudo precibus potest obtineri. Si ergo idoneus est ille cui petitur, effectum habet oratio, quocumque modo cætera se habeant ; et quanto plures positivæ differentiæ circa utramlibet personam concurrerint, tanto pluribus ex causis quod petitur obtinetur. Si autem idoneus non est, inefficax est orantis intentio, et quanto plures privativæ convenerint, tanto pluribus ex causis quod petitur denegatur. De reliquis autem quatuor spiritualium bonorum generibus aliud rationis est, pro eo quod illa tam electis quam reprobis possunt contingere, sed fructu dissimili. Nam electi quidem finaliter ea retinent et salvantur, reprobi citra finem amittunt et pereunt. Hæc igitur dona utrique homines sicut sibi ipsis, ita et aliis propter illas quas prædiximus causas orando possunt impetrare. Remissio enim peccatorum, quæ bonum preparatorium dicitur, nisi alii, orante alio, possit impetrari, non diceret Dominus in Evangelio : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos (Matth. v)* ; et Stephanus de lapidatoribus suis in Actibus apostolorum : *Domine Jesu Christe, ne statuas illis hoc peccatum (Act. vii)*. Peccatum jam commiserant ; sed ne illis statueretur, imo per remissionem tolleretur, martyr orabat egregius. Justitia quoque per fidem quam bonum inspiratorium malimus appellare, nisi alii alio orante præveniret, non diceret Apostolus Ephesiis : *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Deum Patrem, ut det vobis virtutem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris (Ephes. iii)*. Meritorium quoque bonum, scilicet bona mentis qualitas quæ virtus dicitur, nisi alterius oratione alteri innascetur, non subderet in eodem loco : *In charitate radicati et fundati, superplendum est : ut sitis (ibid.)*. Ecce quemadmodum, orat eis virtutem, fidem et charitatem. Operatio vero bona quæ meritum appellatur, nisi interventu alterius in altero excitaretur, superfluum esset quod dicit idem Apostolus : *Oramus autem Dominum, ut nihil mali faciatis, sed ut faciatis quod bonum est (II Cor. xiii)*. Pro bonis operibus aliorum orabat ille qui dicebat : *Det vobis Deus cor omnibus ut colatis eum, et faciatis ejus voluntatem (II Mach. i)*, id est opera bona. Ex quibus omnibus manifestum est, hæc spiritualia bona alii per alium orando et peti et obtineri.

CAPITULUM XI.

De mediis quæ alio orante alii proveniunt.

De mediis quoque quarum solus usus in merito vel culpa est idem reperies, earum videlicet læta vel tristia, aliis orantibus, aliis frequenter

accidisse : Elias orando pluviam cœlo clauso prohibuit, rursumque orando nubes aperuit, pluviam dedit (*III Reg. xvii, xviii*). Idem Elias, orando milites Ochoziæ regis igne de cœlo veniente consumpsit (*IV Reg. 1*). Petrus orando Æneam claudum erexit (*Act. ix*) ; Paulus Elimam magum cæcitate damnavit (*Act. xiii*). Idem Petrus orando Tabitam suscitavit (*Act. ix*) ; Simonem magum volantem in terram prostravit. Elisæus filium viduæ Sareptanæ vitæ restituit (*IV Reg. iv*) ; servo suo Giezi Naaman Syri lepram injecit (*IV Reg. iv*). Isaac filio suo Jacob frumenti, vini et olei abundantiam impetravit (*Gen. xxvii*) ; Moyses primogenita orando suffocavit (*Exod. xii*). Idem Moyses Pharaonem et exercitum ejus fluctibus maris involvit (*Exod. iv*).

A Amalecitas non tam bello quam oratione superavit (*Exod. xvii*). Hæc et hujusmodi quam plurima legimus in Scripturis orando frequenter expleta, quorum quædam ad animam, quædam ad corpus, quædam vero ad fortunam referuntur : hæc adeo de obtinentia vel effectu orationis, non ut forsitan oportuit, sed ut a nobis fieri potuit dicta sint ; pro eo quod non est facile quas Deus orationes vel suscipiat vel excludat humano diffinire arbitrio.

Exsecutis igitur circa orationem tribus capitulis : nunc quartum, id est quid ad ipsam pertineat conemur inspicere. Pertinent autem ad orationem quatuor hæc : tempus, locus, modus et forma.

LIBER OCTAVUS.

De his quæ pertinent ad orationem, tempore videlicet, loco, modo et forma.

CAPITULUM PRIMUM.

Tempus orationis, aliud continuum, aliud discretum. Continuum tempus est, totum spatium vitæ humanæ, quia cum oratio, ut jam sæpe dictum est, nil aliud sit nisi divinæ pietatis imploratio : tota vita hominis ad hunc exitum tendere debet ut divinam sibi conciliet pietatem. Quidquid ergo hoc proposito agis, ut Deum merearis habere propitium, oratio est. Hoc itaque propositum habens, oras loquendo, oras tacendo, oras comedendo, oras bibendo, oras vigilando, oras dormiendo, oras aliquid agendo, oras nihil operando. Nam ut ante nos quoque dictum est : *Non cessat orare qui non cessat benefacere*, ex hoc sensu potest illud intelligi, quod dictum est in Evangelio : *Oportet semper orare, et nunquam deficere* (*Luc. xviii*). Et C

CAPITULUM II.

Dies apo toy Græco *dian* tractum est, quod interpretatur *claritas* sive *serenitas*. Dies autem alius magnus, alius minor. Magnus omni tempore æqualis est : videlicet spatium viginti quatuor horarum, id est tempus illud quo sol ab oriente per occidentem in orientem revertitur. Contra hunc diem non dividit nox, sed est pars ejus : veluti pars integralis in toto integrali. Dies minor omni tempore inæqualis est, id est sequens vel major vel minor præcedenti : et dividit diem magnum cum nocte portionibus horarum, utrique proportionaliter distributis. Nam bis tantum in anno, id est vernali et autumnali æquinotio, dies et nox horarum numero

B pares sunt ; utrique enim duodecim horæ majoris diei perveniunt. Est autem dies minor sol lucens super lineam horizontis ; nox vero ejusdem solis absentia. A vernali autem æquinotio usque ad autumnale plures horæ cedunt in diem ; pauciores vero nocti relinquuntur. Rursumque ab autumnali usque ad vernale, plures nocti deserviunt ; dies vero paucioribus contenta est : quod ex eo dicunt philosophi provenire, quod tempore quidem æstivo major arcus diei et minor noctis ; tempore autem hiemali major est arcus noctis, minor autem diei. Arcum diei dicimus illam partem quotidiani circuli quam peragit sol in die, id est quandiu positus est super lineam horizontis ; arcum vero noctis partem illam quam conficit in nocte, id est quandiu nobis occultus est. Ob hanc etiam causam poetæ vel magni philosophi eidem soli arcum attribuunt, unde et *arcitenens* appellatur. Sagittæ vero quas de illo arcu cœlesti mittit in terram, spicula sunt radiorum. Cum ergo a vernali æquinotio usque ad autumnale major sit arcus diei, minor autem noctis, ut dictum est, rursumque ab illo usque ad vernale major noctis, minor autem diei : horæ autem viginti quatuor secundum spatium prædicti circuli æqualiter distinctæ atque dimensæ sint : necesse est æstate quidem diei plures accidere et nocti pauciores ; hieme vero contrarium evenire. Et hæc quidem horæ quarum viginti quatuor majorem diem constituunt, ita ut sunt naturales appellantur. Sunt autem aliæ quas philosophi artificiales vocant ; quarum omni tempore duodecim diei, totidemque nocti attribuunt. Et in his quidem diurnæ nocturnis nisi tantum in duobus æquinotiiis pares esse non possunt ; sed crescente die crescunt horæ diei, nox vero

cum suis horis minuitur : rursumque crescente nocte crescunt horæ ejus : dies vero cum suis horis tenuatur. Cum enim, ut prædictum est, nunc major sit arcus diei arcu noctis, nunc autem econtrario, uterque vero in duodecim horas æquales dividatur : ipsas quoque horas nunc majores esse nunc breviores, verissima ratione necesse est. Et ex hoc sensu potest illud intelligi, quantum ad id quod littera sonat ; quod Dominus in Evangelio dicit : *Nonne duodecim horæ sunt diei* (Joan. xi). Nam quoad mysticum intellectum duodecim horarum appellatione duodecim discipulos voluit designari. Ex his igitur horis diei vel noctis quidquid orationis obsequio dependitur, id tempus orationis diurnum sive nocturnum congrue nominatur. Hoc autem tempus, aut est ordinarium, aut arbitrarium, aut necessarium. Ordinarium est, quod divinis laudibus celebrandis, aut piis orationibus exsolvendis a sanctis Patribus ordinatum est. Hujusmodi autem tempus in nocte quidem unum tantum est : quod nocturnum officium sive *vigiliæ* appellatur ; quia nox quieti indulta est, nec posset humana infirmitas sæpius ad orationem surgendo, nocturnos diurnis continuare laboribus. Dicitur autem *nox noctis*, apo τοῦ *νύξ*, *νύκτος*, per transpositionem duarum vocalium videlicet *i*, et *o*.

CAPITULUM III.

Nox autem secundum institutionem antiquorum, in quatuor sæcatur vigiliis. Solebant enim veteres et maxime castrenses, noctem in quatuor partes æquales distinguere : quas ex eo vigiliis appellabant, quod positis excubiis vicissim in castris vigilare consueverant. Prima vigilia incipiebat a prima noctis hora perveniens usque ad quartam ; qua finita, secundi vigiles excitabantur. Unde poeta :

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Secunda incipit a quarta et pervenit usque ad septimam, qua finita, tertii vigiles succedebant. Tertia vero a septima incipiens perducit ad decimam ; qua finita, quartæ citabantur excubiæ. Quarta incipiebat a decima, et usque ad finem duodecimæ pertingens, ipsam quasi noctem finiebat. Prima vigilia dicebatur *serotinum*, a sero præcedentis diei, quod tarde dicimus ; quoniam id quod finito jam die fit sero fieri manifestum est ; quemadmodum si is qui interdum, id est interim dum dies esset venire debuit, finito die venerit, hunc sero venisse causamur. Secunda dicitur *conticinium*, quia videlicet eo tempore omnia in terris animantium genera graviori pressa sopore conticescunt. Tertia *gallicinium* appellatur, quod eo tempore noctis, avis illa domestica quam gallum dicimus, vigiles cantu incipiat excitare. Quarta *matutinum* nominatur, quasi *manuninum*, a mane alternitatis causa, ut ait *Priscianus*, eo quod usque ad mane sequentis diei perveniat, vel potius matuta a quo nomine auroram veteres appellabant. Et hunc quidem ordinem in distinctione horarum noctis, hi qui in castris militaribus versabantur servare consueverant. Nos autem qui in castris Eccle-

siæ sub Christo duce militamus, contra spirituales nequitas, ipso protegente securi, exacta jam media parte noctis, vel paulo plus recreatis sopore membrorum ciboque digesto, semel tamen in nocte surgimus : et nostrorum operum primitias Deo, ut dignum est, dedicantes, illius temporis officium nocturnas appellamus vigiliis. De hoc noctis officio sic ait Psalmista : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ* (Psal. cxviii). Quibus expletis matutinam laudem quæ tamen diei sequentis est, vel nullo vel modico subjungimus intervallo : pro eo quod frequenter usque ad mane sequentis diei solet pertingere. Qua finita, multi quidem ad lectos redeunt ; nos autem illicitum arbitantes : quidquid temporis usque ad diem restat, orationi aut sacræ meditationi jugi pervigilio gaudemus insumere.

CAPITULUM IV.

Diurnum vero tempus orationis in septem partes dividitur, de quibus aiebat Domino sanctus David : *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ* (Psal. cxviii). Harum nomina sunt, matutina laus de qua jam diximus, prima, tertia, sexta, nona et vespera, et illud quod ex eo quod cætera compleat, completorium appellamus. Hæc septem divina officia secundum septiformem Spiritus sancti gratiam omni tempore petenda est, nemo qui sanum sapiat ambigit instituta. Nam officium missæ quod ad honorem sancti ac salutaris illius sacrificii celebratur, nequaquam ut alia certi temporis est : ideoque per diversa tempora solet variari.

Arbitrarium tempus orationis est, quod quis nulla lege institutionis, nullave necessitatis causa, sed propria voluntate ductus orationi voluerit deputare. Id rectissime fieri credimus : cum nos a curis temporalium rerum respirare contigerit, ut tanto liberior animus ad Deum dirigatur, quanto terrenis negotiis fuerit absolutus. Competens enim est et valde rationi consentaneum, ut cum illum qui est super omnia orando convenire volueris : totum cordis affectum ad ipsum conferens omnes temporalium curas ab animo seponas. Nam si terrenum principem precibus interpellans per incuriam et contemptum inter ipsas preces aliud mente tractaveris ; nunquid teipso teste, si sciat ille quid cogites, indignus es exaudiri. Quanto magis eum quem nil fallere potest si orando alloqueris, et inter ipsa orationis verba vana quædam et turpia vel etiam flagitiosa mente pertractas : non modo non mitigas eum ; sed potius exacerbis.

De tali enim oratione potest illud intelligi : *Fiat oratio ejus in peccatum* (Psal. cxviii). Etenim in peccatum fieri jure putatur illa oratio, quæ omni devotione carens, solo strepitu verborum, Deum potius exacerbatur oranti, quam mitiget. Quapropter vel puro et tranquillo corde oratio inchoanda est : vel si turbatum invenerit, virtute illius ac devotione purgari debet, ut quanto purior fuerit orantis affectus, tanto potior sit orationis effectus. Unde Psal-

mista cum quædam satis humiliter et pure præmississet, de misericordia Dei præsumens ait : *Exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit (Psal. vi).*

CAPITULUM V.

Necessarium tempus orationis est : quod nec voluntas eligit, nec præscribit institutio, sed inducit necessitas. Hoc autem in duas necessitates distinguitur : una est qua tenetur quis debitæ pensum servitutis, quia vel propter justam occupationem, vel propter oblivionem, vel propter contemptum et negligentiam prætermisit, alio tempore quam oportet exsolvere. Justam occupationem dicimus excusabilem rei causam, utpote itineris aut navigii, vel disceptationum in causis agendis, vel deliberationum in consiliis capiendis; vel hujusmodi rerum plurimarum; quibus plerumque præpediti, divinæ laudis obsequium debito honore reddere non valeamus. Nam si quis vino vel alea vel ludis theatralibus, venatu vel aucupio, vel etiam latrociniiis aliisque rebus perniciosis detentum se dixerit : hæc quidem occupatio justa non est, sed magis contemptus et contumelia deputatur. Si ergo justam nobis occupationem superventuram speramus, quominus vota precum nostrarum valeamus exsolvere : cautius arbitror, solitum tempus orandi prævenire quam subsequi, juxta illam admonitionem Psalmistæ dicentis : *Præoccupemus faciem ejus in confessione (Psal. xciv).* Et alibi conversus ad Deum ait : *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua (Psal. cxviii).* Et in versu præcedenti jam dixerat : *Præveni in maturitate et clamavi (ibid.).* Quod si nos inopina forte prævenire occupatio, non erit illaudabile divinæ laudis obsequium, quod per angustiam temporis elisum est, vel sero compensare. Unde quidam de curialibus qui completorium præcedentis diei quod curiæ negotiis intentus omiserat, prima sequentis hora tacite susurrabat; cum princeps admota aure pernotasset, non solum laudatus verum etiam episcopali dignitate sublimatus est, dicente sibi imperatore : *Habeas tibi hunc episcopatum, quia libenter cantas completorium tuum.* Si vero per oblivionem orandi tempus elapsum fuerit, non solum quod prætermisum est D supplere, sed etiam aliqua compunctione cordis satisfacere necesse est. Ignorantia enim rei quæ sciri potuit, et quam scire oportuit, si culpa non esset, Psalmista non diceret : *Ignorantias meas, Domine, ne memineris (Psal. xxiv).* Ignorare siquidem vel nescire dicimur ea quæ scire oportuit : et utrumque vitium importat, juxta illud : *Ignorans ignorabitur (I Cor. xiv).* Quæ autem scire non expedit, non ignorare vel nescire dicimur, sed non scire. Si vero per negligentiam et contemptum divinum orandi tempus prætermisum est, propter vinum vel aleam aut ludorum spectacula, vel ineptas et turpes fabulas histrionum, seu per lasciviam et turpitudinem, utpote propter blandas femineæ volu-

ptatis illecebras, sive per malitiam iniquæ mentis, veluti propter fraudes et insidias et circumventiones innocentum, aut etiam propter rixas et latrocinia et fundendi sanguinis desiderium, aliaque quamplurima quæ aut vane aut impure, aut impie fieri solent : si quid, inquam, ob hujusmodi causas fuerit intermissum, non solum humiliter resarciri, sed etiam asperrimæ poenitentiae vindicta puniri necesse est. Oportet enim poenitendo deslere, non esse factum quod decuit et factum esse quod minime licuit, quod tempus pietatis et devotionis vanitati et malitiæ depensum est : quod cum deberet esse sobrius in ecclesia, fuit ebrius in taberna; cum debuit vacare contemplationi angelorum, fuit in speculatione ludorum : cum debuit esse in obsequio sanctæ Dei genitricis, fuit in tugurio incestæ meretricis, cum orare pro persecutoribus suis, festinavit ad oppressionem innocentis, cum tractare vel sumere corpus Christi, cucurrit ad fundendum sanguinem fratris sui. Vides igitur quia quidquid divini operis propter aliquam trium prædictarum causam omissum est, humiliter resarciri oportet; sed in primo quidem defectu levis est culpa, in secundo nonnulla, in tertio vero gravissima.

CAPITULUM VI.

Est et altera necessitas in tempore orationis, quoties casus aliquis insperatus emergit, ut præter solitum ad orationem confugere debeamus. Hoc autem duobus modis usu venire solet, sive propter vitandum periculum, seu propter beneficium C impetrandum.

CAPITULUM VII.

Periculum vero aut tantum corporis, aut pariter utriusque, aut etiam rerum extrinsecarum, ut puta famæ vel fortunæ. Periculum animæ tantum est cum securo corpore salus animæ periclitatur : ut in suggestionem mortalis peccati. Contra hoc periculum orabat Salomon cum diceret : *Domine Deus et dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu meo : desiderium meum averte a me : aufer a me concupiscentias et animæ irreverenti et infrunitæ ne tradas me (Eccli. xxv).* Periculum solius corporis est, cum anima nullius gravis peccati conscia secunda est : sed mors corporis formidatur, velut in homine qui mortem sibi vicinam expectat; utpote in bellis, naufragiis, et incendiis, et extrema infirmitate. Contra hoc periculum tanquam verus homo Salvator oravit, cum diceret : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. xx).* Similiter et tres pueri in fornace (Dan. iii), et Paulus in naufragio (Act. xxvii), et Ezechias in extremo infirmitatis articulo (IV Reg. xx).

Periculum utriusque simul est, cum et mors corporis statim adesse creditur, et æterna mors animæ formidatur, ut in eo qui multorum criminum reus, et nulla satisfactione correctus, in proximo se credit moriturum. Contra hoc periculum oraverunt Ninivitæ (Jon. iii) : etiam iatro pendens in cruce, ut saltem alterum, id est mortem animæ

vitare posset, ita dicens: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (Luc. 11). Periculum famæ est, cum de nostra opinione timemus, ne illa amissa efficiamur infames, ut solet accidere his qui de gravi et enormi flagitio accusantur. Contra hoc famæ periculum et etiam contra periculum corporis, oravit Joseph in carcere (Gen. xl); et Susanna cum ad mortem duceretur (Dan. xv). Periculum fortunæ in his rebus attenditur, amissione libertatis, vel amicorum, vel earum rerum quæ ad usus nostros satis sunt necessariæ. Periculum in amissione libertatis est, cum ipsam libertatem timemus amittere: ut is qui bello captus ab hostibus: ideo vitæ servatur ut serviat. Servi enim tam a servando quam a serviendo dicti sunt. Contra hoc periculum orabant Judæi, id est filii Israel, cum eos Pharaon in millibus equorum et currum persequeretur: timentes ne ille eos in servitutem luti et lateris quam fugerant revocaret (Exod. xiv). Periculum in amissione amicorum est, cum eos quos diligimus quibusve dilecti sumus, vel morte, aliquo casu, ut captivitate, peregrinatione vel exilio, nobis credimus auferendos. Contra hoc periculum orabant Judæi obsessi ab Holoferne; quando supplicabant Domino ne darentur infantes eorum in prædam, et uxores eorum in divisionem, sicut legitur in libro Judith (Cap. iv). Periculum in amissione rerum est, cum ea quæ nobis necessaria sunt, haud dubie nos credimus amissuros: ut in naufragiis, incendiis et rapinis, cæterisque similibus. Contra hoc periculum orabant filii Israel, ne daretur civitas eorum in terminium, et sancta eorum in pollutionem, sicut legitur in eodem libro Judith. Contra hæc omnia periculorum genera quocumque nobis tempore diei vel noctis ingruerint, humiliter orandum esse: et ratio docet, et multorum admonemur exemplis.

CAPITULUM VIII.

Beneficium quoque quod orantes a Deo postulamus, totidem modis distingui potest: in rebus contrariis attenditur. Est enim beneficium animæ, ut virtus; corporis, ut incolumitas: utriusque simul, ut amborum integritas; famæ, ut bonæ opinionis status; fortunæ, ut libertas, amicorum copia; rerum quibus utendum est, suppetens facultas. Quæ omnia quoties opus fuerit, summa orandi necessitate a Deo postulari necesse est.

CAPITULUM IX.

De loco orationis.

Locus orationis, aut universalis, aut particularis est: locus universalis totus est mundus, quoniam ubique per totum mundum, Deus orandus laudandus ac benedicendus est, juxta illud Psalmistæ: *In omni loco dominationis ejus benedic, anima mea, Domino* (Psal. x): Et alibi: *Omnis terra adoret te, Deus, et psallat tibi* (Psal. lxxv); etiam Dominus per prophetam: *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxiii). Locus particularis est hic vel ille vel alius; quorum in quolibet ita totus est Deus, ut non minus sit totus in alio, sicut ait Psalmista: *Si ascendero*

A in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades (Psal. cxxxviii). Qui in inferno esse non respuit, ubi, quæso, deesse potest, vel cui loco absentari? Locus particularis aut sacer aut profanus est: sacrum dicimus divinis cultibus dedicatum, ut Ecclesiam; profanum vero non sacrum, ut domum, aut villam. Tam sacer quam profanus, aut publicus aut privatus est. Locus sacer et publicus, ut ecclesia, cœmeterium; sacer et privatus, ut oratorium. Locus profanus et publicus, ut forum, theatrum, portus; profanus et privatus, ut domus, ager, hortus. Item sacer locus, aut ascriptus est, aut electus, aut oblatus. Locus sacer ascriptus, ut ecclesia pontificalis; quæ ascripta est universo populo civitatis, quæ tenetur ad eam recurrere, saltem semel in hebdomada, si amplius non potest. Ascripta est etiam generaliter omnibus diocesanis suis, qui tenentur ad eam recurrere saltem semel in anno: exceptis his quos excusat rationabilis causa: utpote sexus, vel ætas, vel corporis ægritudo. Similiter ecclesia baptismalis: ascripta est omnibus parochianis suis, qui tenentur ad eam recurrere semel in hebdomada, si amplius non possunt. Ecclesia quæque collegiata ascripta est clericis suis, de communi non in commune viventibus, qui tenentur adesse omni hora canonicæ orationis. Oratorium vero ascriptum est monachis suis, seu clericis regularibus, de communi in commune viventibus; quibus nunquam licet abesse, nisi jussu præpositi vel abbatis. Locus electus est, quem quilibet causa devotionis propria eligit voluntate: ut sepulcrum Domini, limina apostolorum, cæteraque loca per orbem quamplurima, divina monumenta pietatis habentia. Locus oblatus dicitur, qui neque ascriptus est, nec propria voluntate eligitur, sed fortuito casu improvisus occurrit, ut solet accidere his qui in itinere vel navigio peregre proficiscentes, ad ignota loca deveniunt. In quibus omnibus unicuique locus sibi ascriptus, maxima veneratione colendus est: nisi causa multæ devotionis ac penitentiæ alium locum remotiorem et majori religione prædicabilem, orationi suæ delegerit; ut hi qui vel Dominicum sepulcrum, vel apostolorum limina, vel alia religiosa loca, spontaneo labore et humili devotione venerantur. Quæ quidem sacrorum locorum aditio, clericis sæcularibus benedictione sui episcopi; laicis vero benedicente plebano suo conceditur: monachis autem sive clericis sæcularibus absque permissu summi pontificis omnimodis inhibetur.

CAPITULUM X.

De modo orationis.

Modus orationis in duobus consistit: in mora videlicet temporis; et quantitate verborum. Mora temporis in eo attenditur, quod quidam plura verba celerius, alii tardius pauciora psallendo pronuntiant. Quantitas autem verborum in eo deprehenditur, quod alii psalmodiam diei vel noctis, demptis vel additis quibusdam psalmis, aut producunt

aut breviant. In quo nil magis videtur congruere A rationi, quam ut quilibet illis hominibus cum quibus vivendum est, tam in mora quam numero sese studeat conformare. Cum enim sanctissimum opus sit psallere Deo et orare, nulla ibi debet esse discrepantia, sed uniformitas et consensus, ut possumus dicere cum Psalmista : *In domo Dei ambulavimus cum consensu (Psal. LIV).*

LIBER NONUS.

De quadruplici forma orationis, Dominica videlicet, domestica, monastica, ecclesiastica.
De quatuor primis Orationis Dominicæ petitionibus.

CAPITULUM PRIMUM.

Forma orationis : alia Dominica, alia domestica, alia canonica sive ecclesiastica, alia monastica. Forma orationis Dominica est, quam Dominus Deus rogantibus ut eos orare doceret tradidit, ita dicens : *Sic autem orabitis :*

CAPITULUM II.

Oratio Dominica.

Pater noster qui es in cælis, etc. (Matth. vi). Audierant discipuli Dominum de virtute orationis prædicantem : frequenter etiam orantem viderant ; sed et ipsi ad ejus exhortationem et exemplum adorare cupientes, quid sibi potissimum qualiterve orandum foret ignorabant. Et ideo ne in tanta re tamque necessaria ignari ac negligentes essent, humiliter eum rogaverunt, ut eis certum et congruum orandi modum tradere dignaretur. Quorum sanctæ petitioni cœlestis doctor acquiescens : sciens ad quid venerat, et de illa cœlesti schola quid docendum ac prædicandum attulerat : præscripsit eis formam orationis plenam quidem et perfectam, et omnia necessaria continentem, scilicet adeo planis et paucis inclusam verbis ut etiam parvulis ac mulierculis in eo quod littera sonat facili pateat intellectu : adeo profundam in mysterio, ut vix cujusquam mortalium vel sensu capi valeat vel explicari sermone. *Sic ergo orabilis Patrem, inquit : Pater noster, etc.*

CAPITULUM III.

In hac oratione Dominica septem petitiones continentur ; quarum tamen quælibet, et ipsa oratio est : quippe cum petere nil fere sit aliud quam orare. Nihil enim prohibet catholicam orationem partem esse catholicæ orationis, quemadmodum et supra de rhetorica quoque oratione, sive dialectica quæ propositio dicitur, exempli causa, monstratum est. Has ergo septem petitiones, quidam forte simpliciores vel majoris inquisitionis laborem fugientes, eodem ordine quo a Domino positæ sunt, procedere putant et persequendas arbitrantur, ut prima sit divini nominis sanctificatio, secunda regni cœlestis adventus, et sic de cæteris usque ad finem sentiendum existimant. Alii vero sive acutiores sive rerum ipsarum diligentius ordinem intuentes, rem quodam ornant artificio. et ab illa incipientes

B qua petimus a malo liberari, converso ordine usque ad nominis sanctificationem, persequendo proveniunt. Nos utriusque morem gerere cupientes, tam horum quam illorum ordine, illas tractare conabimur : lectoris arbitrio relinquentes, hic ordo an ille potior an verior sit æstimare. Septem etiam dona Spiritus sancti quæ prophetia enumerat, et septem virtutes quæ in Evangelio memorantur, et septem beatitudines quæ ipsis virtutibus applicantur, secundum utrumque ordinem tentabimus coaptare. Invocato igitur eo qui nos orare voluit, et formam orandi tradidit, de ipsa quam docuit oratione, prout ipse tribuerit disseramus. Primum ergo considerare oportet : quanta gratiarum actione dignumque est, quod verus ac naturalis Dei Filius, nobis per naturam assumpti hominis consanguineus, Patrem suum cui unicus erat in cælis, communem nobis facere dignatus est in terris : non invidens cuilibet nostrum paterni regni hæreditatem, non quidem particulatim dividere, sed totam secum integraliter concedere possidendam. Voluit ergo nos in oratione Deum eo alloqui vocabulo, quo illum ad pietatem facillime sciebat inflecti. *Pater, inquit, noster.*

CAPITULUM IV.

Patris autem appellatio, diversis modis in Scripturis Deo solet attribui : natura, creatione, gubernatione, beneficii exhibitione, protectione, adoptione. Natura Deus Pater est unius tantum : videlicet unigeniti Filii sui, qui ab ipso ante sæcula genitus, sicut semper habuit Patrem, ita semper Filius fuisse credendus est. Atque ideo, sicut ille Pater æternus, ita et hic æternus Filius verissime prædicatur. De hac igitur paternitate dicit idem Filius in Evangelio : *Pater non judicat quemquam : sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem (Joan. v).* Et alibi : *Sicut Pater habet vitam in semetipso : sic dedit et Filio habere vitam in semetipso (ibid.).* Et item : *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (ibid.).* Creatione vero Pater est omnium quæ sunt, præter ipsum auctorem : tam visibilium quam invisibilium ; quippe qui omnia de nihilo produxit in hoc esse quod sunt : et ideo universa ex ipso causam suæ essentiae

originaliter habuerunt : quemadmodum legitur in Malachia : *Nunquid non unus omnium pater, nunquid non unus omnia creavit?* (Malach. II.) Unde et propter hanc creandi auctoritatem omnium creatorum Pater non incongrue dicitur : eo videlicet loquendi modo, quo quis ejus rei cujus ipse primus inventor est, ut poematis vel artificii, pater appellatur. De hac igitur paternitate loquebatur ad ipsum Isaias hoc modo : *Et nunc, Domine, pater noster es, et nos lutum : Fictor noster, et opera manuum tuarum omnes nos* (Isa. LXIV). Gubernatione quoque Pater omnium est ; quoniam omnia quæ ab ipso condita sunt, secundum insitam sibi naturam gubernat et regit. Unde et Pater eorum dici potest ; quemadmodum is qui domui præest et familiam regit, vetusto more paterfamilias, pro eo quod est familiæ pater, appellatur : exemplo græcorum, qui ex nominativis, id est puram habentibus ante *a*, genitivum in *as* enuntiant. Unde ex eo quod est *sophia* : genitivo, *sophias* dicere solent. De hac gubernandi paternitate, sic ait Augustinus : *Nihil fit in terris, quod non de illa magni patrisfamilias dispositissima domo aut jubeatur aut permittatur.* Unde et alibi : *Tua, Pater, omnia gubernas prudentia.*

Beneficii exhibitione pater est tantum sensibilem : eorum videlicet quæ vel intellectu, vel ratione, vel sensu uti beneficio possunt ; quibus pro capacitate suæ naturæ velut quidam indulgentissimus pater beneficia suæ bonitatis paterno largitur affectu. Angelis quippe cæterisque cœlestium virtutum ordinibus sanctisque animabus jam corpore solutis ; divinæ majestatis suæ præsentiam exhibet ; justis autem adhuc in carne positus, necessaria presentis vitæ tribuit et gratiam suam eis inspirat : iniquis autem hominibus et brutis animantibus tantum necessaria corporis administrat. Ex hac ergo providendi benevolentia, omnium viventium Pater nominatur : quod eis in quantum patitur vel natura vel meritum, sua beneficia non desinit exhibere. De hac paternitate intelligitur illud : *Ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est ; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Matth. V). Et alibi : *Respicite volatilia cœli quæ non serunt neque metunt neque congregant in horrea, et Pater vester cœlestis pascit illa* (Matth. VI). Et item : *Nonne quinque passeress* D *veneunt dispendio, et unus ex illis non est in oblivione coram Patre vestro?* (Luc. XII.) Protectione pater est omnium injuste oppressorum : qua eis tanquam pater filiis, et compatiatur affectu, et paterna bonitate subveniat. Tale est quod dicitur in Psalmo : *Turbabuntur a facie ejus patris orphanorum et judicis viduarum* (Psal. LXXVII). Inter eos quibus protegendo pater est, præcipue dicitur pater orphanorum : ut eos qui parentum naturalium solatio privati sunt, specialiter regere ac protegere intelligatur. Adoptione pater est tantum credentium, quos de potestate diaboli erutos per agnitionem veritatis unigenito et naturali Filio in sortem divinæ hæreditatis velut pater adoptivus associat. Unde amplius : *Misit Deus*

Filium suum factum sub lege : ut adoptionem filiorum reciperemus. (Gal. IV). Et iterum : *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus : Abba pater* (Rom. VIII). Est autem adoptio jus civile, quo, quis filium alienum, sive ipse liberos habeat, sive nullos, in filium sibi et sortem hæreditatis assumit. Quæ adoptio naturam eatenus imitatur : ut nullus alium optare possit, nisi eum plena pubertate præcedat, id est XVIII annis, tanto videlicet spatio, ut possit esse pater ejus ratione ætatis. Adoptionis autem duæ sunt species : una quæ dicitur adrogatio, et altera qua nomine generis specialiter adoptio nuncupatur. Adrogatio est, qua quis, cum a patre naturali emancipatus est et sui juris effectus, sic optat in filium, ut totus transeat in potestatem adoptantis. Adoptio autem est, qua quis sic adoptatur ab alio, ut tamen in potestate prioris patris esse non desinat. Hæc distinctio in his duobus versiculis breviter expressa est :

*Adrogo qui suus est : et habet meus esse necesse.
Patris adopto suum ; nec patris desinit esse.*

Huic igitur bifariæ distinctioni simile quoddam reperitur in adoptione spirituali. Nam quidam per fidem catholicæ veritatis sic a Deo patre adoptantur ; ut de potestate diaboli, quem prius non per naturam sed per culpam patrem habuerant erepti, toti in potestatem Dei transferantur, et cum Christo jus paternæ hæreditatis accipiant. Hi vero sunt, qui suscepta fide, divina adjuti gratia perseveranter ad finem, bonis operibus insistunt ; de quibus scriptum est : *Si semen Abrahamæ estis, ergo filii Dei estis* (Joan. VIII). *Quod si filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi* (Rom. VIII). Alii vero sola fide adoptati, sic transeunt in filios adoptionis, ut in eis prior pater diabolus patriam retineat potestatem : hi scilicet qui solo fidei sacramento signati sunt ; sed opera fidei, pietatis, ac justitiæ exerere non curant, de quibus potest illud intelligi, quod de Judæis dictum est : *Filii alieni mentiti sunt mihi, etc.* (Psal. LXXVII), id est quos mihi per fidem adoptaveram, in nequitia permanentes, *claudicaverunt* (ibid.). Nec mirum eos qui in potestate diaboli retinentur per fidem solam in filios adoptionis posse transferre : cum ipse pater eorum diabolus et confiteatur et credat : quemadmodum in Evangelio scriptum est : *Exibant a multis demonia ; clamantia : Quia tu es Filius Dei ; etiam non sinebat ea loqui, quia sciebant eum esse Christum* (Luc. IV). Nota quia plus est clamare quam confiteri simpliciter ; plus scire quam credere. Hac igitur specie adoptionis quali qui adoptatur, totus transit in potestatem adoptantis : hi qui et fidem habent et opera fidei, filii Dei facti sunt : quare et ipse eadem adoptione non tam civili quam cœlesti jure pater eorum rectissime nominatur. Et hi quidem convenienter et vere ad ipsum conversi dicere possunt :

CAPITULUM

Pater noster : Ac si dicant : Pater unigeniti Filii

tui per naturam, noster per gratiam. Pater omnium per creandi auctoritatem; noster per recreandi pietatem. Pater universorum, per gubernandi potentiam; noster per salvandi clementiam. Pater omnium viventium per beneficii collationem, noster per æternæ vitæ repromissionem. Pater oppressorum per divinæ virtutis protectionem; noster per internam Spiritus sancti consolationem. Pater omnium credentium per sacramenti perceptionem; noster per fidem et bonam operationem.

CAPITULUM VI.

Qui es in cœlis. Cum ubique totus sit Deus, tamen in cœlis, quæ pars totius creaturæ, videtur excellentior, ob divinæ majestatis reverentiam frequentius esse perhibetur. Sed videndum est in quibus cœlis, et qualiter esse credendus sit. Nam cœli vel cœlorum appellatio plurimas in Scripturis habet acceptiones. Cœlum quippe vel cœli dicitur splendor et sublimitas æternæ divinitatis. Cœlum, ut ibi: *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo Filius hominis qui est in cœlo* (Joan. v). Cœli vero, ut illud: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis* (Luc. x). Item cœlum vel cœli dicitur empyreum cœlum, quod Græci *empyreon* dicunt: quod statim in ipsa sui creatione sanctis angelis repletum est: et in eo cœlestium virtutum ordines, juxta collatam sibi gratiam a Conditorum distincti. Cœlum, ut illud quod dicit Dominus in Evangelio: *Angeli eorum in cœlo, semper vident faciem Patris* (Matth. xviii), cœli vero ut alibi: *Nam virtutes cœlorum movebuntur* (Matth. xxiv). Similiter cœlum vel cœli dicitur firmamentum, quod Græce *ouranos* appellatur; quod fecit Deus ut divideret aquas ab aquis, sicut scriptum est in Genesi (Cap. 1): *Fecit Deus firmamentum, et divisit aquas quæ erant sub firmamento ab his quæ erant super firmamentum.* Huic autem firmamento, secundum philosophos, omnes stellæ præter septem planetas infixæ sunt: quod ex eo probare se putant, quod semper æqualibus ab invicem interstitiis cum ipso firmamento rapiuntur. Sed et ipse Moyses huic sententiæ philosophorum videtur adstipulari, cum dicit in Genesi (ibid.): *Fecit Deus stellæ, et posuit eas in firmamento.* Hoc itaque firmamentum, nunc cœlum dicitur, ut ibi: *Et vocavit Deus firmamentum cœlum* (ibid.). Nunc vero cœli, ut illud: *Benedicite, aquæ omnes quæ super cœlos sunt, Domino* (Dan. v).

Rursum quoque cœlum vel cœli dicitur spatium illud mundi, quod est a firmamento usque ad lunarem globum: quod a Græcis *æther* nominatur, in quo stellæ septem erraticæ, quas Græci *planetas* vocant, hoc ordine distinctæ sunt: ut prima et proxima firmamento sit Saturnus, secunda Jupiter, tertia Mars, sol vero quarta, quinta Venus, sexta Mercurius, septima vero sit luna. Quæ quanto propius accedunt ad firmamentum, tanto ampliori circumferuntur circulo; quanto autem terræ viciniores sunt, tanto breviorum utroque motu, mun-

A dano, scilicet et planetico circulum describunt. Quapropter licet omnes ejusdem celeritatis esse credantur, aliæ tamen celerius, aliæ vero tardius peragunt orbés suos: adeo ut Saturnus semel tantum in triginta annis; luna vero singulis mensibus cursum suum perficiat. Hoc igitur mundi spatium de quo loquimur, nunc cœlum Scriptura vocat, ut ibi: *Luna perfecta in æternum et testis in cœlo fidelis* (Psal. lxxxviii). Nunc autem cœlos, ut si quis dicat hoc modo: *Sol et luna, laudate Dominum de cœlis*, id est de illa ætheris regione. Sed et illud spatium quod est a lunari circulo usque ad terram, aerem videlicet ventosum et procellosum, Scriptura nunc cœlum nunc cœlos indifferenter appellat. Cœlum, ut ubi: *Milvus in cœlo cognovit tempus suum* (Jer. viii). Cœlos, ut illud in Psalmo: *Ascendant usque ad cœlos et descendunt usque ad abyssum* (Psal. cvi), id est ad aeris altitudinem et maris profunditatem. Sancta quoque Ecclesia in singulari forma vocis cœlum quandoque nominatur, ut illud in Apocalypsi: *Stellæ cœli ceciderunt, et cœlum recessit quasi liber involutus* (Apoc. vi). Pluraliter cœli dicuntur sancti apostoli: quale est illud in Psalmo: *Cœli enarrant gloriam Dei* (Psal. xviii). Et item: *Misericordia ædificabitur in cœlis* (Psal. lxxxviii). Amplius quoque cœlum sancta quævis anima; cœli vero quam plures simul nonnunquam solent appellari. Cum enim dicat Dominus per prophetam: *Cœlum mihi sedes est* (Isa. lxvi), et rursum alibi scriptum sit: *Sedes Dei anima justi*: patet utique quod quælibet sancta anima, cœlum; plures vero vel omnes simul, etiam cœli pluraliter possunt appellari, ut illud in Psalmo: *Ad te levavi oculos meos qui habitas in cœlis*, id est in animabus justis (Psal. cxxii). Postquam ergo sacræ Scripturæ pagina tam multis rebus vel proprie, vel typice, vel moraliter cœli cœlorumve nomen attribuit: ne ipsam tam venusti nominis expers remaneat, se quoque ipsam spiritualiter eisdem ausa est censere vocabulis. Cœlum quippe dictum est ut in Psalmo: *Extendens cœlum sicut pellem* (Psal. ciii). Nunc cœli pluraliter, ut illud: *Elevata est magnificentia tua super cœlos* (Psal. viii), id est super omnes Scripturas; quia gloria Christi ad quem loquitur propheta, nullis potest explicari Scripturis. Et merito quidem sacræ Scripturæ series cœlum aut cœli nuncupatur: quippe quæ non solum divinis præceptis, et sacris admonitionibus et exemplis, in modum cœli, velut quadam stellarum varietate cœlata est; sed etiam mysteriorum cœlestium nobis celat arcana. In his ergo cœlis et si qui præter istos alii reperiuntur, Deum qui nusquam absens est veraciter esse profiteamur. Sed qualiter in eis esse credendus sit, illud summopere quærendum est. Neque enim dignum ducimus arbitrari, Creatorem sic esse in creaturis, quemadmodum una illarum in altera esse aut cogitatur aut cernitur.

CAPITULUM VII.

Sunt igitur diversi ac differentes modi, quibus

aliquid in aliquo esse a philosophis, et maxime Peripateticis deprehensum est. Est enim aliquid in aliquo localiter, id est velut contentum in continente: ut vinum in lagena. Et est aliquid in aliquo prout accidens in subjecto: velut albedo in homine, quia nec subjectum absque accidente, nec accidens nisi in subjecto esse potest. Et est aliquid in aliquo materialiter, id est velut materia in materiato: sive illa in ipso permaneat, ut ferrum in gladio, sive a sua proprietate deficiat, ut in pane, farina et aqua. Est etiam aliquid in aliquo originaliter, ut id quod ab illo ducit originem: sive sub eadem specie teneatur, ut filius ex patre: qualiter nos omnes in lumbis adfuisse testatur auctoritas; sive in aliam speciem transferatur, ut pullus ex ovo, gramen ex semine. Et est aliquid in aliquo naturaliter, ut elementum in elementato: velut ignis vel aqua in barba vel capillo. Amplius est autem aliquid in aliquo finaliter, ut beatitudo in bona vita, victoria in bello: quoniam illa bonæ vitæ, hæc autem belli finis est. Et est aliquid in aliquo casualiter, ut virtus in laude: quoniam ex virtute laus sequitur. Præterea est aliquid in aliquo tanquam genus in specie, ut in homine animal; quoniam animalis appellatio rectissime homini coaptatur: omnis enim homo animal est. Et est aliquid in aliquo quasi species in genere, velut homo et equus in animali; quoniam sub appellatione animalis tam hic quam ille continetur. Est quoque aliquid in aliquo tanquam species in individuis, ut homo in Socrate et Platone; quoniam utrique convenit hominis appellatio: uterque enim homo est. Et est aliquid prout individua in specie, velut in homine Socrates et Plato; quoniam uterque sub hac specie continetur. Rursum est aliquid in aliquo ut totum in partibus, velut homo in anima et corpore: quoniam in his duobus totaliter homo subsistit. Et est aliquid in aliquo ut partes in toto, velut in homine anima et corpus: quoniam ex his tantum duobus constituitur homo. Cum ergo his omnibus et forte pluribus modis aliquid in aliquo esse dicant philosophi: *Deus nullo istorum omnium vel in cœlis, vel in re aliqua esse credendus est.* Neque enim alicubi est ut contentum in continente; quoniam ipse omnia continet, et continetur a nullo. Nec rursum ut accidens in subjecto: quoniam ipse accidens non est, sed ineffabilis naturæ pura et simplex essentia. Sed neque ut materia in materiato: quoniam ipse omnium rerum est artifex, ita ut nullius materia. De cæteris quoque nisi prolixitatem fugeremus, similia conjici possent: ex quibus Deum nullo prædictorum modo, vel in cœlis esse vel in aliqua creatura, facillime probaretur. Verumtamen ut aliquid de tanta re præsumatur, convenienter ut arbitror, dici potest: Deum quidem in seipso propria virtute subnixum esse atque subsistere; in angelis autem cœlestibus et sanctis animabus jam corpore exutis, per præsentem divinæ majestatis gloriam; in his vero sanctis qui adhuc in carne positi sunt, per inhabi-

tantem gratiam; in reliquis omnibus per essentialitiam, potentiam atque præsentiam.

CAPITULUM VIII.

Prima petitio: De sanctificatione nominis:

Sanctificetur nomen tuum. Præmissa invocatione Patris, quam Filius ipse monstravit qui noverat Patris affectum; quibus videlicet verbis ad exaudiendum facillime moveretur: primo septem petitiones Dominicæ orationis, eodem ordine quo ab ipso positæ sunt, exsequi studeamus. *Sanctificetur, inquit, nomen tuum.* Prima petitio est de sanctificatione nominis: et ideo quod sit hoc nomen, qualiterve sanctificari valeat, curemus inspicere.

CAPITULUM IX.

Nomen igitur Patris, sive Deus sive Pater dicitur, bifariam distingui potest. Aut enim in sola voce consistit; aut in re tantum. Vocale nomen est, quod tantum in sono vocis positum est: et ex sonis elementaribus compactum proferri potest, et signis visibilibus representari, ut hæc vox Deus, quæ adeo in sola vocis prolatione posita intelligitur, ut uno tempore in ore diversorum hominum et diversis in locis audiatur. Nomen autem reale nil aliud est quam ipsa res; id est gloria divinæ majestatis: quemadmodum aliquis magni nominis dicitur non quia nomen ejus pluribus litteris abundet; sed quia ipse magnæ est auctoritatis et famæ. Et nomen quidem vocis, sicut ab homine inventum est, ita ab homine diffiniri potest, ut dicatur vox significativa ad placitum, cujus partes nihil extra significant. Nomen autem reale nec ab homine est inventum, nec ab homine potest diffiniri: nisi forte quis ita diffiniat esse rem quamdam pro sui magnitudine indiffinibilem, adeo puram et simplicem, ut nullæ ejus partes vel accidentia valeant reperiri. Amplius autem vocale nomen, quoniam in hominum arbitrio positum est, secundum diversa linguarum idiomata variatur. Unde pro eo quod Latine dicitur *Deus*, Hebræi quidem *hel*, Græci autem *theos* dicere solent. Similiter pro eo quod apud nos est *pater*, Hebræis *ab*, Græcis vero *pater* in usu est. Nomen autem reale quia non in hominis arbitrio, sed in natura deitatis vel potius ipsa deitas est: nulla ratione variatur, sed suapte natura et propria stabilitate firmum permanet incorruptum sicut scriptura est: *Et nomen ejus in æternum permanet.* Hoc utique est nomen illud, de quo dicit Salvator: *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo (Joan. xvii).* Nam si de voce nominis hoc diceretur, quid magnum foret tanto doctori nomen Dei quod in illa lingua vix trium litterarum vel potius duarum est, id est *hel*, hominibus quos de toto mundo elegerat manifestasse. Sed erat aliud nomen magnum valde et immensum, quod nemo docere poterat præter ipsum, nemo tunc intelligere idoneus erat præter illos: illud utique nomen, de quo dicit Psalmista: *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc et usque in sæculum (Psal. cxii).* Hoc est illud nomen, quod laudabant tres pueri in fornace, dicen-

tes : *Benedictum nomen gloriae tuæ quod est sanctum* (Dan. iii) *In Israel*, inquit, *magnum nomen ejus* (Psal. LXXV). Non utique illud monosyllabum, sive diagrammatom *hel*, quo vix ullum vel minus vel brevius esse potest; sed illud quod est super omne nomen, quod nominatur in cœlo et in terra, quo mundus regitur universus, quod angelis hominibusque timendum est, quod ipsa etiam tartara contremiscunt. Illud siquidem nomen in Israel magnum est; quia apud eos qui per contemplationem divinæ celsitudinis gloriam vident et intelligunt. Hoc enim nuncupatur Israel, interpretatur æternæ Divinitatis nomen et magnum et immensum et omnino ineffabile. Hoc est illud nomen quod operatur in sacramentis Ecclesiæ, in quo jussit Dominus apostolis baptizare, dicens : *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (Matth. xxviii). In nomine dixit, non in nominibus; quia licet tria sint personarum vocabula, id est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus : unum tantum est nomen in rei natura, id est una majestas, una virtus, una sublimitas. Hoc igitur utcumque nomen qualiter sanctificari possit, quod Dominus orandum esse monebat prout ipse donaverit, studeamus inquirere.

Ante Salvatoris adventum, cum notus tantum esset in Judæa Deus (Psal. LXXV), et in illa, paucissimis : gentes autem omnes per circuitum non habentes veri Dei notitiam, ligna colerent et lapides : hoc nomen vocale quod est Deus, quasi vile et profanum erat : quippe quod non solum puris hominibus, utpote Jovi, Marti, ac Mercurio, sed etiam lapidibus et lignis, amplius autem ipsis quoque dæmonibus conveniret. At vero postquam Salvator primus, et post ipsum apostoli prædicare ceperunt unum esse tantum cui hoc nomen singulariter deberet ascribi : tunc nomen illud in cordibus audientium sanctificari cœpit, et sanctum et solo Deo dignum judicari. Tunc enim illud legis præceptum quod apud Judæos fere obliteratum erat : *Audi, Israel, Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi), ipsis etiam gentibus innotuit, ac per hoc multitudo deorum reprobata est. Quod quia tempore et officio apostolorum futurum erat : ideo primum de sanctificatione nominis postulanda illos Dominus instruebat. Similiter et illud reale nomen, quod non aliud est quam ipsa natura Deitatis, antequam homines per fidem agnoscerent, paucissimis sanctum erat : non quia non sanctum esse poterat, sed quia nec esse putabatur. At vero prædicante Christo, et post ipsum apostolis, cum homines unum et verum Deum et credere et confiteri certatim inciperent : hoc nomen sanctificatum est : non quia sanctum esse cœpit, sed quia sanctum esse innotuit. Jam enim et antea de eodem nomine dixerat Psalmista : *Sanctum et terribile nomen ejus* (Psal. cx), et alibi : *Benedic, anima mea, Domino : et omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus* (Psal. cx). De hac sanctificatione nominis Dominus loquitur per prophetam, dicens : *Dum sanctificatus fuero in vobis* (Ezech. xxxvi). Quod

A quidem tunc impletum est, quando prædicantibus apostolis, vocale nomen quod prius blasphemabatur in gentibus, ob reverentiam unius Dei in honorem et gloriam receptum est : et reale nomen, id est ipsa Deitatis essentia, quæ prius nec esse putabatur, conversis ad fidem gentibus, et esse et sanctissimum esse deprehensum est. Potest etiam paterni nominis appellatione unigenitus Dei Filius non incongrue designari; per cujus præsentiam et prædicationem cœlestis Pater mundo innotuit : quemadmodum aliquis ante ignotus, exhibitione sui nominis notescere solet. Quod quidem tunc agebatur, cum Dominus in Evangelio diceret : *Pater, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te* (Joan. xvii). Clarificato enim Filio per gloriam resurrectionis, etiam ipse Pater mundo clarificatus innotuit. De hoc nomine sic ait propheta : *Ecce nomen Domini venit de longinquo et claritas ejus replet orbem terrarum* (Isa. xxx). De longinquo venit Filius Dei, quia de cœlo in terram, non mutatione loci, sed incarnatione Verbi. De longinquo venit, quia de divina natura in humanam : non illam relinquendo, sed istam assumendo; non depositione virtutis, sed susceptione nostræ infirmitatis. De hoc nomine dicebat Dominus per Ezechielem prophetam : *Sanctificabo nomen meum magnum, ut sciant omnes quia ego Dominus* (Ezech. xxxvi). Hoc itaque nomen tunc sanctificatum est; quando, Domino moriente ac resurgente, et ad cœlos ascendente, divina virtus quæ prius in ipso tanquam mortali homine latitabat, per quam hæc omnia fieri potuerunt, magna et ineffabilis et omni sanctitate digna cœpit æstimari. De hac sanctificatione paterni nominis, id est sui ipsius, agebat Salvator, cum de discipulis suis aliisque qui per illos credituri erant in ipsum, ita loqueretur ad Patrem : *Et pro eis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate* (Joan. xvii). Fit autem hæc nominis sanctificatio per spiritum timoris quem Isaias, quando de illo agebat qui de cœlis ad terram erat descensurus, inter spiritualia dona novissimum collocavit : a spiritu sapientiæ incipiens, et ad illum usque per media quinque descendens hoc modo : *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isa. xi). Homini vero de terra ad cœlum redire cupienti, idem spiritus timoris primo omnium necessarius est : ut per eum humiliatus ad altiora gratiarum dona gradatim ascendat : eundo videlicet *de virtute in virtutem, ut videatur Deus deorum in Sion* (Psal. LXXXV). Per hunc igitur spiritum timoris, salubriter humiliatus est homo, et virtutem humilitatis adeptus, ac sese Domino subjiciens, nomen illud sanctum et gloriosum admirari cœpit et colere, dicens pariter cum Psalmista : *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra* (Psal. viii). Unum et huic primæ virtuti humilitatis, quæ non aliud quam pauper-

tas spiritualis est, ne frustra currere videatur, regnum cœlorum promittitur, dicente in Evangelio Salvatore: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (Matth. v). Et merito quidem hoc: ut qui in hac vita spontanea humilitate divinæ servituti sese subjiciunt, in regno æternitatis cum ipso gloriantur.

CAPITULUM X.

Secunda petitio de adventu regni.

Adveniat regnum tuum. Secunda petitio est de adventu regni illius, cujus sanctificato nomine, tam gloriosa et clara præcurrit opinio. Et pulchro quidem hoc ordine ita digestum est: quemadmodum hi qui regem non habent, magnum quemdam virum cujus famosa est et clara auctoritas, regem se habere desiderant et dicunt: *Veniat ille quem nobis talem fama vulgavit: veniat et regnet super nos.* Sed quid sit hoc regnum cujus adventum tantopere postulari oportet, operæ pretium est intueri. Neque eum Deus rex noster ante sæcula uno tantum regno contentus est, pluribus regnis dominatur. Regnat quippe in cœlesti gloria, regnat in omni creatura, regnat in Ecclesia, regnat in qualibet anima sancta. Regnat in primo regno per præsentem atque conspicuam suæ majestatis gloriam, qua cœlestes angelos ac beatos spiritus lætificat, et pascit et satiat. Regnat in secundo per incircumscripam divinæ virtutis potentiam; qua omnia quæ ab ipso condita sunt et regit et continet et servat. Regnat in tertio per ineffabilem suæ pietatis clementiam, qua eos qui per infidelitatem ab ipso recesserant, et vocat et colligit et purgat. Regnat in quarto per inhabitantem suæ bonitatis gratiam, qua sanctam animam et fovet et instruit et salvat. Primum regnum est majestatis et gloriæ, secundum virtutis et potentiæ, tertium pietatis et clementiæ, quartum benignitatis et gratiæ. Horum omnium Deo quidem cui omnia præsentia sunt, nullum advenire potest; cui nihil vel adventitium vel recens est: quia sicut nihil habet amissibile, ita nihil recipit accessibile. Licet enim nihil sit Deo coæternum; tamen quia nihil unquam ignorare potuit, et omnia semper in ejus præsentia fuerunt: etiam ea quæ ex tempore esse cœperunt, semper ei præsentia quodammodo astiterunt. Regnavit ergo Deus ab æterno in gloria cœlesti, id est in seipso: etiam antequam esset creatura quam sui regni posset habere participem. Regnavit et in omnibus creaturis; quia cum nondum esset in rerum natura, jam tamen ei subjectæ erant in ejus præsentia. Regnavit in Ecclesia; quia, licet eam nondum collegisset per misericordiam, jam tamen in sua æternitate prævidebat colligendam. Regnavit et in sanctis animabus; quia, licet nondum eas salvasset per gratiam, jam tamen certissime scriptas habebat ad vitam. Vides ergo quia nullum horum regnorum Deo vel potuit vel potest advenire: et ideo iste regni adventus non ei sed nobis optandus atque postulandus est. Advenit enim nobis regnum æterni-

tatis, cum nobis ad illa pervenire contigerit. Advenit creaturæ regnum Creatoris, cum ei esse incipienti feliciter accidit talem habere Creatorem et Dominum. Advenit Ecclesiæ regnum Dei, cum ei salubriter accidit de regno diaboli in regnum ejus per fidem catholicam transmigrare. Advenit sanctæ animæ regnum ejus, cum ipse per inhabitantem gratiam eam solari cœperit et fovere. Et primum quidem regnum præ cæteris omnibus optandum atque petendum est, quasi fructus et præmium et finis aliorum. Sed secundum hanc prioris ordinis expositionem, de regno Ecclesiæ hæc accipienda sunt cujus adventus eo tempore quæ Dominus ista loquebatur optandus, et omni precum instantia flagitandus erat: quemadmodum apostoli tempore primitivæ Ecclesiæ assidue vacabant orationi, sicut legitur in Actibus Apostolorum: *Et erant, inquit, unanimiter perseverantes in oratione Dei* (Act. 1); videlicet pro ipsius Ecclesiæ profectu. Nam regnum ejus in creaturis omnibus quidem gratum atque jucundum esse debet; optari tamen aut postulari superfluum est, quia sive volentibus nobis, sive nolentibus, auctor universorum in rebus quas condidit dominatur et regnat, sicut scriptum est: *In voluntate tua, Domine, universa sunt posita, et non est qui possit resistere voluntati tuæ; tu enim fecisti omnia: Dominus universorum tu es* (Esther. xiii). De regno autem Ecclesiæ quod eo tempore recens erat, et in paucis cœperat coalescere, et tunc quidem ut cresceret aut proficeret, veluti quidam bonæ frugis proventus, discipulos orare oportet: et quibusque quotidie fidelibus usque ad finem sæculi, ut perseveret et vigeat optandum est. Nam quicumque per fidem secundum temporum successiones regno incorporantur Ecclesiæ, eis ut jam diximus hoc regnum credimus advenire. Sed et de regno ejus in sanctis animabus, idem fere dici potest: cum nil aliud sit Ecclesia nisi sanctarum collectio animarum: ut quod de illa colligitur in summa, de istis intellectum accipiatur in singulis. Fit autem iste regni adventus per spiritum pietatis, quando anima Spiritu sancto afflata, ac per hoc pia et mitis effecta regnanti Deo se sponte subjicit, quod summa pietas est: sicut e contrario eum a se repellere crudele et impium; sicut fecerant illi de quibus idem Dominus dicit: *Abjecerunt me, ne regnem super eos* (I Reg. vi). Huic virtuti pietatis promittitur possessio terræ, cum Dominus dicit: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Matth. v). Non hanc utique præsentem, in qua crudeles et impii maxime dominantur; sed illam de qua dicit Psalmista: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi). Et nota hoc satis moraliter dictum esse: quemadmodum solent reges his qui sponte eorum subjiciuntur ditioni, terram tradere possidendam, quam superbis atque rebellibus extorquent.

CAPITULUM XI.

Tertia petitio: Ut fiat voluntas Dei.

Fiat voluntas tua, etc. Adventum regni sequitur

regiæ voluntatis exsecutio, quia valde necessarium est, ut quem tibi regem elegeris, ejus studeas adimplere voluntatem. Nam quicumque regnantis super se voluntati refragatur, non modo de humilitate gratiam non acquirit, verum etiam de contumacia supplicium promeretur. Nam sicut scriptum est: *Servus sciens voluntatem domini sui et non faciens, plagis vapulabit multis (Luc. xii)*. Quæ autem sit hæc Patris voluntas quam nos fieri postulamus, illud inspicere commodum est. Voluntas enim Dei diversis modis accipitur. Dicitur quandoque voluntas et beneplacitum ejus æterna dispositio, qua bona tantum disponit et ordinat; de qua dicit Apostolus: *Voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta (Rom. xii)*. *Bona*, quia Deus ea non vult, id est non disponit nisi bona et bene. *Beneplacens*, his qui eam intelligunt, vel cujus eum nunquam poeniteat. *Perfecta*, id est bonorum omnium collectione consummata. Dicitur etiam voluntas Dei ejus permissio, qua mala tantum fieri permittit et tolerat: non quia de voluntate ejus sit ut fiant mala; sed quia cum possit prohibere nec tamen prohibeat, videtur quibusdam volendo malis præbere consensum. Sed et voluntas ejus dicitur consilium aut præceptum, pro eo quod signum voluntatis ejus est; quia per illud se aliquid fieri vel non fieri velle significat. Operatio quoque Dei voluntas ejus appellari solet; quoniam Deus qui cogi non potest nihil operatur nisi volens: cui non est aliud velle et aliud operari, sicut scriptum est: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in caelo et in terra (Psal. xiv)*.

Prima voluntas efficiens est causa bonorum omnium, quæ vel Deus ipse facit, vel alius ipso auctore. Secunda est spontanea et justa permissio omnium malorum, quæ vel diabolus ipse facit vel alius ipso auctore. Quæcunque igitur Deus vel propria bonitate facit, vel per gratiam suam ab aliis fieri conceditur, vel secundum suam æquitatem juste decernit: omnia hæc de prima Dei voluntate procedunt veluti est rerum creatio, generis humani redemptio, temporalium seu spiritualium bonorum collatio, præmiorum atque poenarum justa retributio. Quæ autem diabolus vel ipse facit, vel alios ut faciant impellit: omnia ad secundam pertinent voluntatem, utpote prima angeli vel hominis prævaricatio, diaboli perversa et indefessa suggestio, hominis in consensu prava delectatio, in actu mali operis administratio. Quæ omnia idcirco ad Dei voluntatem dicuntur pertinere, non quod Deus ea velit, sed quia permittit; quoniam juxta usum hominum velle videtur is qui cum possit prohibere non prohibet. Voluntas ergo Dei efficiens tantum, ut diximus, de bonis est: permittens vero tantum de malis; quamvis et ipsa permissio, quandoque solius culpæ est; quandoque solius poenæ, quandoque autem culpæ simul et poenæ. Cum enim Deus, ut scriptum est (*Job xxxiv*), permittit regnare hypocritam, culpæ tantum est illa permissio: quoniam regnanti hypocritæ

A culpa est, et poena non est. Cum vero permisit Paulum (*II Cor. xii*) stimulo carnis suæ colaphizari, solam poenam permisit et non culpam; quoniam in illa tentatione poena fuit et culpa non fuit. Cum autem permisit Judam seipsum laqueo suffocare (*Matth. xxvii*), utrumque permisit, quoniam illud Judæ suspendium culpa simul et poena fuit. Sed culpa quæ vitio non caret permissione utitur; poena vero quæ meritum parit vel culpam punit, ab æterna potius Dei dispositione descendit. Voluntas igitur Dei, ut jam sæpe dictum est, aut efficiens est, et tantum bonis præstat originem; aut permittens, et mala non prohibet perpetrari. Consilium autem seu præceptum, essentialiter quidem nec bonis nec malis causa est; sed ob hoc tantum Dei voluntas dicitur, quia quod Deus jubet, aut consulit, id eum velle præsumimus. Reperimus tamen Deum et præcepisse quod fieri non volebat, ut Abrahæ de filio immolando (*Gen. xxii*); et præcepisse non fieri quod tamen fieri volebat, veluti de his quibus prohibuit ne publicarent miraculum ejus; illi vero abeuntes diffamaverunt eum per universam regionem (*Matth. ix*). De voluntate Dei quæ dicitur ejus operatio, dicit Augustinus: *Quia nihil fit quod Deus non velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo*. Vides quia eam velle dixit, tam sinendo quam faciendo: quare voluntas ejus est tam ejus permissio quam operatio. Hæc est illa voluntas quam implorabat leprosus cum diceret: *Domine, si vis, potes me mundare (Matth. viii)*: in voluntate Domini sciebat esse operationem. Cum ergo tot modis dicatur voluntas Dei, id est beneplacitum ejus, aut permissio, sive consilium, aut præceptum, vel etiam operatio: beneplacitum ejus ut fiat, orare nullomodo necesse est; quoniam illud semper vel a nobis vel de nobis inevitabiliter adimpletur. Frustra igitur peteretur ut fieret quod ne fiat omnino impediri non potest. Permissio quoque ejus ut in nobis impleatur, orandum non est: quoniam hoc nil aliud esset nisi eum rogare ut ipso permittente malum aliquod faceremus. Illa quoque Dei voluntas quæ dicitur ejus operatio ut fiat rogandum non est: cum et inter homines id quod jam est in opere quominus fiat mutari non possit. Voluntas enim Dei non prius dicitur operatio, quam coeperit operis effectum adimpleri. De consilio autem aut præcepto, quorum alterum necessitatis est, alterum vero in voluntate consistit, summa devotione Pater cœlestis orandus est, quatenus ejus opitulante gratia, vel illud necessario, vel istud voluntarie: utrumque autem feliciter in nobis impleatur. Hæc nimirum est illa voluntas quam fieri postulamus, dicentes: *Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*: non quod in regno æternitatis consilium sit aut præceptum, ubi nihil deest quod vel juberi vel suaderi oporteat; sed sicut ibi omnia divinæ consonant voluntati: ita et hic vel consilia ejus per plenam virtutum perfectionem, vel præcepta saltem per communem justitiam in nobis adimpleantur. Hæc Dei voluntas impletur per spiritum

scientiæ quæ de terrenis est; quem cum acceperit A homo, considerans in his temporalibus et transito-
riis nullam esse beatitudinem: dolensque se dece-
ptum quod in eis aliquando spem habuit, conver-
titur ad facienda præcepta Dei sive consilia; quæ
cum fecerit homo vivet in eis (*Ezech. xx*), et ab
ipso præmia æternitatis accipiet. Unde duplici do-
lore permotus, totus resolvitur in luctum et lacry-
mas: tum quia hæc temporalia inutiliter secutus
est, tum quia illi servire a quo vera præmia spe-
randa sunt tandiu detraxerat. Huic autem luctui
promittitur æterna consolatio, dicente Salvatore:
Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (*Matth.*
v). Tunc procul dubio quando *absterget Deus om-*
nem lacrymam ab oculis sanctorum suorum; et jam
non erit amplius neque luctus, neque dolor, quoniam B
tempora transierunt (*Apoc. ii*).

Aliter quoque dici potest: *Fiat voluntas tua sicut*
in cælo et in terra, id est sicut angeli natione cœ-
lestes: ita et homines de terra compositi, tuæ san-
ctissimæ obtemperent voluntati. Tertio quoque
modo: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*,
id est tam in anima quæ natura cœlestis est: quam
in corpore de terra concreto: nihil tuæ voluntati
reperiatur contrarium. Quod ut fieri possit, ne-
cesse est nos interim in hac valle lacrymarum velut
esurientes famulos assiduis ejus beneficiis ac si
quodam cibo sustentari, Famulus quippe a fame
denominatur: is videlicet qui tempore necessitatis
ideo pascitur ut serviat: ideo servit ut pascatur,
et finito servitio condignam recipiat mercedem: C
ita et nos et in hac quidem vita Domino servientes,
tam temporalibus quam spiritualibus indigemus
subsidiis; et post finem laboris nostri, præmium
æternæ beatitudinis exspectamus. Beneficia igitur
Dei Patris ad vitam nobis promerendam necessa-
ria, auctore Filio postulantes, solemus adjungere.

CAPITULUM XII.

Quarta petitio, de panis alimonia.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Pa-
nis vocabulum apo toy Græco pan, quod omne vel
totum interpretatur, ipsa vocis affinitate sumptum
est. Significabat autem apud veteres omne id quod
pro cibi refectione sumebatur: quemadmodum in
Genesi (*cap. xxviii*) legitur Jacob dixisse: *Si Do-* D
minus Deus meus fuerit mecum in via ista quæ ego
ambulo, et dederit mihi panem ad edendum, et cæ-
tera quæ sequuntur. Quem utique corporis cibum,
cum necesse fuerit a Deo postulare, nec improba-
bile nec malum est, dummodo sine multa sollici-
tudine postuletur: nam in petendis necessariis,
humilitas postulandi conceditur, sollicitudo autem
prohibetur, dicente Domino: *Nolite solliciti esse*
dicentes, Quid manducabimus aut quid bibemus? Scit
enim Pater vester cœlestis, quid vobis necesse sit
(Matth. vi). Verum si de solo corporis cibo hoc
esset intelligendum, indigna tanti doctoris aucto-
ritate videretur ista petitio. Quocirca non tam de
cibo corporis quam de pane spirituali in hac pe-

titio agi videtur; qui qualis sit, quantum nobis
erit possibile videamus. Panis itaque spiritualis vel
mysticus, sicut diversus est, ita diverso modo
sapit, et diversos habet effectus, et diversis su-
mitur modis. Panis est verbum divini eloquii,
panis est caro Christi, panis est gratia Spiritus
sancti, panis est compunctio animi, panis est
dilectio Dei et proximi, panis est contemplatio
cœlestis secreti, panis est spes futuri præmii,
panis est gaudium regni, panis est omne id
quo spiritualiter fovemur in peregrinatione hu-
jus mundi. De primo pane dicit Propheta: *Par-*
vuli petierunt panem, et non fuit qui frangeret eis
(Thren. iv); de secundo, Salvator in Evangelio:
Panis quem ego dabo caro mea est, pro mundi vita
(Joan. vi); de tertio, in libro filii Sirach: *Melior*
est qui laborat et abundat in omnibus quam qui glo-
riatur et eget pane (*Eccl. x*); de quarto dicit Psal-
mista: *Cibabis nos pane lacrymarum* (*Psal. lxxix*),
et alibi: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac*
nocte (*Psal. xli*); de quinto item Salvator in Evan-
gelio: *Si petierit panem, nunquid pro pane lapidem*
dabit illi? (*Luc. xi*). Ac si dicat: Si quis a te petie-
rit affectum dilectionis, non debes adversus eum in
rigorem lapidis obdurari. De sexto habes in para-
bolis Salomonis: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et*
panis absconditus suavior (*Prov. ix*). Verba enim hæc
stultæ sunt mulieris, id est hæreseos, secretam suam
doctrinam et contemplationem cœlestium catholicæ
doctrinæ et congregationi præferentis: ubi aqua
ad doctrinam, panis ad contemplationem referatur.
De septimo sic laudatur Ecclesia: *Facta est quasi*
navis institoris, de longe portans panem suum
(Prov. xxxi). De octavo, rursus in Evangelio:
Beatus qui manducabit panem in regno cælorum
(Luc. xiv), id est qui in regno æternitatis Dei præ-
sentia satiabitur. De omni eo quo spiritualiter fo-
vemur in hac vita, illa prodigi filii verba possunt
intelligi: *Quanti mercenarii in domo Patris mei*
abundant panibus (*Luc. xv*); quia omnes in Ecclesia
qui pro æterna mercede Deo serviunt, multimodis
divinæ gratiæ reficiuntur alimentis.

Primus panis sapit disciplinam, secundus medi-
cinam, tertius sanctimoniam, quartus acrimoniam,
quintus benevolentiam, sextus dulcedinem, septi-
mus fortitudinem, octavus jucunditatem. Primus
digerit et dietat, secundus reficit et vegetat, tertius
custodit et firmat, quartus pungit et stimulat, quin-
tus afficit et mitigat, sextus allicit et invitat, septi-
mus fovet et animat, octavus pascit et satiat. Pri-
mus sumitur aure et corde: nunc tantum aure,
nunc tantum corde, nunc aure simul et corde.
Tantum aure sumitur, quando verbum Dei aure
quidem auditur, sed corde non percipitur. Tantum
corde sumitur, quando aure quidem non capitur,
sed animo cogitatur. Aure simul et corde sumitur,
quando et aure auditur, et animo retinetur. Secun-
dus sumitur ore et mente: nunc tantum ore, nunc
tantum mente, nunc ore simul et mente. Ore tan-

tum sumitur, cum sacramentum corporis Christi ore quidem suscipitur: res autem et utilitas nequaquam mente percipitur, quod indigne sumentibus contingere solet. Mente tantum sumitur, cum sacramentum non capitur: res autem ipsa in anima operatur, quod tantum ad justos pertinet, sive intra septa Ecclesiae sive extra corporaliter habeantur. Ex quo manifestum est, quandoque verius et melius hunc panem sumere mulierculam in angulo Ecclesiae latitantem, aut, etiam agricolam in agro laborantem, quam sacerdotem vel episcopum sacris altaribus assistentem. Hoc utique sensisse videtur Augustinus, in eo quod dixit: *Manducans non manducat, et non manducans manducat; quia frequenter qui manducat in sacramento non manducat in re, et qui non manducat in sacramento, re atque utilitate manducat.* Reliqui omnes praeter octavum corde tantum sumuntur; quia solo corde gratiam Spiritus sancti accipimus, solo corde compungimur, solo corde diligimus et contemplamur et speramus. Octavus autem omnibus et totis sensibus et animae et corporis, in aeterna beatitudine sumetur: quando omnes electi resumptis corporibus divinae visionis gloria satiabuntur, quemadmodum dicit Psalmista: *Satiabor cum apparuerit gloria tua (Psal. xvi)*, et item: *Justi epulentur et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in laetitia (Psal. xvii)*. Septem igitur hi panes in hoc vitae praesentis septenario necessarii sunt, et ideo postulandi, quibus velut quodam viatico tendentes ad patriam in itinere sustentemur. Octavus autem in illa octava communis et magnae resurrectionis apponendus nobis in patria reservatur; quo sancti omnes in aeterna beatitudine perfruuntur: majori utique miraculo quam illi quinque panes evangelici totidem millibus hominum ad unius horae refectionem suffecerunt (Joan. vi). Patet itaque quod ille panis aeternae jucunditatis qui filiis in patria reservatur, in hac quidem vita optari et peti potest: impetrari autem et obtineri non potest. Reliquos autem septem panes nobis in via necessarios, a Patre caelesti qui dat bona data petentibus se (Matth. vii), postulamus cum dicimus: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Nostrum hodie, dies est hodierna, nostrum hodie dies hesternus fuit, nostrum hodie dies crastinus erit, nostrum hodie totum est spatium hujus vitae praesentis. Cum ergo dicis hodie, idem est ac si diceres: *Quandiu sumus in hac vita temporali.*

Panem, inquit, *nostrum quotidianum*, id est quotidie necessarium, quotidie fruendum, cujusmodi edulio nullo unquam tempore quandiu sumus in via salubriter carendum est. Nam et panem divini sermonis per assiduam meditationem, et panem corporis Christi per fidei sinceritatem, et panem gratiae spiritualis per internam refectionem, et panem compunctionis per cordis contritionem, et panem dilectionis per charitatis affectionem, et panem contemplationis per secretam delectationem, et panem spei per securam expectationem: omnia haec

pro captu nostrae infirmitatis, re ipsa nobis semper adesse necesse est. Nec illud nunc dicimus, quod harum rerum omnium actiones indesinenter exercere valeamus: sed res ipsas nobis semper inesse, et possibile est et necesse. Neque enim est aliquis qui sacrae Scripturae verba semper vel audire vel legere possit vel in eis meditari, sed qui semper haec faciendi voluntatem habet, is facere judicatur, exemplo illius qui dicebat: *Meditabor in justificationibus tuis semper (Psal. cxviii)*, et alibi: *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi (ibid.)*. Et Salvator in Evangelio: *Si dilexeritis me et verba mea in vobis manserint, quodcunque petieritis fiet vobis (Joan. xv)*. Simili modo nec ullus est qui omnibus horis sacramentum altaris actualiter sumere queat, sed qui per fidei puritatem et charitatis unionem Christum sibi incorporat eique incorporatur, hunc panem Dominici corporis indesinenter manducat. Hunc panem indesinenter masticandum putabant illi qui dicebant: *Domine, semper da nobis panem hunc (Joan. xvi)*, cum semel sumptus nisi propter mortale peccatum nunquam desinat manducari. Panem quoque gratiae spiritualis hunc jugiter manducare dicimus, qui gratia Spiritus sancti assidue fovetur et proficit; quemadmodum Joannes Baptista, qui repletus Spiritu sancto ex utero matris suae (Luc. i), sicut de ipso angelus patri promiserat, in eadem Spiritus sancti gratia jugiter perseveravit et profecit. Similiter panem compunctionis ille sumit assidue, non qui semper compungitur: hoc enim impossibile vel rarum est, sed qui sanctae compunctionis semper habet propositum, exemplo illius qui dicebat: *Iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper (Psal. l)*. Et Jacobus ait: *Miseri estote et luctete; risus vester vertatur in luctum, et gaudium in mœrorem (Jac. viii)*. Sed et panem dilectionis semper ille manducat, non qui semper actum diligendi exercet: quod, ut credimus, nemo facit, sed qui nunquam dilectionis mutat affectum. Hic panis qualiter assidue manducari possit et debeat, ostendit Apostolus: *Ante omnia, inquit, fraternam charitatem in vobismetipsis continuam habentes (I Pet. iv)*. Hoc et de pane contemplationis intelligendum est eum semper hoc pane refici, non qui semper contemplatur, quod humanae infirmitatis non est, sed qui nunquam desiderium amittit contemplandi, juxta illud Apostoli: *Quae sursum sunt sapite, non quae super terram; quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Col. iii)*. Pane nihilominus spei ille semper fovetur et pascitur, non qui semper sperandi actum intendit, sed a quo nunquam recedit illa mentis securitas, exemplo Psalmistae dicentis: *Ego autem semper sperabo (Psal. lxx)*. Quod ergo panem quotidianum postulamus, non actum continuum, sed jugem sancti propositi designat intentionem. Huic quartae petitioni plurimum convenit spiritus fortitudinis, quoniam ipse spiritus, ut paulo antea diximus, panis est; et sic panis edulium cor-

pus, ita et ipse animam corroborat et confortat. **A** quoniam ipsi saturabuntur (*Matth. v*). Tunc utique, cum illud impletum fuerit quod dicit Salvator : *Ut edatis et bibatis in mensa mea (Luc. xxii)*; ut edere ad esuriam, et bibere ad sitim justitiæ referatur.

LIBER DECIMUS.

De tribus reliquis Orationis Dominicæ petitionibus.

CAPITULUM PRIMUM.

Quinta petitio, de remissione debitorum.

Sanctificato igitur nomine Patris in nobis, postquam eum nobis ultimo regem ascivimus, voluntatem ejus fieri optavimus, quotidianum panem quo in ejus servitio pascere accepimus : nulla superesse videbatur occasio, cur jam nostris ulterius molestaretur offensis. Nam certe nequissimum est, cum cujus optimam famam acceperis, cujus te dominio sponte subjeceris, voluntatem ejus fieri postulaveris, et ipse facere promiseris, a quo quotidiani victus alimoniam impetraveris, recidiva denuo provocare injuria. Sed, quia nec infans unius diei sine peccato vivere potest super terram (*Job xxv*), et justus septies in die cadit et resurget (*Prov. xxiv*); resurgere autem non potest nisi per remissionem peccati, ideo necessario in hac oratione subjectum est :

CAPITULUM II.

Et dimitte nobis debita nostra. Debitorum in Scripturis diversa genera reperimus : et ideo de quo genere hic agatur quærendum est. Est enim debitum ex contractu, debitum ex officio, debitum naturæ, debitum justitiæ, debitum pietatis, debitum honestatis, debitum necessitatis, debitum gratiæ, debitum culpæ. Debitum ex contractu est, quo quis alii tenetur ad aliquid dandum vel faciendum, ex utriusque consensu. Hoc genere debiti, tam Deo quam homini solemus obligari. Deo quippe obligamur, cum sub ejus potentia quæ nusquam deest, et ideo nihil potest ignorare, pro ejus amore nos aliquid duros facturosve promittimus. Duros quidem, quemadmodum fecit Zacheus, qui dimidium bonorum suorum se pauperibus daturum promisit (*Luc. xix*); facturos autem, ut hi qui vel continentiam servare, vel aliquas ferias jejuna- re, vel limina sanctorum visitare, vel etiam omnino sæculo renuntiare privatim vel publice pollicentur. Homini autem obligamur, quemadmodum in stipulationibus fieri solet, cum, alio stipulante, alius se daturum aliquid facturumve promittit, hoc modo : *Mevi, in Kalendis Januariis centum aureos dare spondes? Spondeo. Dabis? dabo. Promittis? Promitto.* Quod igitur inter homines ex utriusque consensu contractum est, contrario eorum consensu dissolvi potest. Quod autem Deo promis-

B sum est, si rationabiliter impleri potest, Deus non dimittit, nisi fiat aliud æque bonum vel melius, cum scriptum sit in Psalmo : *Vovete et reddite Domino Deo vestro (Psal. lxxv)*. Sed neque ut dimittat ab ipso petendum est, quoniam hoc esset nostræ levitatis et inconstantiae ipsum velle habere fautorem. Debitum ex officio est id, quod faciendum tenetur quis pro exigentia personæ quam gerit, id est, quod eum facere oportet secundum suæ personæ dignitatem. Officium enim est congruus actus personæ secundum mores et instituta civitatis. Quibus debiti varietatem satis copiose determinavit Apostolus : diversarum personarum designans officia, cum dixit : *Viri, diligite uxores vestras; mulieres, subditæ estote vestris viris (Ephes. v)*; *fili, obedite parentibus vestris; patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; servi, obedite dominis vestris, et illorum vos domini, remittite eis minas, scientes quoniam unus est Dominus vester et illorum (Ephes. vi)*. Et alibi idem Apostolus : *Qui præest in sollicitudine, qui exhortatur in exhortando (Rom. xii)*. Et item : *Nemini quidquam debeatis, nisi ubi invicem diligatis (Rom. xiii)*. Hoc quoque genere debiti, tam Deo quam homini frequenter obligamur. Deo quidem ut ei quisque secundum ordinem suæ dignitatis debitum reddat obsequium; homini vero, ut inter ipsos homines pro qualitate personarum condigna, adimpleantur officia. Hoc ergo genus debiti Deus quidem nec dimittit, nec ut dimittat rogandus est : ne videatur auctor magnæ cujusdam enormitatis, si sua sibi negari patiatur; cum Salvator in Evangelio dicat : *Reddite quæ sunt Dei Deo (Matth. xxii)*. Sed nec illud a Deo petendum est, ut liceat nobis debitum proximo denegare officium; quoniam hoc esset eum nobis in subversione æqui et boni consentire. Ex æquo siquidem et bono descendit, ut quilibet proximo suo debitum regularis convenientiæ reddat officium.

Debitum naturæ est id, quod exigit natura inevitabili necessitate : veluti ut omne genitum necessario moriatur. Unde et is qui jam mortuus est, naturæ debitum dicitur exsolvisse. Hoc ergo debito nec Deo nec homini, sed tantum naturæ obligamur : nisi forte idcirco Deo dixeris obligatos, quia naturæ quam ipse condidit sumus obnoxii. Quapropter nec homo dimittere potest, nec ut di-

mittat eum rogari necesse est; Deus autem cui nihil est impossibile, dimittere quidem posset: sed ut dimittat rogari non debet: quoniam hoc esset eum vim facere naturæ, et suæ ordinationi ire contrarium. Nemo itaque a Deo petere debet ut absolvatur debito naturali, id est ut non esuriat, non sitiatur, non lassescat, non denique moriatur; sed illud quilibet obnixè flagitare debet, ut illa alia patienter et caute excipiat: hanc vero ultimam feliciter expectet. Est et aliud debitum naturæ, non tam in necessitate quam regularitate consistens: quod nec Deus dimittit nec homo dimittere potest: nec ut dimittat hic vel ille rogandus est. Hoc autem in duo membra distinguitur. Unum est ut fiat illud quod natura fieri jubet: velut est propriæ proles educatio; vel quæ hujusmodi sunt: quod adeo naturale est, ut omne genus animantis ad illud teneatur. Alterum vero est, ut id quod naturæ usus exigit, naturali etiam ordine fiat: ut est diversorum sexuum in eadem natura carnalis et ordinata commistio: non etiam ejusdem sexus in eadem natura, vel diversorum etiam sexuum in diversis naturis; quorum utrumque adeo detestabile est, ut in Veteri Testamento etiam morte corporis puniatur, dicente Scriptura: *Qui coierit cum masculo vel etiam cum jumento, morte morietur: lapidibus obruent eum (Levit. xx)*. Debitum justitiæ est id quod exigit justitia, id est quod secundum justitiam fieri oportet: veluti ut cuique jus suum tribuas, videlicet Deo, tibi et proximo. Deo ut eum colas: tibi, ut recte vivas; proximo, ut eum tanquam te ipsum diligas. Justitia tantum est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuens. Hoc debitum justitiæ Deus non dimittit; nec rogari vult ut dimittat: quoniam hoc divinæ prorsus esset contrarium æquitati. Si enim Deo supplices ut concedat tibi vel ipsum contemnere, vel prave vivere, vel proximum non amare, imprudenter quidem agis, tale quidem ab eo petens, quod si ipse concederet, Deus non esset. Sed nec ullus hominum hoc debitum relaxare potest: quippe cum tam ex moralibus legis præceptis, quam ex Evangelio descendat, in quibus nulla potest admitti dispensatio. Temporalia quoque quæ jure Deo debentur, uti sunt decimæ et oblationes: si solvi possunt, Deus nec dimittit, nec recte rogatur ut dimittat: quippe cum ad salutem solventis pertineat ea persolvi. Quæ autem homo homini temporalia debet ex utriusque consensu dimitti possunt: quoniam licet cuique renuntiare juri suo, dummodo is qui dimittit non circumveniatur aut cogatur. Debitum quoque pietatis, quod est condolare miseris, laborantibus subvenire; et debitum honestatis, quod est majori cedere, senio rem venerari: et debitum necessitatis in providentiâ rerum illarum quibus eget usus; et debitum gratiæ, quod est in memoria et recompensatione collati beneficii, in quantum persolvi potest; nec Deus dimittit, nec homo dimittere potest, nec ut dimittat hic vel ille rogandus est:

A quod non esset aliud nisi nobis in vitium aut culpam præbere consensum. Sunt item alia diversi generis debita, quæ in his rebus attenduntur quæ fieri debent: qualia sunt virtutum opera, de quibus omnibus secundum prædictorum rationem argumentari licet: nullum illorum omnium ad hanc petitionem pertinere. Quapropter quod sit illud debitum quod hac petitione postulamus, vigilanter inquirendum est. Videtur itaque nobis de debito culpæ tantum hic agi; quod quale sit intueamur. Debitum igitur culpæ nihil aliud esse videtur nisi contemptus et transgressio aliorum debitorum, id est omissio rerum illarum quæ recte fieri debuerunt. Cum enim boni operis debitum minime persolvitur, cum id quod fieri oportebat negligitur, cum illud quod ex contractu Deo vel homini promissum est non redditur, dignitas officii non impletur; naturæ vero non servatur; regula justitiæ non tenetur: pietatis et honestatis aliorumque virtutum opera non aguntur: collati beneficii gratia non habetur; ex horum omnium contemptu pernicioso quodam debito gravius obligamur; quod non aliud quam culpa, vel si ita malueris, peccatum sive delictum est. Peccatum quippe sive delictum nil aliud esse creditur, nisi boni quod adesse vel fieri oportebat remotio. Hoc est illud debitum quod duobus debitoribus non habentibus unde redderent, evangelicus ille fenerator dimisit in parabola quam proposuit Dominus Pharisæo (*Luc. vii*). Hoc ergo debitum culpæ ex aliorum neglectu et transgressione contractum, nobis a Deo postulamus dimitti cum dicimus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Attende conditionem, formam sponsonis intellige. Si enim culparum debita nobis a Patre cœlesti cupimus relaxari, necesse est et nos aliis ea quæ in nos peccaverunt ex corde dimittere; quemadmodum idem Salvator in Evangelio dicit: *Si enim non dimiseritis fratribus vestris, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi)*. Cavendum etenim valde est ne illud quoque contra nos dictum inveniatur: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? (Matth. xviii)*. Huic quintæ petitioni Spiritus consilii rectissime coaptatur: quoniam consilium optimum est dimittere aliis, ut et Deus tibi dimittat: quemadmodum Salvator in Evangelio monet ita dicens: *Dimittite et dimittetur vobis (Luc. vi)*. Unde et idem Salvator beatos prædicat eos qui persecutionem patiuntur propter justitiam: *quoniam ipsorum est regnum cœlorum (Matth. vi)*. Habent enim copiosam dimittendi materiam; ac per hoc dimissis sibi peccatis regnum cœlorum quod dimittentibus promissum est, facili compendio possunt adipisci. Sed quia etiam post peccatorum dimissionem non cessat tentatio: sed quandoque fortior invalescit; ideo dimissis jam peccatis orandum est: non utique ut amplius non tentemur: hoc enim homini in carneposito

contingere non potest, sed ne tentationi succumbamus et per consensum culpæ in ipsam introeamus. Unde et talis sequitur petitio :

CAPITULUM III.

Sexta petitio.

Et ne nos inducas in tentationem. Inducit Deus in tentationem, non invitum ac reluctantem ad culpam impellendo; sed ignavo, et negligenti, resistendi gratiam subtrahendo. Omnis autem probatio hominis, vel est ad probandum, vel ad docendum, vel ad nocendum. Quæ est ad probandum, vel a Deo fit, vel a proximo. A Deo quidem, quemadmodum tentavit Deus Abraham: non ut qualis erat probando agnosceret, sed ut eum probabilem aliis demonstraret. Tale est et illud quod dicit Moyses ad filios Israel: *Tentat vos Deus vester, ut sciat, id est ut vos ipsos commoneat, et alios scire faciat, utrum timor ejus, in vobis sit, et ambuletis in viis ejus.* Tentatur etiam a proximo ad probandum tribus modis: vel ut qualis sit ei innotescat, vel ipsum commoneat, vel aliis ostendat. Primo modo tentavit Nabuchodonosor Danielen (*cap. ii*), et sapientes Babylonis de forma visionis suæ, quam si scirent ei describere, ex hoc conjiceret etiam posse interpretari. Secundo modo Eliseus Giesi, ut negantem coargueret, et ad pœnitentiam provocaret (*IV Reg. v*). Tertio Daniel (*Dan. xiii*) duos senes, quos ipse reos sciebat et ipsi seipsos; ut etiam aliis reos ostenderet. Ad docendum quoque tentat Deus duobus modis: quemadmodum tentavit Philippum dicens: *Unde ememus panes ut manducent hi* (*Joan. vi*)? non quia dubitaret quid faciendum esset, cum scriptum sit: *Ipse autem sciebat quid esset factururus*; sed ut illis hac occasione suam demonstraret potentiam, et ipsorum infirmitatem eis ante oculos poneret, qui non credebant eum sine panibus turbam posse reficere. A proximo item tentatur homo ad docendum duabus de causis: vel ut quod scit firmiter teneat; vel quod nescit intelligat: quemadmodum discipulus a magistro. Ad nocendum vero nemo a Deo tentatur, quoniam sicut ait Scriptura: *Deus intemptator malorum est; et nemo cum tentatur dicere debet quia a Deo tentatur* (*Jac. i*). Tentatio igitur hominis quæ fit ad nocendum, vel ab ipso est, vel a proximo, vel a diabolo, et a quolibet duobus modis, in corpore scilicet, et in anima. In corpore tentatur homo a seipso, vel per carnis concupiscentiam quemadmodum scriptum est: *Quia tentatur unusquisque a concupiscentia sua abstractus et illectus* (*ibid.*); vel per aliquod corporis incommodum ex quo ad impatientiam concitatur. In anima tentatur a seipso sive per prava desideria sive per iram, sive per aliquas hujusmodi passiones magis ex motu animi quam ex instinctu diaboli venientes. A proximo quoque duobus modis tentatur ad nocendum: sive in læsione corporis, sive in animi commotione: ut offensus utrolibet modo charitatem amittat. A diabolo similiter duobus modis sive in corpore, ut Job

(*cap. ii*), quem Satan petiit ut tentaretur, et percussit eum ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem; sive in anima, ut Judas: quando intrante in eum diabolo, cœpit de perditione Domini cogitare (*Joan. xiii*). Cum ergo petimus non induci in tentationem, de hac triplici tentatione quæ fit ad nocendum debet intelligi. Nam de illa quæ est ad probandum, dicit Psalmista: *Proba me, Domine, et tenta me* (*Psal. xxv*). Tentari se a Domino atque probari precabatur, ut vel cedens tentationi agnita infirmitate fortior per humilitatem resurgeret, vel stans de virtute sua Deo Gratias ageret; vel aliis virtutis et constantiæ sanciret exemplum. Sed neque illa tentatio proximi quæ fit ad probandum deprecanda semper aut timenda est: cum sæpe tentatum si malus est corrigit: si bonus probet, et aliis imitabilem ostendat. Ad docendum quoque a Deo tentari deprecandum non est; quoniam hoc nil aliud esset nisi ab illo nolle doceri: exemplo illorum qui dicebant: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus* (*Job ii*).

Sed neque a proximo tentari ad docendum sapiens aliquis vel timet vel deprecatur, quoniam hoc aliud non esset, nisi contumaciter a se doctrinam repellere. Superest igitur de illa sola tentatione quæ est ad nocendum, quam patitur quis in corpore vel in anima, sive a seipso, sive a proximo, sive a diabolo hoc debere intelligi: nec de illa quoque ut non eam patiamur, sed ne per consensum in ipsam inducamur. Tentationem enim fortiter excipere gloriosum est, tentationi succumbere fœdum ac turpe, et omnino salutis contrarium. Hujus petitionis effectus adimpletur in nobis per spiritum intellectus, quoniam intellectus de supernis tantum est, positus in consideratione cœlestium, quibus quisquis studiosus intendit, noxias tentationes facile repellit, sicut econtrario qui cœlestia contemnit, pravis tentationibus facile succumbit. Competit huic spiritui et huic petitioni munditia cordis, quoniam qui mundo corde est, quanto perspicacius rimatur cœlestia, tanto amplius temporalium rerum blanda vel aspera tentamenta contemnit. Unde et huic virtuti visio Dei promittitur, quia qui nunc mundi cordis oculo speculariter et ænigmatice Deum contuetur, postmodum plena ejus visione gaudebit. Ad quam Dei visionem ut tandem libere liceat pervenire, sequitur illa petitio quæ omnia concludit hoc modo:

CAPITULUM IV.

Septima petitio.

Sed libera nos a malo. Malum superius in diversas species distinximus, a quibus omnibus ut liberemur hoc ordine petendum est. Primo quidem ne obduremur in peccato, quod malum obduratorium diximus. Secundo ne simus expertes justitiæ, quod privatorium est. Tertio, ne prava qualitate, in vitio anima inficiatur, quod meritorium mortis placuit appellari. Quarto, ne in malum actum prava mentis qualitas impellat: quod meritum mortis æternæ et est et dicitur. Ultimo, ne divina visione privati pœnis deputemur æternis: quod verissime mors

æterna nominatur. A quo solo liberari et summa est felicitas, et omnibus votis posset sufficere; sed quia nisi illa præcesserint, istud non sequitur, et illa per ordinem, et istud principaliter oportet deprecari.

Libera nos, inquit, a malo. Primum a malo induratae obstinationis; secundo, privationis justitiæ; tertio, perversæ mentis; quarto, pravæ actionis; ad ultimum, æternæ damnationis. Vides enim quia terra congelata nisi calore solis resolvatur, resoluta nisi per cultum innovetur, innovata nisi semen accipiat, accepto semine nisi semen producat, nec fructus afferet, nec diræ famis repellat incommodum. Simile quoddam in anima reperitur, quam terræ Psalmista non inconvenienter assimilat: *Anima mea, inquit, sicut terra sine aqua tibi (Psal. cxlii).* Anima igitur hominis qui in malo obdurata est, nisi calore Spiritus sancti a frigore nequitiae suæ fuerit relaxata, nisi per justitiam innovata, nisi virtutum germinibus fecunda; nec unquam bonis fructificabit operibus, nec famem æternam, quæ non aliud est quam divinæ visionis privatio, valebit eifugere.

Ab his itaque malis per ordinem petimus liberari, ut veram possimus adipisci libertatem, quam petebat Psalmista cum diceret: *Intende animam meam, et libera eam (Psal. lxxviii).* Libertas autem alia corporis est, alia vero animæ, alia utriusque. Libertas corporis est: jus quoddam a natura descendens, quo cuique licet facere quod vult, excepto eo quod lege vel moribus prohibetur. Hoc jure omnes homines liberi nascebantur, donec processu temporis servitus introducta est, sive ex sacræ Scripturæ auctoritate, sive de jure gentium primævam ducens originem. Ex sacræ Scripturæ auctoritate, quemadmodum legitur Noe filium, patrem Chanaan qui patris riserat nuditatem, perpetuæ damnasse servituti, ita dicens: *Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis (Gen. ix).* Similiter et Isaac Esau filium suum, alterius filii videlicet Jacob servituti se subjugasse testatur, his verbis: *Dominum tuum illum constitui, et omnes fratres ejus servituti illius subjugavi (Gen. xxvii).* De jure quoque gentium servitus introducta est, quia cum prius bello capti omnes interficerentur, visum est humanitati potius convenire aliquos ex eis et minus nocentes vitæ servari et servire victoribus: et ex eo quod vitæ servarentur, servos placuit appellari. Ex illa autem servorum appellatione, tam servitus quam servire sumptum est. Hoc bonum corporeæ libertatis secundum forenses leges tam pretiosum est, ut æstimationem non capiat; tam necessarium, ut qui eo caret nec caput habere dicatur, sed pro nullo habendus sit; tam favorabile, ut ad illud obtinendum sufficiat semel in ventre libero fuisse, licet mater ancilla conceperit, et postmodum manumissa in libertatem, de novo ante partum in servitutem reciderit. Quanto magis vera libertas animæ et omni favore dilectionis amplectenda est, et omnino necessaria, et nullo

A tempore pretio valet æstimari. Veram autem ideo diximus libertatem, quoniam libertas animæ duplex est: una quidem falsa atque pestifera, altera vero salubris et vera. Falsa animæ libertas est, quæ semetipsam infelix anima divinæ servitutis legibus exemptam, in quamdam peccandi libertatem emancipat, ac per hoc miser homo magis servus efficitur: *Qui enim facit peccatum servus est peccati (Joan. viii).* Hanc Apostolus ad Romanos scribens, libertatem justitiæ vocat, non quia justorum est, sed quia justitiæ legibus ac dominio subjacere contemnit: *Cum, inquit, servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ (Rom. vi).* Vera autem libertas animæ est, quæ sibi præcepta peccandi libertate, totam se divinæ subjicit servituti: ac per hoc plenam ac veram consequitur libertatem. Servire enim Domino, regnare est. Hanc item Apostolus libertatem peccati nominat: non quia libere nos peccare facit, sed quia peccatum nobis dominari non patitur. *Nunc autem, inquit, liberati a peccato, servi autem facti Deo: habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (ibid.).* De hac item dictum est: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii).* Vides ergo quia libertas justitiæ servitus est peccati, et libertas peccati servitus justitiæ: ac per hoc servitus Dei quæ non aliud est quam justitia, veram atque perfectam confert homini libertatem. Libertas animæ et corporis est, cum neque in corporis persona præter nostram voluntatem cujusquam dominio sumus obnoxii: nec in anima pravæ cupiditates aut pestiferæ dæmonum suggestiones dominantur; et libertatem quidem corporis divinæ Scripturæ nusquam improbat auctoritas; nec tamen eam tanti facimus, ut tanto studio Salvator optare ac postulare præciperet; unde et Apostolus: *Servus, inquit, vocatus es: ne quæras libertatem (I Cor. vii).* Est tamen cum ipsam corporis libertatem a Deo postulare licitum est, tunc videlicet cum vel a pravis catholicis vinculis aut carcere cæterisque tormentis afficimur; vel ab infidelibus capti et tenti, a divini cultus executione prohibemur. Vera autem libertas animæ omni tempore votis omnibus optanda est: videlicet ut in præsentis sæculo a quatuor primis malorum generibus, in futuro autem ab illo supremo malo, quod omnium finis et summa est, per Dei gratiam liberemur. Liberatis igitur ab his quas diximus malorum pestibus, dari solet spiritus sapientiæ: et in hac quidem vita exiliter et varie pro captu singulorum; ubi non videmus nisi per speculum et in ænigmate, et in futura plenissime, cum jam æternæ divinitatis gloriam, et cœlestium gaudia secretorum pleno cognoscemus intuitu; videntes Deum facie ad faciem, quemadmodum dicit Apostolus (I Cor. xiii). Hoc autem differt ab intellectu sapientiæ, quod intellectus quidem laborem inquisitionis habet, sapientiæ vero quietæ gaudium agnitionis. Unde et virtus quæ huic gratiæ Spiritus sancti coaptatur pacificum facit: non solum a stre-

pitu sæcularium rerum, sed etiam a labore, sine quo cœlestia non possunt intelligi. Cui etiam virtuti promittitur illud quod summum est, id est appellatio filiorum Dei, dicente Domino: *Beati pacifici, quoniam filii Domini vocabuntur (Matth. v)*. Vides fidelem Christi doctrinam, quæ ab invocatione Patris incipiens in appellatione filiorum Dei terminatur. Quam cupidus erat habendi fratres, quibus

A paternam non quidem divideret, sed secum sociaret hæreditatem. Et quia per naturam plures quam unus esse non poterant, per gratiam plurimos facere satagebat. Post omnes petitiones, sequitur verbum confirmationis, id est *amen*: quod idem est ac si diceretur: Indubitanter aut vere, aut etiam sine defectu. A, siquidem *sine*; *mene* autem *defectus*, interpretatur.

LIBER UNDECIMUS.

De prædictis petitionibus ordine converso.

CAPITULUM PRIMUM.

Post illum ordinem quo Salvator orandi formam quam tradebat discipulis suis, propria voce digessit: aliam quoque expositionem, eorum videlicet qui præfatam orationem converso petitionum ordine disserendam putant, promissi memores prosequi studeamus. Aiunt enim cœlestem doctorem ea quæ potissima noverat et maxime optanda prima posuisse, veluti sanctificationem nobis: non illam quam diximus, sed aliam quæ in futura tantum vita fiet, et adventum regni æterni, deinde per media quædam ad ultimam petitionem pervenisse, qua petimus a malo liberari: quod utique, prout illi accipiunt, primum esse oportet, ad vitam æternam tendentibus. Unde et huic quoque expositioni septem dona Spiritus sancti converso ordine nituntur applicare; et septem virtutes quas Dominus in Evangelio commemorat; et earum præmia tam ipsis donis quam petitionibus non indiligerent assignant. Dicunt ergo: *Pater noster qui es in cœlis*. Hæc quidem mutari non oportet, sed sub ea quam præmisimus expositione teneantur: hoc tamen adjecto quod tam hic quam ibi, non solum ad personam Patris, verum et ad totam Trinitatem, quæ et ipsa verissime Pater omnium est, petitiones istæ dirigantur. *Libera nos a malo*. Mali species, sicut supra docuimus, diversæ sunt; a quibus omnibus liberari, bonum est et jucundum et optabile. Hoc autem in loco nomine mali prava quædam mentis qualitas quæ amor mundi dicitur intelligi debet: qui amor adeo malus est ut odium Dei et contemptum inducat, quemadmodum scriptum est: *Quicumque voluerit amicus esse hujus mundi, inimicus Dei constituetur (Jac. iv)*. Ab hoc igitur malo liberamur per speciem timoris, cum homo, suorum sibi conscius malorum, incipit cogitare vias suas: et timore gehennæ humiliter ad, Deum conversus, voluptatibus et pompis sæculi sponte renuntiat, ac voluntariam amplectitur paupertatem. Quæ quidem spiritualis paupertas non tam in relictione rerum temporalium quam in earum contemptu posita est: eatenus ut inter multas facultates haberi possit, si eas nullo amore aut desiderio possederis; sed ad

B hoc tantum ut in necessitatibus pauperum et piis usibus lætus expendas. Huic igitur spirituali paupertati quæ non aliud quam virtus humilitatis est, regnum cœlorum promittitur, dicente Domino: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (Matth. v)*. Nec dixit ipsorum erit, sed ipsorum est; ut qui sponte pro Deo pauperantur, jam se ditissimos et regni cœlorum possessores agnoscant.

Et ne nos inducas in tentationem. Solent plerumque renuntiantibus sæculo plures et graviores tentationum pestes emergere, juxta illud: *Fili, accedens ad servitum Dei, præpara animam tuam ad tentationem (Eccl. ii)*. Et ideo sequitur illa petitio, qua petimus a Deo in tentationem non induci, id est ne ipso deserente non culpa ejus, sed vitio nostro in consensum tentationis inducamur. Quod quidem fit per spiritum pietatis; qui, cum datus nobis fuerit, compatitur infirmitati nostræ, et nos sua bonitate ab omni tentatione gravioris peccati conservat et protegit. Per quem etiam benevoli et mites ac devoti efficiuntur ut nihil quod Deum aut proximum offendat vel facere libeat vel etiam cogitare. Unde et huic virtuti pietatis et mansuetudinis possessio terræ promittitur, cum Dominus dicit: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v)*, non hanc utique præsentem in qua crudeles et impii maxime damnantur, sed illam de qua dicit Psalmista: *Portio mea, Domine, sit in terra viventium (Psal. cxli)*.

Et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Sequitur tertia petitio, qua jubemur a Deo postulare ut, sicut peccantibus in nos peccata dimittimus, ita et ipse peccata nostra dimittat. *Nemo enim, ut ait Scriptura, mundus est a peccato, nec infans unius diei, si sit vita ejus super terram (Job xxv)*. *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Attende conditionem: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Non dixit: *Sicut et nos dimittimus tibi*; quia Deus, quidquid agat in homine, peccare non potest, nec aliquid facere quod ei dimitti oporteat. Et ideo dixit: *Debitoribus nostris*, ut sicut nos peccantibus in nos proximis peccata dimittimus propter honorem Dei: ita Deus sua bonitate nostra

nobis dimittere dignetur. Hoc autem fit per spiritum scientiæ, quæ de terrenis est; quem cum acceperit homo, videns in hac vita præsentis non posse habere plenam perfectamque scientiam, totus resolvitur in luctum, nec exspectat in hoc mundo consolationem, sed illam quam lugentibus promisit Salvator ita dicens: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. ix). Quod utique tunc fiet, cum finita mundi miseria, *tristitia nostra vertetur in gaudium, et gaudium nostrum nemo tollet a nobis* (Joan. xvi).

CAPITULUM II.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Inter hæc omnia necesse est nobis quotidiani panis alimonia sustentari, et ideo quarta petitione postulamus, ut eum nobis Deus quotidie, id est indesinenter largiatur. Qui panis nil aliud fere est quam spiritus fortitudinis; quem cum acceperit homo confortatur et corroboratur in amore justitiæ, adeo ut in hac vita nihil præter illam desideret: nihil propter ipsam pati vel timeat vel recuset. Huic sancto desiderio quod Dominus esuriens et sitim vocat, saturitas in futuro promittitur, cum dicit idem Salvator: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v). Quod utique tunc erit, cum cessante omni iniquitate, in æterno Dei regno omnia juste disponentur, quemadmodum dicit Psalmista: *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Hanc petitionem ita ponit Matthæus: *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.* Quod sancti doctores de corpore Christi exponunt, quod dignitate quidem et sanctitate est super omne id quod vere ac proprie substantia nominatur. Nec tamen dicimus corpus Christi dignius esse quam animam ejusdem; sed quia hoc sine illa esse non potest, ne sumere videamur inanimatum et mortuum: *Christus enim resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi). Cum ergo corpus et anima Christi ab invicem separari non possint, hoc enim esset eum mori, corpus tamen, non animam sumere dicimur, quemadmodum homo constans ex anima et corpore, non anima, sed corpus a philosophis appellatur. Hic est panis ille supersubstantialis quem nobis hodie, id est semper dari postulamus, qui adeo necessarius est, ut si vel uno momento spirituali ejus refectione carere contingerit, illico Christus in nobis esse et nos in ipso desinamus, ipso teste qui ait: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo* (Joan. vi). Potest et aliud dici de hoc pane supersubstantiali nisi propter insolentiam aliquorum auditus abhorreat. Solent pauperes sæculi quibus tenuis est rerum substantia, quales erant illi quibus Salvator ista loquebatur, solent, inquam, reputare pro magno, si singulis diebus absque detrimento substantiæ suæ panem, id est victum valeant adipisci. Unde Dominus piscantibus discipulis, cum nihil adhuc cepissent, ait: *Pueri, nunquid pulmentarium habetis? et illi dixerunt: Non* (Joan. xxi). Ita et nos quibus vel modica est virtu-

tum substantia vel modica videri debet; pro magno ducere debemus, si absque ejus diminutione spiritualis alimoniae cibo relecti nosipsos quotidie transigere valeamus. Panis igitur supersubstantialis congrue dici potest illa gratia spiritualis quam nobis Deus quotidie super illam quæ prius erat mensuram velut quemdam necessarium animæ cibum apponit. Petimus ergo a Patre cœlesti panem supersubstantialem, id est gratiæ spiritualis alimentum, quo relecti jùgiter in ipso proficiamus, eundo videlicet *de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion* (Psal. lxxxiii). *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.* Liberatis igitur nobis a malo, et contra tentationes divina protectione munitis, accepta quoque remissione peccatorum sine quibus hæc vita non agitur, percepto et quotidiani panis alimento nil aliud restat, nisi ut ejus voluntatem, qui hæc omnia largitur omni studio facere satagemus. Sed, quia nec hoc sine ejus auxilio fieri potest, quinto loco postulandum est, ut ipso juvante voluntatem ejus fideliter implere valeamus. *Fiat, inquit, voluntas tua sicut in cœlo et in terra;* hoc, scilicet, non expressæ similitudinis est: neque enim fieri potest, ut ita simpliciter et pure voluntatem ejus in terra faciamus, quemadmodum angeli et sancti spiritus in cœlo, sed qualemcunque notat proportionem, ut sicut illi perfectissime in cœlo, ita nos in terra, quantum ab homine fieri potest, divinam impleamus voluntatem. Hoc autem fit per spiritum consilii, sine quo voluntas Dei ab homine non impletur. Unde Psalmista: *Consilium, inquit, meum justificationes tuæ* (Psal. cxviii); id est præceptorum tuorum observantia. Huic quintæ petitioni et huic dono Spiritus sancti misericordiæ virtus assignatur; quia misericordem oportet cum esse tam sibi quam proximo, qui divinam fideliter cupit implere voluntatem. De misericordia erga seipsum, dictum est illud: *Fili, miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. xxx), id est faciens id quod scis ei placitum: quod est ejus implere voluntatem. De misericordia vero erga proximum, dicit Salvator in Evangelio: *Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misericors est* (Luc. vi). Huic virtuti misericordiæ, misericordia in futuro consequenda promittitur, dicente Domino: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v): illam utique misericordiam quam postulabat Psalmista dicens: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi* (Psal. cxlii). Expleta nocte vitæ præsentis, facto mane futuræ beatitudinis, misericordiam illam audire desiderat quam Dominus electis suis proponet hoc modo: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv).

Adveniat regnum tuum. Quicumque Dei voluntatem fideliter se meminit implevisse, securus adventum regni ejus optare potest et dicere: *Adveniat regnum tuum.* Hoc autem de regno æternitatis acci-

piendum est, cujus adventus in hoc quidem sæculo optari et postulari potest; in futuro autem implebitur, cum Dominus Jesus tradiderit regnum Deo et Patri, quemadmodum dicit Apostolus (I Cor. xv). Unde huic petitioni convenit spiritus intellectus, quo illustratus homo gloriam regni illius etiam in hac vita positus contemplando intelligat: et intellectam vehementer exoptat. Quod quia nisi mundo corde fieri non potest, huic petitioni simul et huic gratiæ spirituali munditia cordis ascribitur. Cui etiam virtuti visio Dei promittitur, cum Dominus dicit: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v). Et in præsentem quidem speculariter et ænigmatische per spiritum intellectus, et in futuro *facie ad faciem* (I Cor. xiii), *quando revelata facie* (II Cor. iii) *videbimus eum sicuti est* (I Joan. iii), ut ait Apostolus.

CAPITULUM III.

Sanctificetur nomen tuum. Hæc quoque sanctificatio nominis futuri tantum sæculi est; quando omnes super quos vere invocatum est nomen ejus, et illud habent scriptum in frontibus suis, in ipso sanctificabuntur, et ipse in eis: hoc autem erit, cum *Filius*, testante Apostolo, *tradiderit regnum Deo et Patri, ut sit Deus omnia in omnibus* (I Cor. xv). Erit ergo Deus omnia in omnibus; quia plena ac perfecta beatitudo tam omnium quam singulorum erit Deus: ipse enim erit omnium electorum hæreditas, vita, resectio; ipse omnium salus, quies, et voluptas; ipse omnium decus et pulchritudo. Alio quoque modo dicunt aliqui Deum futurum esse omnia in omnibus, quia tanto divinitatis ejus splendore replebimur, ut nihil in nobis nisi divinum appareat, quemadmodum in ferro ignito nihil potest videri præter ignem, in speculo soli opposito, nil aliud præter solem. Cui petitioni competit spiritus sapientiæ, quæ tantum in perceptione æternorum posita est: non cum aliquo labore inquirendi veluti intellectus, sed in plena et quieta cognitione cœlestium secretorum. Unde et virtus quæ pacificos facit, id est tranquillitas, tam huic septimæ petitioni quam septimo dono Spiritus sancti rectissime copulatur; quia cum ad illud ventum fuerit nulla erit ultra dissensio, sed omnia in pace et tranquillitate componentur. Huic autem virtuti tranquillitatis promittitur appellatio filiorum Dei, cum Dominus dicit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v). Quod quidem tunc futurum expectamus, cum de nobis in sortem filiorum translatis, admirando dicetur: *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei* (Sap. v).

Vide secundum utrumque ordinem benevolam et fidelem Christi doctrinam, quæ a nomine Patris incipiens, usque ad dignitatem filiorum Dei nos provehit: ut fratres sibi factos per gratiam in hæreditatem Patris, non mortui quidem, sed viventis in sæcula cohæredes admittat et socios, juxta illud Apostoli: *Quod si filii et hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi* (Rom. viii). Verbum

A confirmationis, quod est amen: sicut sunt, ita et hoc accipiatur, ut non sit quidem petitio, sed omnium petitionum firma quædam conclusio. Postquam ergo Dominicam orandi formam, de qua plurima dici videbantur, tam eo ordine quo ab eo discipulis tradita est, quam eo quo in nobis illæ petitiones implentur, diffuse satis et morose tractavimus, libet antequam ad alia transeamus de laude ejus, auctoritate et reverentia pauca subnectere. Hæc itaque septem petitionum collectio, vulgato usu oratio Dominica vocari solet, non qua Dominus ipse oravit, sed qua nos orare jussit et docuit. Nec enim ipse diceret Patri suo, connumerans se ipsum peccatoribus in peccato: *Dimitte nobis peccata nostra*; qui nec unquam peccatum fecit nec facere potuit, nec aliquid admisit: quod ei vel possit ignosci, vel dimitti oporteat. Ipse est enim de quo dicit propheta: *Qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore ejus* (Isa. liii). Nec rursus quasi tentari timens adderet: *Et ne nos inducas in tentationem*, qui tentantem se diabolus tam imperiosa voce absteruit: *Vade*, inquit, *Satana, non tentabis Dominum Deum tuum* (Matth. iv). Habebat utique Salvator singularem quemdam et senotum ab aliis orandi modum, quo Patrem suum cœlestem frequenter alloquebatur, sicut scriptum est de ipso: *Ascendit in montem solus orare; et erat pernoctans in oratione Dei* (Luc. vi). Quid autem oraret et qualiter: noverit ipse et Pater quem orabat; nobis ineffabilia eorum secreta non licet irrumpere. Illud certe scire possumus et dicere, quod in illo frequenti orationum colloquio, de salute nostra potissimum agebatur, quam ita Filius a Patre orando postulabat, ut et ipse simul cum Patre quod petebatur annueret; quemadmodum filius magni alicujus principis, ita civibus suis gratiam Patris implorat, ut et ipse cum Patre quod postulatur indulgeat. Habebat igitur Filius, ut dictum est, orandi modum singularem et secretum, et semper efficacem: quemadmodum ipse in quodam loco dicit ad Patrem: *Scio autem, Pater, quia semper me audis; sed propter turbam circumstantem dixi: ut et ipsi credant quia tu me misisti* (Joan. xi). Hanc autem orandi formam, omnia nobis necessaria continentem, primo quidem discipulis tradidit, et per eos omnibus in se credituris; ut nemini Christiano qui per ætatem intelligere potest, eam ignorare liceat. Et ideo paucissimis verbis et eisdem planis: magna et multa inclusit rerum mysteria, ut esset et de paucitate verborum compendiosa, et de plenitudine manifesta, et de rerum capacitate fructuosa. Hinc est quod pueris post primos litterarum characteres hæc oratio discenda traditur, et post eam symbolum catholicæ professionis; quorum in altero quidquid orando petendum est, in altero ea sine quibus salus esse non potest continentur. Quapropter universi sacerdotes qui plebibus præsent, omni diligentia subditos suos admonere debent: quatenus hæc duo

tam saluti necessaria, memoriter sciant et prudenter intelligant. Quod quidem tempore primitivæ Ecclesiæ diligenter ac fideliter observabatur, nunc autem incuria prælatorum sicut pleraque alia in contemptum et negligentiam versum est : non utique sine periculo eorum, qui ut fieret procurare debuerunt. Illud certe dubium non est, quod Salvator hanc orandi figuram, tanto nobis studio minime tradidisset, nisi sciret quam sit utilis et efficax, et ad impetrandum idonea. Noverat ille paternæ mentis affectum; quibus videlicet, hominum votis et precibus ad exaudiendum facillime moveatur. Et idcirco qualiter eum convenire debeamus curavit ostendere : quemadmodum aliquis regi dilectissimus, et omnium ei conscius secretorum, et qui ejus optime noverit qualitatem, alium ejusdem regis gratiam impetrare cupientem informat et instruit : Sic, inquit, et sic loqueris ad eum ; his tibi vocibus utendum est, hoc verborum artificio facile poterit exorari.

Hæc igitur Dominica oratio nobis semper in ore sit, semper in corde teneatur, quæ sacrosanctis Christi labiis expressa atque formata est. Hæc nobis mane surgentibus prima semper occurrat, hæc nos sero ad lectos redeuntis excipiat. Hæc nos faciem Domini in confessione veræ laudis prævenire festinemus, hæc ei cogitatus et sermones et opera nostra studeamus commendare. Et bene quidem in ordine nostro institutum est, ut omnia tam diei quam noctis officia, Dominica præcedat oratio, et in tempora omnia consummentur. Dignum quippe est, ut illa verba ad laudem Christi frequenter sonent in ore nostro, quæ primum ad eruditionem nostram in ore Christi sonuerunt. Sed et cum fuerit opportunum, aut erimus in secreto, accedere debent et alia nostræ devotionis argumenta, veluti genuum flexiones, et palmatæ, id est tunctiones pectoris ; et copiosa, si fieri potest, lacrymarum effusio. Hæc forsitan alicui supervacua viderentur, si non essent sacræ Scripturæ aut etiam ipsius Salvatoris auctoritate approbata. Ait enim Dominus ipse in Evangelio : *Stans a longe publicanus percutiebat pectus suum, dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori* (Luc. xiii). Item Dominus per prophetam : *Convertimini ad me in toto corde vestro in jejuniis et fletu et planctu, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra* (Joel ii). Sed et Apostolus in quodam loco sic ait : *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi* (Ephes. iii), et cætera quæ sequuntur. In genuum flexione notatur orantis humilitas ; quando totum corpus humilians, divinæ sese subjicit majestati. In tunctione vero pectoris sibi ipsi peccator irascitur, et in vindictam mali perpetrati eadem manu cor suum tundit et verberat, qua perversa cogitatio ex ipso corde procedens, in exitum pravi operis traducta est.

CAPITULUM IV.

Lacrymarum autem diversæ sunt causæ ; et id-

A circo in diversas species distinguuntur. Primo quidem aliæ sunt carnales, aliæ vero spirituales appellantur. Carnales sunt illæ, quæ pro temporalibus effunduntur, veluti pro penuria rerum terrenarum, pro aliquo corporis incommodo, sive pro illatis injuriis, aut pro aliqua hujusmodi pressura. Quæ quidem carnales lacrymæ non penitus ab oratione arcendæ sunt : imo cum valde opus fuerit pro his omnibus et aliis hujusmodi, cum lacrymis et cordis compunctione, Deus ut nostris subveniat ærumnis, humiliter rogandus est. Sed aliæ sunt lacrymæ quas nobis orantibus ac præcipue in hac excellenti oratione non solum adesse licet, sed etiam necesse est ; quas ideo spirituales libuit appellare, quia virtute Spiritus sancti in homine excitantur, sicut scriptum est in Psalmo : *Flabit spiritus ejus, et fluent aqua* (Psal. cxlvii). Hæc ergo lacrymæ diversis de causis fundi solent, pro recordatione peccati, pro compassione proximi, pro miseriis hujus mundi, pro consideratione periculi pro dispensatione divini mysterii, pro passionibus Christi, pro desiderio regni. Has ergo septem species lacrymarum septiformis gratia Spiritus sancti, ex uno fonte prodeunt, in diversos, ut ita dixerim, rivulos disperditur. Lacrymas pro recordatione peccati excitat spiritus timoris, cum peccator sciens se Deum graviter offendisse, ac per hoc supplicium timens, confugit ad lacrymas ; et sæpe non solum veniam, sed et gratiæ spiritualis augmentum et meretur et accipit. Tales erant lacrymæ illius, qui dicebat : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. vi). Lacrymas pro compassione proximi movet spiritus pietatis, quando vel peccatis vel ærumnis proximorum pietatis affectu flentes compatimur, juxta illud Apostoli : *Flere cum flentibus* (Rom. xii). Lacrymas pro miseriis hujus sæculi movet spiritus scientiæ, quæ tantum de terrenis est, quando considerantes in hoc mundo nihil esse nisi peccatum et miseriam, nec satis certi de æternis, defluimus in lacrymas, attendentes illud Apostoli : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. vii.) Et in Psalmo : *Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est* (Psal. cxix). Lacrymas pro consideratione periculi fundit homo, quando videns se tot periculis undique circumseptum ut vix casum queat effugere, totus in luctum et lacrymas contabescit. His lacrymis adest spiritus fortitudinis, confortans eum et admonens, quoniam *qui seminant in lacrymis, in exultatione metent* (Psal. cxxv). Lacrymas pro dispensatione divini mysterii suadet spiritus consilii, per quem considerantes divinam erga nos bonitatem et ordinem nostræ redemptionis, et timentes ne tantis Dei beneficiis ingrati, ac per hoc indigni reperiamur : ex multa devotione solvimur in lacrymas, attendentes illud Apostoli : *Propter nimiam charitatem qua dilexit nos Deus, etc.* (Ephes. ii.) Lacrymas pro passionibus Christi elicit spiritus intellectus qui de supernis est, per quem intelligentes Dei Filium

æterno Deo Patri coæqualem in gloria deitatis, miramur eum tanta pro nobis pertulisse, nec credentes nos ei digna posse rependere, id est animam dare pro Christo, lacrymis indulgemus, considerantes illud ejusdem Apostoli : quia *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (Philip. 11)*. Lacrymas pro desiderio regni inducit spiritus sapientiæ, quæ est in cognitione æternorum, per quem prægustantes aliquatenus cœlestium bonorum dulcedinem dolemus ab eis differri, dicentes cum Psalmista : *Quando veniam et apparebo ante faciem Domini ? Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. xli)*. Hæc genera lacrymarum et forte plura nobis orantibus adesse debent, præcipue in hac Dominica orandi forma, de qua, quia multa jam diximus, nunc reliquas breviter prosequamur.

CAPITULUM V.

De forma domestica.

Forma orandi domestica est quam sibi quis suo præscribit arbitrio, veluti preces aliquas vel psalmos, aut etiam litanias vel genuflexiones, ex voto quotidie persolvendas. Hæc forma per singulos fere homines variatur, dum quisque nulla auctoritate sed sola devotione sua, quod sibi visum fuerit eligit observandum.

De forma monastica.

Monastica vero forma est, quæ a majoribus nostris, veluti Basilio, Benedicto, cæterisque Patribus instituta, in monasteriis, id est cœnobiis monachorum regulariter observatur. Quæ et ipsa secundum diversos auctores, et diversa monachorum genera variatur; dum alii ad consuetudinem aliorum, vel addunt, vel mutant, vel detrahunt.

De forma canonica.

Forma autem orandi canonica est, eorum qui antonomastice canonici regulares appellantur, cum tamen canonicus nil aliud quam regularis, a canone quod est regula, possit interpretari. Sed hæc quoque forma licet secundum canones ecclesiasticæ debeat conformari, quandoque tamen in quibusdam articulis ab ea differre reperitur.

De forma ecclesiastica.

Ecclesiastica forma generalis est Ecclesiæ, quæ et ipsa secundum diversas dioceses plerumque solet variari. Inter has orandi formas nemo suam aliis superbe præferendam existimet, quoniam omnes laudabiles et bonæ sunt, et Deo placent, et ad unum beatitudinis finem diriguntur. Sicut enim nihil refert quoad rei utilitatem, quo verborum ordine regem interpellans, gratiam ejus obtineas, ita nihil interesse credimus, hæc vel illa, vel alia orandi forma, æternæ retributionis bravium assequaris. Quapropter unusquisque suam omni studio servet et impleat : et omnes licet dispari modo, uno tamen devotionis affectu, debitam Deo servitutem exhibeant, qui non tam quibus verbis, quam qua pietate mentis ore tur solet attendere.

CAPITULUM VI.

De quinto contento orationis, id est quid oranti conveniat.

Nunc quoniam illud capitulum orationis quid ad ipsam pertineat tractavimus, sequens, id est quid oranti conveniat, curemus inspicere. Conveniunt igitur oranti hæc : parcimonia, castimonia, humilitas, devotio et compunctio. Parcimonia oranti necessaria est; quia venter saginatus et stomachus turgens, subtilem et puram orationem non possunt intendere. Castimoniam quoque oranti adesse conveniens et pulchrum est, ut pura et munda Deo præsentetur oratio, quia nihil turpius est quam orationis puritatem libidinis leditate polluere. Unde et in Veteri Testamento sacerdos qui sorte templum ingressurus erat, ut adoleret incensum : femoralibus indui jubebatur, nec licebat ei toto tempore vicis suæ, domum vel uxorem respicere. Sed et ipse Apostolus (*I Cor. vii*) etiam conjugatos tempore orationis ab opere conjugali vacare jubet, et postea redire in idipsum ne tentet, inquit, vos Satanas. Sacerdotibus autem et clericis, ac monachis imò omnibus qui votum continentiae susceperunt, sicut semper orandum est, ita jugiter continendum. Humilitas quoque oranti adesse debet, ne superbiam Pharisæi repræsentet in publico, sed humilitatem publicani servet in occulto (*Luc. xviii*). Devotio sicut longe supra docuimus in duobus consistit : amore videlicet Dei, et desiderio regni. Horum utrumque oranti adesse necesse est; ut Deum amet quem orat, et regnum cœleste pro quo orat ardenter desideret. Compunctio similiter in duobus posita est : odio peccati, et timore supplicii. Hæc quoque duo oranti præsto esse decet; ut peccata inexorabiliter oderit, et ea sibi ante oculos ponens, quotidie pro singulis veniam petat, et ab æterno supplicio quod per illa promeruit summo metu et humilitate impleret liberari.

CAPITULUM VII.

De sexto contento orationis, id est quid orando proveniat.

Tunc ultimum orationis capitulum, id est quid orando proveniat, tentabimus explicare. Sunt autem hæc : remissio peccatorum, securitas præmiorum, æternitas gaudiorum. Remissionem peccatorum meruerat David, quando post quinquagesimum psalmum in quo peccata sua humillime desleverat, missus est ad eum Nathan propheta dicens : *Transtulit Deus peccatum tuum a te (II Reg. x)*. Securitas quoque præmiorum, orando provenire solet : quando verus orator ac diligens, ex longo orandi usu, non solum veniam peccatorum, sed etiam præmia æternæ beatitudinis securus incipit expectare. Æternitas gaudiorum in hac quidem vita comparari potest, possideri non potest, nisi tunc demum cum corpore resoluti, sperata diu bona nos gaudemus accipere. Vide quam sit utilis et efficax oratio, quæ et in hac vita remissionem accipit peccatorum, et futuræ beatitudinis confert securitatem, et tandem ad vitam perducit æternam.

LIBER DUODECIMUS.

De jejunio.

CAPITULUM PRIMUM.

Post longam hujus operis intermissionem quam rerum necessitas induxit, prima parte materiæ, id est oratione, satis, ut credimus, diligenter tractata, nunc reliquas de quibus pauciora dicenda sunt, breviter exsequamur. Cessatum quippe nobis est longo temporis intervallo : tum propter injunctam mihi curam animarum sub qua ferre biennio laboravi; tum propter intolerabilem quam patior corporis infirmitatem. Nunc autem ab illa occupatione quam coactus susceperam, Deo volente, absolutus : imbecillitati meæ vim facere tentabo; quæ tanta est ut propter dolorem capitis et linguæ defectum, verba inventa notario vix possim exprimere. Faciam tamen utcumque potero, et incepto operi supremam manum conabor imponere; ne labor præcedens totus cedat in irritum, si hoc opusculum quod expletum forsitan prodesse poterit, imperfectum et mutilum relinquatur.

CAPITULUM II.

Primum ergo de jejunio videamus, videlicet quid illud sit, quot ejus species, quid conveniat jejunanti, quæ sit jejuniorum utilitas vel effectus. Jejunare, ut aiunt, abstinere est; ex quo jejunium, id est abstinentia, tam sensu quam voce derivatur. Hujus autem diversæ sunt species : quas breviter per ordinem considerare, nec plurimum difficultatis habet, nec minimum affert utilitatis. Est enim jejunium spirituale, et jejunium corporale. Jejunium spirituale est, ab omnibus pravis voluptatibus mentis et corporis humiliter abstinere. Jejunium vero corporis est, a cibo et potu corporali ob salutem animæ rationabiliter tentare. De jejunio spirituali nil verius dici posse puto quam quod omni tempore ab omni homine servandum atque tenendum est. De corporali autem jejunio secundum diversas ejus species certa potest ordinari doctrina. Quædam enim jejunia sub lege viguerunt, illa videlicet quæ præcepit Moyses observari; utpote jejunium primi, jejunium quarti, jejunium septimi, jejunium decimi et si qua sunt similia; quæ quidem tempore suo, sicut et cæteræ legales observantiæ et prodesse poterant et mereri. Nunc autem tempore revelatæ gloriæ a Judæis observata, sicut et omnia quæ ab infidelibus fiunt, nec Deo placent, nec merentur. Quæ autem jejunia tempore gratiæ in Ecclesia recepta sunt, aut sunt catholicæ institutionis, aut monasticæ religionis, aut spontaneæ devotionis, aut necessariæ correctionis. Catholicæ institutionis sunt illa, quæ omnibus quos ætas vel ægritudo non impedit observanda proponuntur : veluti jejunium

A Dominici adventus, vel Quadragesimæ, vel Quatuor Temporum, vel sanctarum vigiliarum. Monasticæ religionis sunt illa, quæ a monachis vel clericis regularibus observantur, quemadmodum Cistercienses tota dimidia parte anni indesinenter jejunant : reliqui autem monachi qui et Nigri appellantur et clerici regulares, quasdam solemnitates novem aut duodecim lectionum excipiunt, in quibus relaxare jejunium sibi dicunt esse concessum. Spontaneæ devotionis est illud, quod quis, nullo cogente, sed propria voluntate lætus assumit : veluti serias sextas vel omnes vel aliquas jejunare; vel in perpetuum, id est quoad vivet, vel ad tempus, velut ad triennium, vel septennium, aut decennium. Necessariæ correctionis illud est quod pro peccatis gravioribus pœnitenti injungitur, veluti quatuor Quadragesimæ, singulis annis jejunandæ; quarum prima ante Domini Nativitatem agi solet, secunda ante Pascha, tertia circa solstitium æstivale, quarta vero tempore autumnalis æquinoctii. Hæ quatuor quadragesimæ in memoriam illarum observantur; quarum duas Moyses, tertiam Elias, quartam vero Salvator jejunavit. Ex quibus duæ novissimæ paucissimis notæ sunt : quippe quas fere nullus observat, nisi quis ex multa devotione, aut in vindictam magni ejuspiam sceleris, se illas observare, vel ultro spondeat, vel cogatur. Reliquæ autem duæ notiores sunt : altera propter Dominicam nativitatem, altera propter ejusdem Domini resurrectionem, quas præcedunt. Inter quas quoniam illa quæ Pascha præcedit famosior est, in ea de omnibus cantatur et legitur. Dicitur enim de Salvatore, quia *cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit (Matth. iv)*. Dicitur et de Moyse, quia jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus, ut legem Domini mereretur accipere (*Exod. xxxiv*). Dicitur etiam de Elia, quia ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Oreb (*III Reg. xix*). Item jejunium aliud est rigidæ austeritatis, aliud mediæ qualitatis, aliud remissæ lenitatis. Rigidæ austeritatis est illud quod agitur tantum in pane et aqua et crudis herbis. Mediæ qualitatis est illud quod agitur in pane et vino vel sicera, et omni quadragesimali cibo. Remissæ lenitatis est quod agitur in lacte et caseo et omni genere cibi præter solam carnem, quæ nulli jejunanti conceditur.

CAPITULUM III.

Conveniunt autem jejunanti hæc : mentis constantia, corporis munditia, spiritualis lætitia, in vultu

hilaritas, in verbis et factis maturitas, in cibo et potu sobrietas. Mentis constantia qua gulæ tentantis insidias conculcet et reprimat; corporis munditia, ne plus jejunanti noceat libido et carnis impuritas quam prosit jejunium; spiritualis lætitia, qua jam de præmio futuræ beatitudinis certus exsultet et gaudeat. In vultu debet esse hilaritas, ut non sit sicut hypocritæ tristes, ne videatur hominibus jejunans, sed Patri suo qui in cœlis est (*Matth. vi*). In verbis et factis maturitas, ne is qui pro peccatis suis corpus affligit, aliquid scurrile, vel enorme, vel religioni contrarium faciat aut loquatur. In cibo et potu sobrietas, ne aliquo modo fines sobrietatis excedat. Sunt autem quinque modi quibus contra sobrietatem agi solet: videlicet cibum impatienter appetendo, tempus præveniando, lautiores cibos quærendo, nimis ambitiose præparando, in nimia quantitate sumendo. Primo modo in cibo peccavit Esau, quando lentis edulio primogenita commutavit (*Gen. xxv*). Eodem modo in potu David, quando concupivit aquam de cisterna quæ erat in Bethlehem; quam ei tres viri periculo sanguinis proprii attulerunt (*II Reg. xxii*). Sed quia alter cibum illicite sumpsit, alter vero aquam quam male concupiverat Deo effudit: idcirco ille damnatus est, hic vero misericordiam impetravit. Secundo modo peccavit Jonathas, quando contra prohibitionem patris mel quod de terra virga tulerat degustavit (*I Reg. xiv*). Sed quia prohibitionem ignoraverat, ideo vix tandem a morte quam ei pater intendebat, populi suffragio meruit liberari. Tertio modo peccabant illi quos arguit Juvenalis satyricus, ita dicens (sat. 1):

.... *Una comedunt patrimonia mensa.*

Et alibi de eisdem:

.... *Melius sapiunt quæ pluris emuntur.*

Quarto modo peccabant illi quos deridet Flaccus Horatius (lib. II *Sermonum*, sat. iv) sub Catii per-

sona, quem inducit multimoda salsamentorum genera describentem. Quinto modo peccabant illi, contra quos præfatus Juvenalis (sat. 1), satyriat hoc modo:

Quanta est gula, quæ sibi totos

Ponit apros, animal propter convivia natum.

Vide quanto odio gentiles etiam viri vitium gulæ persequuntur. Qua in re sciendum est quia quidquid ciborum sumis quo non eges, totum subripis indigenti. Quapropter sumere citra satis tutius est, quam sumendo superflua: et Deo quem offendis, et fratri cui præripis necessaria reum constitui. Quid autem unicuique vel satis, vel parum, vel nimium, diffinire non possumus, et ideo ipsius arbitrio credimus relinquendum. Jejuniorum autem utilitas vel effectus est: dæmonum expulsio, malarum cogitationum exclusio, peccatorum remissio, vitiorum mortificatio, futurorum bonorum certa expectatio, cœlestium gaudiorum perceptio. Dæmonum expulsio: non tam ab aliis quam a nobis; quia malignus spiritus cum viderit hominem pro peccatis suis affligi, contemni se videns, ulterius penes eum residere non audet. Licet etiam ab obsessis aliorum corporibus virtute jejunii dæmonia frequenter expellantur, sicut dicit Salvator: *Hoc genus dæmonii non ejicitur nisi in oratione et jejunio* (*Matth. xvii*). Malarum cogitationum exclusio; quia jejunanti pro peccatis detestabile est de faciendo peccato cogitare. Peccatorum remissio; quia jejunantibus Nini-vitis Dominus placatus est (*Jon. iii*): quod utique non esset, si eis peccata dimissa non fuissent. Vitiorum mortificatio; quia mortificata carne assiduitate jejunandi, etiam in ipsa peccati fomes exstinguitur. Futurorum bonorum certa expectatio; quia qui pie et pure pro peccatis affligitur, non potest promissa pœnitentibus præmia non sperare. Cœlestium gaudiorum perceptio; quia omnes qui pro vita æterna diuturnis jejuniis corpus affligunt, mox ut e carne migraverint, ad æternæ satietatis convivia perduntur.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

De Eleemosyna.

CAPITULUM PRIMUM.

Ultimo loco de eleemosyna quæ et ipsa de tribus nostræ materiæ partibus una posita est, brevi quodam compendio disseramus. De qua ista considerari oportet quid ipsa sit, quot species eleemosynæ, quid competat eleemosynam facienti, quid ex ipsa soleat provenire. *Eleemosyna* Græca voce, Latina *miseriordia* dici solet. Misericordia autem hominis duplex est: altera erga seipsum, altera vero in proximum. Non potuit addi erga Deum; quia Deus omnium quidem miseretur, et ipse cujusquam misericordia non eget. Miseretur ergo quis

D sibi ipsi duobus modis, de malis resipiscendo, et in bonis perseverando. Resipiscendo de malis, quibus præsentibus necessario damnaretur; perseverando in bonis, quibus absentibus nullatenus salvaretur. *Fili*, inquit, *miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli. xxx*), id est relinquens mala et faciens bona, quorum utrumque placere Deo non est ambiguum. Proximo autem miseremur pluribus modis, videlicet compassione, oratione, correctione, consilio, auxilio, beneficio. Compassione miseremur proximo, quando vel ejus peccatis vel ærumnis misericorditer condolemus. Peccatis Absalon filii sui condolebat David, cum ille patrem persequeretur (*II Reg. xv*);

erumnis vero, cum ipse miserabilem ejus mortem lamentaretur (*II Reg. xviii*). Oratione similiter miseremur proximo duobus modis, cum vel pro peccatis ejus vel miseriis Deum orando humiliter imploramus. Pro peccatis proximorum orabat Stephanus, cum pro se lapidantibus imploraret (*Act. vii*); pro miseriis autem Paulus, cum juvenem Eutychem misera sorte peremptum orando suscitaret (*Act. xx*). Correctione quoque miseremur proximo duobus modis: cum vel eum de factis jam malis increpantes corripimus; vel a faciendis misericorditer abstrahimus. De hac misericordia correctionis dictum est illud in Psalmo: *Corripiet me justus in misericordia et increpavit me* (*Psal. cxi*). Consilio quoque proximo miseremur, quando erranti et sui prorsus ignaro, salubri consilio subvenimus. Auxilio etiam eidem proximo miseremur, quando ad faciendum vel obtinendum bonum quod per se non potest, auxilium ei misericorditer exhibemus. Beneficio autem eidem miseremur, quando indigenti materiale stipendium, utpote cibi vel potus, aut vestis vel pecuniæ affectu pietatis impertimur. In cuius beneficii exhibitione ista cavenda sunt, ne fiat de alieno, ne absque modo, ne detur indigno. Ne fiat de alieno, quoniam *qui facit eleemosynam de substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris* (*Eccli. xxxiv*). Ne absque modo, velut si uni dederis, unde pluribus poteras subvenire. Ne dederis indigno, si dignus æque indigens valeat reperiri, quemadmodum scriptum est: *Sudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum cui des* (*Eccli. xi*). Et licet alibi scriptum sit: *Omni petenti te tribue* (*Luc. vi*), tamen hæc nostra beneficia ad domesticos fidei, et vicinos seu familiares nostros copiosius atque frequentius debent extendi.

CAPITULUM II.

Eleemosynam facienti ista conveniunt: mentis puritas, simplicitas, humilitas, liberalitas, hilaritas. Hæc autem ei dicimus convenire: non sola quidem, sed præcipua. Mentis puritas ei valde necessaria est, sine qua nec esset eleemosyna quidquid facere posset; quia cum eleemosyna nil aliud sit quam misericordia, nulli misericors esse potest, qui sibi ipsi per cordis impuritatem impius et immisericors esse convincitur. Quocirca si eleemosynam facere meditaris, necesse est eam a te ipso incipere, et transire in proximum. Quod enim ait Salvator in Evangelio: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* (*Luc. xi*), non eo sensu dictum est quasi hoc solo mundari valeas a multis magnisque flagitiis, si dederis esurienti victum, nudo vestem, vel aliquid similium. Si enim hoc solum ad emundationem multorum magnorumque criminum sufficeret: optima esset pessimorum hominum conditio, si sua flagitia sola rerum temporalium impensa possent redimere, quales sunt fures, raptores, quadruplatores, qui rebus etiam malæ partis malorum suorum impunitatem sibi facile compararent. Quod quidem in illis Domini verbis minime debet intelligi; sed,

quoniam qui talis est ut eleemosynam vere ac dignè dare possit, huic revera omnia munda esse confitemur. Tale est illud quod dici solet: *Habe charitatem, et fac quid volueris*: non quod habenti charitatem furta, homicidia vel adulteria liceat perpetrare; sed quia nihil facere potest habendo charitatem quod ad vitam obtinendam impediatur. Competit ei etiam simplicitas, ut ex eo quod sola pietatis causa fieri debet, non quærat favorem hominum: veluti Pharisæi, qui, cum facerent eleemosynam, canebant tuba; de qualibus dicit Salvator: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (*Matth. vi*). Mercedem, inquit, suam receperunt, laudem videlicet ab hominibus quam quærebant sub obtenta falsæ religionis, pœnam vero quæ simulationi eorum debebatur adhuc erant recepturi. Quapropter vel occulte fieri debet eleemosyna, juxta illud: *Abscondite eleemosynam in sinu pauperis, et ipsa orabit pro vobis* (*Eccli. xxix*); vel si occultari non potest, purâ tamen intentione fiat, sicut ait Salvator: *Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* (*Matth. vi*), id est operi bono quod tantum bona intentione faciendum est, nihil pravæ intentionis admisceas. Humilitas etiam eidem multum est necessaria, ne quod ob amorem Dei et proximi humiliter faciendum est, arroganter et superbe fiat: ut faciunt quidam homines perditissimi, qui ea quæ pauperibus eroganda erant scurris et histrionibus largiuntur, cum scriptum sit: *Qui donat histrionibus immolat dæmonibus*. Quapropter duplici pœnæ tenentur obnoxii: vel quia pauperes Christi suo fraudant stipendio, vel quia ea quæ forte aliis violenter erepta sunt impurissimo generi hominum pro sua scurrilitate largiuntur. Sed et si propriæ sint res et omni vitio carentes, id est nulla parte injuria, peccant tamen gravissime; quippe quas in bonos usus conferre debuerant, eis turpiter abutentes. Quæ enim major abusio quam in homines scædos et Deo prorsus odibiles facultates tuas effundere; pauperes autem Christi et eosdem fratres tuos nullo beneficio consolari. *Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habentem, et clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Patris manet in eo?* (*I Joan. iii*.) Frater tuus pauper est, et forsitan communi Patri Deo te longe dilectior. Ille semicinctis horret, et tu nites in purpura, et tamen tuus frater est, non potes ejus propinquitatem effugere. Divide cum fratre tuo substantiam tuam, ne tuum et illius Patrem graviter exacerbet. Liberalitas quoque facienti eleemosynam adesse debet ne sit exsanguis et aridus in erogando; sed pro modo facultatis fratri libenter impertiatur: non tam timens in posterum defectum suum quam præsentem illius attendens penuriam. Meminisse siquidem debet, quoniam qui dedit præsentia poterit, illis erogatis, alia copiosius ministrare. Faciat ergo quilibet pro facultate sua, et ob amorem illius qui omnia dedit et ampliora dare potest, egenti proximo quod potest exhibeat: memor illius Scripturæ quæ

dicit : *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem parum, etiam de ipso libenter impertire* (Tob. iv). Hilaritas facienti eleemosynam semper adesse debet, ut id ipsum quod dat læto animo largiatur; quoniam, ut ait Apostolus : *Hilarem datorem diligit Deus* (II Cor. ix). Nam et inter homines, ut ait philosophus, ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis hæsit, et denique si visus est dare, quasi ab eo extorqueretur. Quanto magis Deo qui nullam habet indigentiam, munus tuum placere non potest, nisi illud devotæ mentis commendet hilaritas. Cum ergo facis eleemosynam, cum summa mentis hilaritate facias necesse est et gaudio spirituali : certissime sciens, inter omnes impensas tuas nil poni tam feliciter et lucrose quam illud quod pauperibus erogatum, Deum tibi efficit debitorem. *Qui miseretur, inquit, proximo, feneratur Deo* (Prov. xix). Fenerare igitur et tu, et in cœlestibus reponere apothecis : quod tibi Christus cum necesse fuerit centuplicatum restituat. Hoc modo reposuerat ille qui dicebat : *Scio cui credidi et certus sum; quia potens est depositum meum servare in illum diem* (II Tim. i), justus iudex. Vide enim quid idem iudex in extremo iudicio dicturus sit : *Quod uni ex minimis meis fecistis mihi fecistis* (Matth. xxv). Fidelis sermo et digna Deo sententia; qui collata minimis fratribus suis, se accepisse profitetur. Quis dubitet apud istum deponere qui commissa tam integra fide tantoque restituit augmento. Vide enim quid dicat : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi : esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi et dedistis mihi bibere* (ibid.); et cætera quæ ibi de operibus misericordiæ subjecta sunt. Verum ne te rerum tenuitate putes excusari, vide quid dicat propheta : *Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam : cum videris nudum operi eum, et carnem tuam ne despexeris* (Isa. lviii). Vide quid jubeat. Non jubet esurienti proximo sumptuosa parare convivia; sed si aliud non habes, buccellam panis cum eo dividere. Non jubet egenos et vagos multo suscipere apparatu; sed inducere in domum tuam, ut saltem sub culmine tuo noctis importunitatem queant effugere. Non jubet pauperem nudum pretiosis ornare induviis, sed saltem veste attrita et veteri, nuditatem ejus abscondere. Et carnem tuam ne despexeris, id est eum qui a primo patre carnali communem tecum duxit naturam. *Nemo, inquit Apostolus, carnem suam odio habuit, sed fovet eam et nutrit* (Ephes. v). Dilige et tu carnem tuam, dilige fratrem tuum, quia caro tua et sanguis tuus est. Fove eum vestis operimento, nutri corporis alimento. Vide quid idem dicat Apostolus : *Qui tribuit in simplicitate, qui miseretur in hilaritate* (Rom. xii). Per simplicitatem prava intentio removetur; per hilaritatem lælitia spiritualis admonetur, ut et in intentione boni operis sit pura simplicitas, et in exhibitione spiritualis hilaritas. Hæc sunt quæ facienti eleemo-

synam videntur convenire, nunc proventum ejus inspiciamus.

CAPITULUM III.

Quid ex eleemosyna veniat.

Proveniunt autem ex eleemosyna quinque hæc : remissio peccatorum, charitatis augmentum, spirituale gaudium, certa spes promissorum, perceptio præmiorum. Remissionem peccatorum ex eleemosyna provenire nulli dubium esse debet, cum scriptum sit, quia *sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii). Hoc itaque determinari oportet, si debito modo fiat eleemosyna, id est si illa adfuerit quæ paulo superius eleemosynam facienti diximus convenire. Ubi enim mentis puritas humilitas atque simplicitas præsto sunt, ibi nullum omnino mortale peccatum credimus coadesse. Venialia vero etiam si multa fuerint, per eleemosynam facile diluuntur. Quod et si qua mortalia aut etiam criminalia per confessionem quidem deleta sunt, sed nondum operis satisfactio subsecuta, ad hoc quoque plurimum valere potest eleemosynarum largitio, ut quanto quis in ea fuerit propensior, tanto ei levior pœnitentia vel possit imponi, vel imposita relaxari. Tenet enim fides Ecclesiæ quod rerum temporalium collatione, tam peccata redimi queant, quam pœnitentiæ peccatorum. Tribus enim modis, ut aiunt, fieri solet peccatorum remissio. Uno quidem modo excellenter et proprie, cum reo confitenti vel habenti confitendi propositum Deus occultæ reatum culpæ dimittit, manente tamen necessitate pœnitendi. Quod si facere contempserit, vel secundum quosdam redit peccatum quod dimissum erat; vel secundum alios non redit quidem, sed propter ingratitude et contemptum æque ut pro peccato punietur. De hac peccati remissione, sic ait Psalmista : *Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei* (Psal. xxxi). Et Dominus per prophetam : *Peccator quacunque hora ingemuerit, salvus erit* (Ezech. xviii). Altero etiam modo fit peccati remissio, sed minus proprie, cum sacerdos ea potestate qua ligare et solvere potest, confessum peccatorem a peccato absolvit, debitum ei modum satisfactionis imponens. Quam si non fecerit nihil proderit ei vel Dei vel sacerdotis remissio, sed æque ut ille prior vel forte gravius pro majori contemptu punietur. Tertio quoque modo dicitur remitti peccatum satis quidem improprie, cum injuncta pro peccato pœnitentia ab eo qui potestatem habet, vel tota remittitur, vel ex parte relaxatur. Hoc autem fieri solet duobus modis : compassione charitatis, et compensatione majoris boni, id est pluribus profuturi. Compassione charitatis : velut illi quibus a sanctis hominibus sanctorumve hominum collegiis injunctæ pœnitentiæ pars aliqua relaxatur. Compensatione majoris boni, quando injuncta alicui pœnitentia corporalis, compensatione alterius rei quæ pluribus prodesse pos-

sit commutatur : veluti larga eleemosynarum largitione tempore famis in pauperes, sive collatione pecuniæ in necessitates ecclesiarum, vel captivorum redemptionem, vel aliquid aliud quod his simile videatur. Et in hoc quidem utroque casu, is cui pœnitentia vel relaxatur vel remittitur, etiam a peccato creditur absolutus. Quod licet ita fieri soleat, et inter consuetudines Ecclesiæ receptum sit; tutius tamen esse credo, nullum pro aliqua rei temporalis compensatione a pœnitentia corporali ita prorsus absolvi, quin aliquam ejus partem, veluti jejunium aliquot feriarum de multis, vel aliquid aliud æque molestum corpori vel jam fecerit vel adhuc facere jubeatur. Nullam enim satisfactionem peccati Deo tam credimus acceptabilem : quemadmodum illam quæ corporis afflictione, et cordis contritione commendatur. *Convertimini*, inquit, *ad me in toto corde vestro in jejunio et fletu et planctu (Joel II)*; ecce corporis afflictio. *Et scindite corda vestra et non vestimenta vestra (ibid.)*; ecce cordis contritio. Dignum quippe est ut, quod actu corporis commissum fuerit, ejusdem corporis purget afflictio; reatus vero mentis, cordis contritione diluatur. Quapropter quidquid de facultatibus nostris quæ nobis vel a Deo ad bonos usus concessæ, vel forsitan de peccato quæsitæ sunt : quidquid, inquam, de rebus extra nos positis in præfata pietatis opera fuerit erogatum, tutius tamen est, tam ei qui dispensat, quam illi qui dispensatione utitur aliquam reo vindictam pœnitentiæ corporalis injungi : per quam id quod corporaliter admissum est aliqua saltem corporis afflictione corrigatur. Nihil enim minus metuendum est quam ne quis de peccato suo nimis pure et perfecte pœniteat; præsertim cum multa possint esse delicta, qua nec ipse intelligit, et si quid supererogaverit pœnitendo, Dominus plena retributionis mercede valeat compensare.

Provenit etiam ex eleemosyna charitatis augmentum, tam erga Deum quam erga proximum. Erga Deum quidem hoc modo : dum illi ob ejus honorem tua libenter erogas, opus tuum placere præsumis, et in ejus amore tanto validius inardescis, quanto te amplius ab illo speras redamari. Dilectio Dei ejusmodi est, ut sua dulcedine quantum in ipsa est, semper in se hominem magis ac magis allieiat; quoniam in ipso nihil est quemadmodum in homine, quo possit animus diligentis offendi. *Gustate*, inquit, *et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii)*. Dulcedo Dei et suavitas in modum aromatum, quandiu gustata non fuerit, ignoratur; cum autem gustare cœperis, mira quadam jucunditate feliciter innotescit. Hanc Dei dulcedinem nondum gustaverat Saulus, cum esset adhuc blasphemus et persecutor (*Act. viii, ix*); gustaverat autem Paulus, quando dicebat : *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita poterit nos separare a charitate Dei (Rom. viii)*.

Erga proximum quoque per eleemosynæ largitionem charitas ampliatur, tum propter Deum cu-

A jusgratia proximum consolaris, tum quia beneficium tuum cum sit ei necessarium, gratum esse non dubitas, et eum a quo te merito diligi putas, non potes non amare. Crescente igitur beneficio crescit et charitas, dum illa beneficium invitat; illud vero amplificat charitatem. Quocirca si necdum scis diligere proximum, hanc diligendi artem per ipsum operis actum optime potes addiscere : Divide cum eo substantiam tuam, et amare incipies. In hac enim arte, practica theoreticam præcedere solet, cum in aliis theoretica practicam soleat prævenire. Practica quippe dilectionis opus pietatis est, theoretica vero intelligitur ipsa dilectio. Provenit etiam ex eadem eleemosyna gaudium spirituale, dum mens boni operis sibi conscia, et Dei se implevisse voluntatem, et fortunæ subvenisse necessitati uno eodemque facto gloriatur. Quorum in altero debitam divinæ majestati reverentiam gaudet exhibitam, in altero communis naturæ compassionem, in utroque vero legem charitatis impletam. Neque enim modico gaudio dignum est, fecisse quod Deo placeat, subveniat proximo, conveniat charitati. Hæc igitur attendens bene sibi mens conscia, sua pro Christo libenter dilargitur, nulla rerum temporalium metuit detrimenta : id solum sibi salvum existimans quod in tales usus expenderit. Terrenis facultatibus cœlestes implet thesauros, temporarias opes æternis ingerit apothecis : gaudens sibi facere amicos de mammona iniquitatis (*Luc. xvi*); a quibus, cum defecerit, in æterna recipi mereatur tabernacula. Thesaurizat sibi thesauros in cœlo ubi nec ærugo, nec tinea demolitur (*Matth. vi*). Hoc modo thesaurizaverat ille martyr, qui cum arderet in craticula, impiissimo tyranno insultabat his verbis : *Assatum est, jam versa et manduca; nam facultates Ecclesiæ quas requiris in cœlestes thesauros manus pauperum deportaverunt*. Certa spes promissorum quæ nihilominus ex eleemosyna provenire solet in duobus posita est : dignitate videlicet promerentis, et veritate promittentis. Dignitate promerentis, quoniam qui divina libenter implet mandata, securus expectat promissa; in veritate promittentis, qui facienti quod præcipit certissime dat quod promittit. Nullum fraudat, nullum decipit, nullum vana expectatione deludit, apud quem aliqua deposuisse non aliud est, quam in tuto collocasse; omnibus commissa plena fide restituit, sua unicuique redhibet cum augmento. Adest enim optimæ voluntati facultas et potentia, nec est major in faciendo quam in volendo difficultas. Dives quippe est in omnes qui invocant illum, sicut ait Scriptura (*Rom. v*); et quantumlibet uni dederit, non habet eo minus quod alteri largiatur. Nec metuendum est ne is qui gratiam dedit ad merendum, merito jam et digno præmium sit negaturus. Qui voluit te mereri, vult utique remunerare merentem. Persevera igitur in merendo, et ob illius gratiam libenter tua largire, qui tibi et in hoc mundo cum persecutionibus centuplum restituit; et in futuro vitam æternam largietur.

Depone securus apud illum qui sibi commissa non solum fideliter servat, sed etiam multiplicata re-
 consignat. Depone securus apud illum, qui nec fraudem facere novit, nec potest aliquid sub ejus custodia deperire. Cui quidquid commiseris, totum servas; si nihil commiseris, totum perdis, cum nihil credidisse, totum est perdidisse. Ultimum ac præcipuum eorum quæ ex eleemosyna dicta sunt provenire, cœlestium gaudiorum est perceptio. Hæc sunt illa gaudia æternæ felicitatis quæ omnibus electorum meritis in præmium proponuntur. Hoc est illud bonum omnium aliorum finis et consummatio, et quod si non successerit, ut super quoque dictum est, alia inutiliter præcesserunt. Ad hoc bonum ab omni genere electorum hominum diversis meritorum curritur viis, diversis operum itineribus festinatur; quod cum sit unum et simplex, vita enim æterna est et illa Deus, pluribus tamen ex causis et diversis meritorum suffragiis obtinetur. Omnia siquidem bona qui ab electis hominibus vel fiunt vel habentur, in hunc quemdam, ut ita dixerim, certissimum finem concurrunt. Quod et tanto jucundius est assequenti, quanto pluribus ex causis et meritis amplioribus fuerit comparatum. Quocirca nemini videatur absurdum quod hoc ipsum bonum æternæ felicitatis, ex qualibet trium partium materiæ nostræ, videlicet, oratione, jejunio, eleemosyna diximus provenire. Ista siquidem tria bona sicut et alia multa ejusmodi sunt ut, si debito fiant modo, et singula vitam conferant, et simul omnia plenius nanciscantur; quemadmodum in compitis trivialibus plures viæ concurrentes, et omnes simul et singulæ ad idem loci perducunt. Amplius autem cum plurimæ viæ ex diversis partibus venientes, et omnes et singulæ in eandem dirigant civitatem, multo magis omnes virtutes quæ ex radice charitatis tam ipsæ quam earum opera proficiscuntur, et simul et singulatim ad unum finem æternæ retributionis certissime diriguntur. Unde et multorum vel opinio vel potius sententia talis est ut, qui unam virtutem habuerit, cum nullius immunem fateantur; præsertim cum habeat charitatem, quæ omnium radix est, quemadmodum ubicunque fuerit radix arboris, ibi etiam ramos ei coherentes adesse necesse est. Virtutes enim in anima secundum quamdam spiritualis arboris formam distinctæ sunt; in qua et radix et stipes est charitas; rami majores, virtutes; minores vero, ramusculi; flores, cogitationes bonæ; frondes, verba benevola; fructus autem bona operatio. Et hoc quidem ad similitudinem corporis humani; quod et ipsum, ut aiunt physici, formam arboris habet, sed arboris inversæ, id est habentis radicem superius versam, ramos vero deorsum. Est itaque caput pro radice propter nervos a cerebro prodeuntes, quibus universa membra compaginantur et moventur; corporis truncus, pro stipite; brachia et crura pro majoribus rami; pro ramusculis autem, digiti manuum et pedum articuli. Est igitur quasi arbor in arbore, anima in corpore. Aliam quoque

arborem in pravis animabus reperies; sed contrariæ qualitatis, id est non virtutum, sed vitiorum. In qua arbore pestifera et radix est contemptus Dei; rami majora vitia, minora vero ramusculi; flos malus, prava cogitatio; folium, verbum inutile; mala operatio, fructus est venenatus. De his duabus arboribus, virtutum scilicet et vitiorum, sic ait Dominus in Evangelio: *Non potest arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos facere. Bona arbor fructus bonos facit, et mala arbor fructus malos facit* (Luc. vi; Matth. vii).

Ad illam tertiam humani corporis arborem potest illud pertinere quantum ad litteram: quod cæcus illuminatus Domino interroganti an aliquid videret, ait: *Video homines sicut arbores ambulantes* (Marc. viii). Ex hac igitur quam diximus virtutum connectione, volunt multi eas abinvicem non posse separari; sed si una adfuerit, omnes pariter coadesse. Sed quoniam vel impossibile vel rarum est, ut omnes pariter actus suos exerceant, quasdam dicunt positas esse in actu, quasdam vero esse tantum in habitu. Habitum hic dicimus qualitatem mentis, quam contrahit ex hoc quod charitate informatur; actum vero opus ipsius virtutis. Abraham ergo licet conjugatus esset, continentiam tamen habuit in habitu; quia si non studeret procreandæ proli, libentius contineret quam uteretur conjugio. Castitatem vero conjugalem habuit tam in habitu quam in actu; quoniam et illi mente consensit, et actu ipso exerevit. Joannes vero continentiam utroque modo habuit; quam et mente dilexit, et actu corporis observavit. Satis jam ex præmissis patet, quod omnes virtutes licet actu differant, tamen sic omnes prodeunt ex una radice charitatis, sic tam ipsæ quam earum opera ad unum finem tendunt æternæ felicitatis. Quapropter tribus illis rebus de quibus hactenus nobis tractatum est, non alium finalem proventum quam illum qui omnium bonorum communis est potuimus assignare. Sunt autem alia non pauca illis communia, quæ satis pertinenter et congrue cuilibet illarum possent attribui. Quorum pleraque in tractatum orationis transferre maluimus; ut semel ibi discussa, non esset opus secundo vel tertio tractanda resumere; simul ut ex eorum accessu locupletior esset tractatus orationis, quæ reliquis duabus dignitate præponderat. Orandi quippe negotium, tibi geritur cum Deo, jejunii tecum ipso, eleemosynæ cum proximo. Orando Deum alloqueris, jejunando carnem affligis, eleemosynam faciendo proximum consolaris. In primo anima purgatur, in secundo corpus atteritur, in tertio proximus relevatur, in omnibus autem Deus honoratur. Honoras quippe Deum, cum ei humiliter supplicas, cum in ejus vindictam corpus exerucias, cum ob ejus amorem tua fratri communicas. Bona sunt hæc tria etiam singula, simul autem omnia etiam valde bona; quibus si qua accesserint alia, quanto erunt plura, tanto etiam potiora. Quæcunque enim naturaliter bona sunt, quanto plura in unum

conveniunt, tanto præstantius quoddam bonum efficiunt. Unde et illud summum bonum, cui nihil deesse potest, ita diffiniri solet, ut dicatur status omnium bonorum congregatione perfectus. Hæc nimirum est illa supremæ beatitudinis æternæ, Deus videlicet, omnium bonorum finis, ac remunerator et præmium. Ad hunc procul dubio finem, omnia bona quæ vel in homine sunt, vel ab homine fiunt, finaliter referri debent, et in ipso feliciter consummari. Quod enim nec ad hoc bonum intentione dirigitur, nec ejus adeptione consummatur, id nec boni quidem appellatione dignum est. In his itaque bonis, tria hæc de quibus nobis hactenus dissertum est, inter præcipua virtutum opera magisque communia, et pluribus necessaria, ab his qui diligentius attendunt, solent æstimari. Siquidem sua penitus relinquere, quod Dominus in Evangelio non jubet sed consulit (*Matth. xix*); continentiam servare, quod idem Salvator non jubet quidem, sed Apostolo reliquit consulendum (*I Cor. vii*). Utrumque horum magnum quidem, sed rarum est; nec in tanta necessitate positum; quoniam sine illis ad vitam multi perveniunt. Orare autem ac jejunare et eleemosynam facere generaliter ad omnem pertinet Christianum: eatenus ut si quis habita facultate, ea facere contempserit, charitatem non habeat: ac per hoc æternæ vitæ non sit idoneus. Cum igitur orando lingua cum Deo fabulatur, carnis petulantia jejunando restringitur, ad consolationem proximi manus extenditur: tunc profecto gratissimum Deo præstamus obsequium. Vehementer ei placet triplex iste concentus: plurimum delectatur hujusmodi symphonia. Orantem exaudit, propitiatur afflicto, misericordiam præparat eam proximo facienti. Quapropter hæc tria bonorum operum genera, omnibus quidem fidelibus, ac nobis maxime, quibus major inesse charitas ex ipso habitu exteriori præsumitur, omni studio comparanda atque tenenda sunt, accedentibus etiam aliis bonis quotquot Deus præstare dignabitur, quibus in hac vita temporaliter adjuti, summum illud et incomparabile bonum apprehendere mereamur.

Hæc sunt quæ de hac nostra trimembri materia necessario disserenda videbantur, relictis compendii causa quampluribus, quæ nisi laboris prolixitatem fugeremus, utiliter et congrue potuissent adungi. Nunc illud cum lectore volumus depacisci quatenus si quid in hoc opusculo suspectum vel ambiguum minusve planum occurrerit, non statim quid causando possit objici, sed quid auctor senserit diligenter advertat; quod in omni Scripturæ recitatione quoad ejus notitiam constat esse potissimum. Discreti siquidem ac benevoli lectoris est, Scripturæ verba sub eodem sensu quo posita sunt, fideliter interpretari. Qui autem, sensu scriptoris spreto vel potius ignorato, litteram reluctantem in alium captivare conatur; is quidem non lector, sed potius perversor ac depravator rectis-

A sime dicendus est; nam licet ex verbis nonnunquam alicujus melior sensus elici queat, quam ipse auctor habuerit, non tamen hoc est aliena legere, sed propria commentari. Scimus utique nos in hoc opusculo quædam satis disputabilia tetigisse, et, ut sic quoque proverbialiter dictum est, velut super prunas sub cinere latentes nudis ambulasse vestigiis. In quibus tamen omni diligentia calamum temperare curavimus, ut nihil nisi verum ac pium, si quis recte nobiscum intelligat, paginæ mandaretur. Qua in re si quid forte nobiscum erratum est, vel nostræ imbecillitati, vel rerum ipsarum difficultati videbitur imputandum. Illud certe scire volumus omnes quibus in manum venerit noster hic codicillus, hanc nobis fuisse intentionem, tum ut de rebus hactenus, ut credimus, indiscussis aliqua diceremus, tum maxime ut hac occasione nostram in posterum fraternæ charitati humiliter commendarem memoriam. Neque enim laudem nobis venari cura est, sed favorem hominum nostræ professionis captare volumus; ut pro labore quo circa res istas, ac maxime circa orationem desudavimus, liceat nobis pias eorum orationes expectare. Hæc nobis merces ex hoc labore proveniat, et nos operam nostram utiliter posuisse, et nobiscum eleganter actum esse fatebimur. Siquidem post immensam divinæ pietatis clementiam, cui tota spes salutis humanæ innititur; optima portio meæ consolationis et fiduciæ in suffragiis sanctarum totius ordinis orationum posita est. Considerans enim malorum meorum multitudinem, atque meritorum penuriam, de propriis diffusus, aliena cogor mendicare subsidia. Nam, quæ mihi precor in me potest esse securitas, cum videam alios quosdam ex his cum quibus vivere cœpi, sexaginta pluresve annos sub disciplina militiæ claustralis agentes, ita fervere spiritu, quasi nunc demum incœperint; me vero paucissimi temporis effectum militem, velut in primo castrorum ingressu sub armis modo susceptis faticere. Illi qui sæculum vel nunquam omnino gustaverunt, vel multis retro temporibus obliti sunt, tanto dolore ac metu pœnitent, tanquam hodie peccare desierint; et ego qui vix dum de luto facis et miseriæ per gratiam conversionis pedem emovi, quasi nihil deslendum mecum attulerim, ita stulta securitate deceptus elangueo, quasi vero perfectum faciat monachum, sola sæcularis habitus et vitæ mutatio. Faciunt alii quidquid possunt, merita meritis cumulantes, ego solus inter eos complosis, ut aiunt, manibus sedens, nil aliud agendum existimo, magnum quiddam arbitrans sæculum reliquisse. Quanto præstantius erat atque salubrius, bonorum operum fructus Deo hilariter offerre, et hanc ipsam vitam quæ mihi tamen in labore agenda est, totam cum gaudio spirituali divinis mancipare servitiis. Nam illud verissime dicere possum, per hoc jam septennium, quod mihi sub habitu religionis actum est, tanto tamque continuo laborasse corporis

incommodo, ut excepto tempore refectionis aut somni, nunquam vel una mihi hora bene fuisse valeam reminisci. Nec hoc nunc volo intelligi de illa ordinis asperitate, quæ gaudia sæculi relinquuntibus horrenda et gravis est; quam utique pro viribus meis devote ac reverenter excipio, sed de intolerabili quadam capitis passione, quam a prima susceptione habitus indesinenter toleravi. Proinde nil jam aliud superesset nisi in tanta rerum pressura sub manu flagellantis deficere: si non me salubriter ac lucrose, pio Patris affectu flagellari præsumerem: nunc autem *virga Domini et baculus ejus ipsa me consolantur* (Psal. xxii): frequenter

A illa Scripturæ verba repetentem, quia *quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit* (Prov. iii; Hebr. xii). Viderit itaque sapiens medicus quid in ægro vel secari vel uri oporteat: penset optimus Pater quatenus in filio flagris utendum sit, quid post flagra consolationis et gaudii daturum sese disponat, ego percussiones ejus et verbera quandiu ferire placuerit, ea quam dederit ipse patientia, sine ulla remurmuratione conabor excipere. Hoc unum inter crebras plagarum inflictiones, magno interni clamore cordis efflagito, quatenus vel diu mulctatum, tandem in paternæ sortem hæreditatis admittat. Amen.

Opusculum de tribus Christianorum actibus, oratione videlicet, jejunio et eleemosyna, finit. Impressum Basileæ per Michaellem Furter: anno MCCCCVII, die vero quintadecima mensis Martii.

GUNTHERI CISTERCIENSIS

HISTORIA

CAPTÆ A LATINIS CONSTANTINOPOLEOS

Sub Balduino, circa annum 1204.

Ex membranis manuscriptis bibliothecæ Academiæ Ingolstadiensis edita.

(Henricus CANISIUS, *Antiq. Lect.*, edit. Basnage, tom. IV, p. i.)

CANISIUS AD LECTOREM.

In ms. codice alius titulus non erat, præter hunc: Incipit Historia Constantinopolitana. Porro ex verbis illis, quæ sub finem ab alio quopiam adjecta sunt, patet auctoris nomen, qui cap. 24 non obscure innuit se monachum fuisse in cœnobio Parisiensi, diœcesis Basiliensis, de quo cap. 2 plura. Item cap. 1 cum ait: Præsentis loci nostri felicitatem perpetuam, idipsum diserte testatur. Fuit hoc monasterium Cisterciensis ordinis in diœcesi Basileensi, ut patet ex cap. 2 et 4. Martinus ille abbas Parisiensis, qui expugnationi Constantinopolitanæ interfuit, et ex cujus ore Guntherus hanc Historiam habet, vixit adhuc cum hæc Guntherus scripserat, ut colligi potest ex cap. 5 et 1. Quanta autem fide sit conscripta, vel ex his verbis capitis primi liquet: Nostræ narrationis pagina nil prorsus falsum vel ambiguum continebit, sed veram ac certam rerum gestarum seriẽm persequetur, sicut idem vir, de quo plura dicturi sumus, humiliter satis ac verecunde puram nobis ac simplicem enarravit historiam. Scribit hanc ipsam captæ Constantinopolis tragediam Niceias Acominatus Choniates, Magnus logotheta, in Annalibus Constantinopolitanis, quos Græco-Latinos iterato editos anno 1593 hæreticus quidam ineptis et hæreticis scholiis contaminavit. Ita nimirum illi nati sunt bonos libros male inquinatos dare. Cum autem hic frequentissima sit mentio Martini abbatis, redit in memoriam ille Martinus ordinis Prædicatorum, qui floruit sub Ludovico, anno 1320, ejusque opuscula enumerat Trithemius lib. De script. eccles., qui subdit hæc verba: Sunt item alii qui Cisterciensis ordinis collegio existiment aggregandum, quos aut ignorantia rerum obfuscavit, aut livor. Hæc Trithem. Sed forte Trithemius hic deceptus fuit, cum legit apud alios mentionem Martini, abbatis ordinis Cisterciensis. Certe hic noster Martinus Cisterciensis fuit, cujus, utpote celeberrimi viri, si alii meminerunt, recte Cisterciensem vocaverunt. Licet erraret, quisquis hunc nostrum Martinum Cisterciensem, qui sub Philippo imp. floruit, miscere vellet cum illo Martino Prædicatorum, qui sub Ludovico claruit. In cap. 24 signatur annus Domini 1205, quo Argentinensis episcopus fuit Henricus. Fuit hic Henricus comes a Veringen, inquit Bruschius in episcopo LIX Argentinensium, Suevus, pius ac religiosus, pacis publicæ et bonæ inter omnes homines tranquillitatis auctor et custos, promotor et conservator studiosissimus. Præfuit sapienter et utilissime uno et viginti annis. Instauravit iterum castrum Dagenstein pene collapsum, Dagoberti, Galliarum regis, olim sedem ac domicilium, ab eodem etiam exstructum. Decessit anno incarnati Verbi 1225, undecima Martii. Sepelitur honorifice et magnifice in sacello S. Andreae, quod est in basilica cathedrali. Hæc Bruschius.